

HONORÉ DE BALZAC

FÉRJ-FOGÁS

**FORDÍTOTTA
MARGITTAI SZANISZLÓNÉ**

**BUDAPEST
A PESTI NAPLÓ KIADÁSA**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
A korrektúra az OSZK-t támogató közösségi szolgálat formájában történt.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-311-3 (online)
MEK-17991

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

Felállítják a kelepécét

MÁSODIK RÉSZ

A házassági szerződés

Első nap

Második nap

Harmadik nap

HARMADIK RÉSZ

Az elválás

ELSŐ RÉSZ

Felállítják a kelepçét

Manerville gróf régivágású normandiai főnemes volt. Richelieu marsall annyira kedvelte, hogy Bordeaux egyik leggazdagabb örökösőjét vétette el vele még abban az időben, mikor az öreg herceg Guyenne kormányzója volt. A derék normandot annyira elbűvölte a felesége lanstraci birtoka és pompás kastélya, hogy eladta bessini birtokát és gascogneivá vedlett. XV. Lajos uralkodásának utolsó napjaiban őrnagy lett és 1813-ig élt. A forradalmat szerencsésen keresztül úszta. 1790-ben, az esztendő végén Martiniqueba ment, felesége egy vagyonrészének rendezésére s ezidőre gascognei birtokai kezelését egy izig-vérig republikánus, talpig becsületes bizalmas emberére bízta. Mikor visszatért, mindent a lepledebb rendben talált s a jövedelme megkétszereződött. Manerville grófné 1810-ben halt meg. Manerville gróf öreg korára két sarkalatos tévedésbe esett. Túlságos veszélyesnek ítélte a fiatalok tékozlási hajlamát és általában túlságos fontosságot tulajdonított a fiataloknak. Ő maga viszont egyre fősvényebb, számítóbb és szűkmarkúbb lett. Elfelejtette, hogy a gyermekek tékozlásának legmegtermékenyítőbb előkészítője éppen az apák fősvényése, egyetlen fiának úgyszólván semmit sem adott.

Paul de Manerville 1810-ben jött haza Vendômeből, a kollégiumból és három évig élt az apai felügyelet alatt. Az öreg gróf zsarnoksága természetesen befolyásolta a sihederfiú szívét és jellemét. Paul magába szívta Gascogne levegőjéből a fizikai bátorságot, de az apja ellen nem mert küzdeni s ez örökös kényszerű meghunyászkodásában elveszítette az erkölcsi bátorsághoz szükséges ellentálló képességét. Elfojtott érzéseit a szíve mélyén őrizte, anélkül, hogy kifejezni merne volna. És később, ha ezeket a sokáig elrejtve dédelgetett érzéseket ellentéteseknek érezte a világ törvényeivel, sokszor rosszul cselekedve is jól gondolkozott. Egy sértő szóért megverekedett volna, de belereszketett egy cseléd elküldésének a gondolatába. Minden olyan küzdelemtől félt, amely hosszantartó, erős akaratot igényelt. Mindenre képes lett volna egy üldöztetés elkerüléséért, csak éppen rendszeres ellentállásra és erejét felülmúló dacos szembeszállásra nem. Gondolatban gyáva volt, cselekedeteiben elhamarkodott s a lelke mélyén titkosan félénk. Kész áldozata olyan dolgoknak, amelyek ellen az ilyen félénk lelkek nem mernek fellázadni, és inkább némán szenvednek, semhogy panaszkodjanak.

Ott élt bebörtönözve apja vén palotájában, mert nem volt elég pénze, hogy osztozzék a város fiatalságának szórakozásaiban, akiket pedig e mulatozásaikért eléggé irigyelt. A vén gróf minden este a rozoga vén batárban, a rosszul szerszámozott vén lovakkal, a bakon a kopott libériás vén kocssal és lakájjal, elvitte Pault egy royalista társaságba, ahol a törvénykönyv és az udvar nemeseinek maradványai gyűltek össze. Ez a két nemesség a forradalom óta a császári befolyásnak ellentállva, vidéki arisztokratizmusba olvadt egybe. A tengermenti városok viharosan növekvő szerencsésjéjétől és nagyrafejlődésétől elnyomva, Bordeauxnak ez a felső tízezerje megvetéssel sujtotta a kereskedőket, a hivatalnokokat és a katonákat. Paul sokkal fiatalabb volt, semhogy megérthette volna az igazi helyzetet. Ő csak halálosan unatkozott az öregek között, nem sejtve, hogy később fiatalkori összeköttetései fogják biztosítani számára azokat az arisztokratikus előjogokat, amelyeket a franciák mindig mélyen tisztelnek s amelyekre mindig mohón vágyakoznak. E súlyosan ránehezdedő estékért csak azok a sportok kárpótolták némileg, amelyeknek gyakorlására ugyancsak az apja kényszerítette. Az öreg gróf szerint egy tökéletes világfinak karddal a kezében, ló hátán és táncos parketten egyaránt meg kellett állnia a helyét. Paulnak minden reggel vívnia kellett, délelőtt lovagolnia, délután célbalőnie. E sportoktól szabad idejében regényeket olvasott, mert apja nem volt barátja a nevelését továbbfejlesztő tudományok gyakorlásának.

Ez a rettenetesen egyhangú életmód talán meg is ölte volna szegény fiút, ha a halál kellő időben meg nem szabadítja apja zsarnokságától. Paul, a pompás karban levő birtokon kívül, örökölte azt a hatalmas tőkét is, amelyet a fősvény apja hordott össze. De Bordeauxt meggyűlölte csakúgy, mint Lanstracot, ahol apjával a nyarakat töltötte, reggeltől estig kettesben vadászva.

Alighogy a hagyatéki eljárást befejezték, a világ örömeire mohón éhes fiatal örökös egész tőkéjét folyósította, birtokainak a kezelését közjegyzőjére bízta és hat esztendőre Bordeauxtól távol töltött. Nápolyban követségi attasé volt, majd követségi titkár minőségében Madridba ment, onnan Londonba került és így tovább, egész Európát bejárta. Belekóstolt a világ gyönyöreibe és nemcsak illúziókban lett szegényebb, de az apjától örökölt készpénznek is sikerült a nyakára hágnia. Rövidesen elérkezett a perc, amikor, hogy szokott életmódját folytathassa, a birtokai jövedelmére szorult. Ebben a kritikus pillanatban, egyik okosnak vélt gondolatától vezetve, el akarta hagyni Párizst, visszatérni Bordeauxba, letelepedni Lanstracban, megszűlni, kezébe venni a dolgai vezetését, kezelni a birtokait és falusi birtokos-nemes életét élve, időadót megválasztani magát képviselőnek.

Paul gróf volt. A grófi rang a házasság szempontjából érték volt s így jogosan számíthatott egy jó házasságra. A nők nagyrabecsülik a grófi koronát s talán még nagyobbra a férfit, aki ért az élethez. Paul ezért elég drága árat fizetett. Hat esztendő alatt hétszáz ezer frankot! Igaz, hogy kapott is érte valamit. Barátok és ellenségek seregét, elegáns modort és mozdulatokat, kitűnő hangzású nevet. Beszéltek a párbajairól, lóversenyvesztéseiről, udvarlásairól. *Elegáns embernek* nevezték. De minden örült költsége dacára sem tudott *divatba jönni*. A világiak tarka hadseregében a divatbajött ember körülbelül Franciaország marsalljának rangját tölti be. Az elegáns ember csak a szárnysége. Paul megelégedett az ő kis elegáns hírével és ezt éppen is tudta tartani. Cselédeit kitűnően fegyelmezte, fogatait emlegették, vacsorái jóhírére ismerték és Párizs hét-nyolc legjobb legénytanújának egyike az övé volt. Ám azért egy asszony életét sem tette tönkre, játszott, de nem vesztett, ha nyert, nem fitogtatta és sokkal becsületesebb volt, semhogy bárkit, akár egy futó kedvesét is megcsalta volna. A szerelmesleveleit nem hagyta széjjel, nem dobálta egy nyitott dobozba, ahonnan szép asszonylátogatói kedvükre kihalászhatták volna, mialatt ő beretválkozott, vagy a nyakendőjével babrált. S miután guyennei földjeit nem akarta megterhelni, nem kereste a feltűnést eszeveszett költségeivel. Megelégedett azzal, hogy készpénzét elpazarolta. Soha senkitől kölcsön nem kért, ellenben elég oktanul adott. S e kölcsönök bezsebelő barátai természetesen többé feléje se néztek. Még élete rendezetlenségét is számontartotta. Jellemének e vonása az atyai zsarnokság utóhatása volt, ami egy afféle társadalmi félvért nevelt belőle.

Egy reggel így szólt legjobb barátjához, Marsayhoz:

- Barátom, az életnek mégis csak van értelme.

- Különösen, ha az ember huszonhét éves - csúfolódott Marsay.

- Igen, huszonhét éves vagyok. És éppen ezért Lanstracban fogok élni a birtokomon. Az év néhány hónapját Bordeauxban fogom tölteni az öreg házunkban. Odavitetem Párizsból a bútoraimat. A párizsi lakást azért megtartom. A téli három hónapot itt fogom tölteni.

- És meg fogsz nőszülni?

- Meg fogok nőszülni.

- Tudod, hogy jóbarátod vagyok, öregem, - szólt pillanatnyi szünet után Marsay - hát úgy is hallgasd, amiket most mondok. Ha jó apa és jó férj leszel, életed végéig nevetséges maradsz. A dolog megfontolandó volna, ha az ember egyszerre lehetne boldog és nevetséges. De te nem leszel boldog! Nincs elég erélyed egy házasság kormányzásához. Nem vitatom el az

erényeidet. Tökéletes gavallér vagy, jó vívó, kitűnő lovas, elegáns táncos. De a házassághoz ez nem elég, kedvesem. Szinte látlak a Manerville grófné irányította fényes iramban akarva-nemakarva vágózni, mikor kényelmesen ügetni volna kedved... Hohó, barátom! az nem könnyű lovaglás! Egykettőre kiköppenhetsz a nyeregből. Ott fekhatsz az árok mélyén, jobb esetben törött lábbal, ha ugyan a nyakad épen marad. Ide hallgass. Gironde megyében a birtokodból megmaradt negyven és néhányezer frank évi jövedelmed. Szedd össze a lovaidat és az embereidet és rendezd be a bordeauxi palotádat. Te leszel Bordeaux királya. És e királyságodról még Párizsban is beszélni fognak. Kövess el ostobaságokat, bolondságokat, amit akarsz. Minél bolondabban élsz, annál nagyobbra fognak becsülni. De ne nőslj. Ki nősl manapság? Üzletemberek a tőkájük szaporítására, vagy hogy ketten húzzák a szekér rúdját, parasztok, akiknek kell az asszony munkája, eladósodott ügynökök, hogy kifizethessék a hozományból az adósságukat és szerencsétlen királyok, akiknek nem szabad kiveszni hagyni a dinasztiát. Csak mi vagyunk olyan szerencsések, hogy kibújhatunk az igából, amelybe te most önként akarod a nyakadat hajtani. Miért akarsz nőslni? Magad se tudod! Hóbort, semmi egyéb. Először is, ha ugyanolyan gazdag leányt veszel el, mint amilyen gazdag magad vagy, akkor is rosszul jársz. Mert nyolcvanezer frank évente kettőnek sokkal kevesebb, mint negyvenezer egymagadnak. Mert hiszen egyszeriben hárman lesztek, sőt, ha gyermekeitek születik, négyen és még többen. Vagy talán te is holmi ostoba szeretettel viseltetsz a Manervilleek fajtája iránt? Szaporítani akarod e nemes fajt, tovább virágoztatni? Nem gondolva arra, hogy e műveleted mennyi baj kútforrása lesz. Hát nem tudod, hogy mit jelent apának és anyának lenni? A házasság, öreg Paul, a társadalom megkövetelte áldozatok legostobábbja. Csak a gyermekeinknek válik hasznára s nekik is csak akkor, amikor már elföldeltek bennünket. Siratod-e az apádat, aki elrontotta a kora ifjúságodat? Mi módon fogod elérni, hogy gyermekeid szeressenek? Előrelátásod a nevelésükénél, gondosságod a boldogságuk biztosítására, szükséges szigorúságod el fogják őket idegeníteni. A gyermek csak a bőkezű és gyenge apát szereti, akit később érett ésszel megvet. Félni fognak és megvetni! Nézz csak végig barátaink során. Ugyan melyiket vállalnád fiadnak? Van közöttük olyan is, aki gyalázatot hozott a nevére. A gyermek, kedvesem, nehezen kezelhető áru. A tiéd angyalok lesznek. Hát jó! Vegyük a házasság más oldalát. Sose gondoltál arra az örvényre, amely a legényéletet a házaselettől elválasztja? Legénysorban ezt gondolhatod: - Tőlem függ, hogy nevetségessé válok-e? Az emberek azt gondolják felőlem, amit én akarok. - Házasember sorban a nevetségesség végtelenségébe zuhansz. Mint legény, magad irányítod a boldogságodat. Ma ezzel, holnap azzal. Ma így, holnap úgy. Férjkorodban úgy kell vened, ahogy kapod. Számító leszel, erkölcsprédikáló, a fiatalságot erkölcstelennek, léhának fogod bélyegezni, egy társadalmi akadémikus leszel. Sajnálak. Az agglegény, akinek vagyont a nevető örökösök lesik, akinek utolsó sóhajtását csak kapzsi, vén gazdasszonya hallja s érzéketlen kezek fogják le a szemét, irigylendő egy házasemberhez képest. Arról nem is beszélek, hogy milyen unalmas, túrhetetlen, zsarnoki, bosszantó, feszélyező, butító, álmosító és megbénító két ember folytonos együttléte, egymáshoz kötöttsége, akik abban a hiszemben, hogy egymáshoz illenek, beleestek a csapdába. Nevetségessé nőslési szándékodat egyetlen esetben bocsátanám meg. Ha megígérnéd, hogy igazi nagyúr módjára nőslsz. Ha birtokodból majorátust csinálsz, gondoskods róla, hogy legalább két törvényes gyermeked legyen, de ettől eltekintve, a feleségednek tökéletesen külön lakosztályt, sőt háztartást bocsátsz a rendelkezésére és csakis társaságban találkozol vele. Sokat utazol és csakis előzetes bejelentés után érkezel haza. Ehez az életmódhoz kétszáz ezer frank évi jövedelem tökéletesen elég. Ezt pedig könnyen előteremtheted az őseid segítségével, ha egy grófi koronára éhes angol lányt veszel el. Ó, igen! Ez az arisztokratikus, az igazi francia házaselet az egyetlen, amely biztosíthatja számunkra egy asszony tiszteletét és barátságát, megkülönböztet a tömegtől, az egyetlen, amelyért a legényélettől megválni érdemes. Ezen a magaslaton Manerville gróf méltó marad a nevéhez, mindenfelé felülemelkedik és végül vagy miniszter vagy nagykövet lesz. A nevetségesség

sohasem fogja elérni. Meghódította a házasság társadalmi előnyeit és megőrizte a legényélet előjogait.

- De, kedves barátom, elfelejtetted, hogy én nem vagyok Marsay, hanem csak egyszerűen Paul de Manerville, ahogy az előbb megmondtad, jó férj és jó apa, megyei képviselő, legjobb esetben francia főrend. Valamennyi elég szánalmas sors, de az én szerény igényeimet kielégíti.

- De vajjon a feleségedet kielégíti-e? - kérdezte a könyörtelen Marsay.

- A feleségem, kedvesem, azt fogja csinálni, amit én akarok.

- Ó, szegény öregem, te még itt tartasz? Akkor hát búcsúzzunk. Ettől az órától kezdve többé nem becsüllek. Csak még egy szót. Mégsem írhatom teljes hidegséggel alá a lemondásodat. Hadd értessem még egyszer meg veled a mi helyzetünk erejét. Ha egy legényembernek csak hatezer frank a jövedelme, ha egyéb vagyona se marad, mint eleganciájának híre, sikereinek emléke... nos!... ez a fantasztikus árnyék is kiszámíthatatlan értéket képvisel. Egy lehanyatlott csillagú legényembernek az élete még mindig szerencsésre fordulhat. Éppen a követelése, az igényei vethetik a felszínre. De a házasság nagy malomkő, Paul. Lehúz. Nem juthatsz előbbre társadalmilag. Ha megnősültél, már nem lehetsz az, aki lehettél volna. Hacsak a feleséged nem kegyeskedik gondoskodni rólad ezirányban.

- Hagyd már abba! - pattant fel türelmetlenül Paul. - Beleuntam abba, hogy mindig másoknak éljek. Mindent abból a szempontból csináljak, hogy vajjon mit fognak mondani és tönkrejussak azért, hogy egypár léha alak ne kiálthassa: «Lám-lám, Paul még a régi kocsiján jár! Mit csinál a pénzével? Tudjuk, hogy játszik a börzén, hogy milliomos... Csak nem eszi a pénzét!...» s más efféle hülyeségeket! Állandó megfigyelés tárgyának lenni. Kezdem látni, hogy ez az élet, ez a fürgeteg, idő előtt kihasznál és megöregít. Csodálom a szívósságodat, kedves Henrim, de nem irigylen. A hatalmat is elismerem. Tudsz ítélkezni, sőt cselekedni és gondolkodni is, felülemelkedsz az általános szabályokon, előítéleteken, elfogadott helyzeteken. S egyes helyzeteknek az előnyét látod ott, ahol én csak hátrányukat látom. Hideg következtetéseid talán a valóság elevenére tapintanak, de a tömeg szempontjából elképesztően erkölcsstelenek. Én a tömeghez tartozom. A játékot annak a társadalomnak a szabályai szerint kell játszanom, amelyben élek. Te, ez emberi dolgok fölé emelkedve, a jéghegyek csúcán még mindig találsz megfelelő érzéseket. Én jéggé fagynék. A nagy tömeg élete, amelyhez jó polgári módon most magam is húzok, olyan érzések vegyüléke, amelyeknek most magam is szükségét érzem. Egy férfinak sokszor tíz asszonynál is szerencséje van és egyiket sem mondhatja a magáénak. S bármily elegáns híre legyen, bárhogy kedveljék is a társaságban, vannak krízisei, amikor úgy érzi, mintha két malomkő örölné. Én vágyom az élet nyugodt boldogságára, egy asszony állandó közellétére.

- Ha te a házasságot nyugalmasnak gondolod!...

De Paul zavartalanul folytatta:

- Kedvedre nevethetsz, azért én mégis a világ legboldogabb embere leszek, ha az inasom reggel jelenteni fogja: «A méltóságos asszony várja a gróf urat a reggelihez.» Ha este hazajövök s egy meleg szív fog várni...

- Paul! Paul!... mondom, hogy te még nem értél meg a házasságra.

- ...egy meleg szív, akivel közölhetem a gondjaimat, minden titkomat. Bizalmas együttlétben élhetek valakivel, akit szeretek és e szerelmünket nem a véletlen esélyei, egy «igen» vagy «nem» fogja szabályozni, s a szerelemből nem ábrándíthatnak ki a hirtelen helyzetek. Megvan a kellő bátorságom, hogy, amint te mondod, jó férj és jó apa legyek. Jogot érzek a családi

boldogsághoz és vágyom azoknak a sorsára, akiket te a társadalom kiközösítettjeinek nevezel, vágyom feleségre, gyermekekre...

- Ha rád nézek, egy cukorra szállt légy jut az eszembe. Ereggy hát utadon. Az örökké megcsaltak útján. Meg akarsz nősülni, hogy egy asszonyt a magadénak mondhass. Azt hiszed, a feleséged nem fogja áhítozni azt az életet, amelyet te ma megvetsz? Ő is undorodni fog tőle, mint te? Ha nem akarsz abból a dicső házaseletről, amelynek programját az imént híven elébed állítottam, szívleld meg egy utolsó tanácsomat. Ne nősülj meg még tizenhárom évig. Mulass, mint egy elkárhozott. S negyvenéves korodban, majd ha a köszvényed jelentkezik, végy el egy harminchatéves özvegyet. Akkor talán boldog leszel. De ha egy fiatal lányt választasz, az örültek házában fogsz végezni.

- S ugyan miért? - kiáltotta most már bosszúsan Paul.

- Ugyan, ugyan... - csóválta fejét Marsay - miért gondolod, hogy az asszonyoknak nincsenek hibáik? Miért fosztod meg őket az emberi természet legjellegzetesebb tulajdonságaitól? Hát még mindig nem érted a házasság való problémáját? Azt hiszed, a házasságban is úgy van, mint a szerelemben? A férjnek elég férfivolta ahoz, hogy szeressék? Legényéletünk minden mozzanata annak a végzetes tévedésnek az előkészítője, amely azt a házasembert éri, aki az emberi szíveknek nem elég mély ismerője. Szerencsés fiatalságunkban mindig a férfi az, aki a boldogságot adja, aki diadalmaskodik a nőn, kit elcsábít, s aki enged a vágyainak. Az érzéseik közé tornyosult akadályok csak növelik, hevítik érzéseiket, a nő természetszerű védekezése fűti a vágyat. És ostobán azt hiszik, hogy ezek az érzések, ezek a szenzációk a házasságban sem változnak. Milyen tévedés! Ha nincs akadály, megszűnt a szenzáció. Az asszony már nem engedő, hanem szenvedő lény, nem vágyódó, hanem visszautasító. A független, szabad, gondtalan legényember mindig a támadófél és sosem kell tartania kudarcától. A házasságban a kudarc elkerülhetetlen. A szeretőnek még csak sikerül egy asszonyt kedvezőtlen hangulataiból visszahódítani. A férjnek annál kevésbé. Kedvese haragját az asszony hízelgőnek érzi, a férjét brutalitásnak. A legényembernek minden szabad, a férjnek semmi. A küzdelem teljesen egyenlőtlen. A feleség mindig kész megtagadni azt, ami a kötelessége, a szerető mindig kész megadni azt, amit nem kellene megadnia. Ebben a te nagy nősülési kedvedben gondoltál-e a házassági törvényekre? No nem mintha sokat lapoztam volna a jogi könyveket! Kellemeőbb olvasmányokat is ismerek. De az élet tapasztalatai könyvek nélkül is sok jogszabállyal megismertettek. Vagyok én is annyira törvénytudó, mint amennyire orvos egy klinika vezetője. A betegség nem a könyvekben van, hanem a betegben. A törvénykönyv, barátom, a feleséget gyámság alá helyezte. Vagyis kiskorúnak tekinti, mint egy gyermeket. Mármost, tudod hogy mivel tartja féken az ember a gyermekeket? Megfélemlítéssel. Ebben az egy szóban van mindennek a gyökere, Paul. Tapogasd meg a pulzusodat! Tudnál-e zsarnok lenni, te szelíd, bizakodó nagy gyerek! Te, akit kinevetlek, de akit százszorta jobban szeretlek, sem-hogy rád ne ruhazzam a tapasztalataimat és tudásomat. Azt a tudományt, amit antropológiának neveznek. Embertannak. Ah! ha nem akarnám vígan átélni az életet, ha nem utálnék mindenkit, aki cselekvés helyett gondolkodik, ha nem vetném meg az ostobákat, akik azt hiszik hogy az életet könyvből tanulhatják, írnék egy könyvet a modern házasságról. De megér-e az emberiség annyit, hogy időből csak negyedórát nekiáldozzak? Szabad-e egyébre is használni a ténrt és tollat, mint szerelmeslevelek megírására? Nos, Paul, elővezeted-e hát a beigért Manerville grófnőt?

- Talán... - felelte tétovázva Paul.

- Jóbarátok maradunk akkor is? - kérdezte Marsay.

- Igen... - felelte Paul.

- Így legyen! Sose félj, mi továbbra is a régiek maradunk.

Bár ez a párbeszéd Paul de Manervillet meglehetősen kizökkentette a lelkiegyensúlyából, tervét mégis végrehajtotta és 1821 telén visszatért Bordeauxba. Elegáns hírének megfelelő fényűzéssel hozatta rendbe és bútorozta be a régi családi házat. Régi összeköttetései, neve, vagyona, politikai elvei azonnal megteremtették a kapcsolatot számára Bordeaux royalista társaságával. Maga is divatos royalista volt. Mert ekkor a royalizmus divott. Elegáns fellépése, kitűnő modora s a párizsi máz elbűvölték a bordeauxi felső tízezer kényesízlésű társaságot. Egy öreg márkiné, aki még szívta az udvar régi levegőjét, azzal a kifejezéssel illette Pault, amellyel annak idején a királyi udvarnál az aranyifjúság legjavát, a hangadó fiatalságot nevezték, akiknek minden kiejtett szavuk és mozdulatuk törvényt teremtett. *Futóká*-nak nevezték e royalista aranyifjakat, mint akik gyorsan, könnyen futnak-kúsznak fel a legmagasabb pontig, anélkül, hogy e játszani könnyű feljutásukat bárki megakadályozhatná. Ezt a szót a liberális párt is felkapta. Ők ugyan csúfolták, de a royalisták annál komolyabban.

Paul de Manerville készséggel elfogadta a kötelezettségeket, amelyeket a hízelgő royalista elnevezés ráért. Őt is az a sors érte, mint a közepes színészeket. Mikor a közönség egy napon a figyelmére méltatta, kitűnően játszott. Paul kibontakoztatta mindazokat a tulajdonságait, amelyek tulajdonképpen hibáinak a magvait rejtegették. Gúnyoros volt, de nem keserű és főleg sose gőgös. Ha nőekkel beszélt, azzal a kellő tisztelettel adózott, amit a nők szeretnek, de mégsem volt alázatos, sem túlbizalmas. A hiúsága nem volt túlzott, csak éppen annyi, amennyit választékos megjelenése igényelt. Tudta, hogy mivel tartozik a rangjának. Jó pajtás volt, a fiatalsággal nem érezte párizsi tapasztalatainak fölényét. Mindenki tudta, hogy kitűnően kezeli a kardot és a pisztolyt s majdnem nőies szelídségét annál nagyobbra becsülték. Középtermetű volt, egy kicsit kövérségrehajló, de ez még csak inkább zömökségnek látszott és nem gátolta megjelenésének tökéletes eleganciáját. Arca egészségesen piros, keze-lába finom és keskeny, a szeme kék, a haja fekete, hangja behízelgően kellemes és szívhezszóló. Egész lénye összhangban volt becéző nevével. Mert a kényes *Futóka* nemcsak a magasrakúzásáról volt nevezetes, hanem arról is, hogy csak puha, nedves talajban nő, durva érintésre ellankad, forró nap sugara elfonnyasztja, fagy borzongatása megdermeszti. Paul is ilyen volt, mint ez a kényes virág. Olyan ember, aki a boldogságát inkább várni, semmint adni tudja, aki sokat vár a nőtől. Várja azt, hogy kitalálják, bátorítsák. A Gondviseléstől várja a házasságot s a házasságban a szerelmet. Az ilyesfajta jellemek a bizalmas életben sok nehézséget okoznak, de a nagyvilágban, a társaságban annál kellemesebbek és vonzóbbak. Paulnak e vidéki társaságban óriási sikerei voltak. Itt jobban értékelték halvány árnyalatokkal aláfestett szellemét és egyéniséget, mint Párizsban.

Palotájának berendezése és lanstraci kastélyának tatarozása, amelyekben meghonosította az angoloktól átvett fényűző kényelmet, felemésztették a közjegyző által hat év óta összegyűjtött tőkét. Így hát szigorúan negyvenezer franknyi évi jövedelmére volt utalva és házat olyan stílusban akarta vezetni, hogy ezt a határt túl ne lépje. Mikor aztán hivatalosan felvonultatta a fogatait, s összebarátkozva a város legelőkelőbb fiatalembereivel, kastélyában az őszi vadászatok alkalmából vendégül látta őket, megértette, hogy a vidéki élet sehogyszem fog menni nőszülés nélkül. Ahoz még túlfiatal volt, hogy pénzszerzési vágyától hajszolva üzleti dolgokkal törődött volna, ahogy az idősebb vidéki urak cselekedték, nagyobbára gyermekeik érdekében. Viszont túlságosan megszokta a párizsi élet nyújtotta szórakozásokat és áhította a változatoságot. Tovább akarta virágoztatni a nevét, örökösökre vágyott, akikre majd a vagyonát hagyhatta, új rokoni összeköttetésekre és főleg a már unalmassá vált törvényenkívüli viszonyok beszüntetésére. De mégsem ezek voltak a határozó okok, amelyek a nőszülésre bírták. Az igazi ok az volt, hogy röviddel Bordeauxba érkezése után, fülig beleszeretett a bordeauxi társaság királynőjébe, a szépségéről híres Natalie Évangélistába.

A század elején egy Évangélista nevű gazdag spanyol telepedett le Bordeauxban. Kitűnő ajánlatai és nagy vagyona megnyitották előtte a legelőkelőbb szalonok ajtóit. Az előkelő hely elfoglalásához elsősorban a felesége segítette. Évangélistáné kreol nő volt, hasonló azokhoz, akiket hazájukban még rabszolgák szolgáltak. Valahogy szegről-végről rokonságban volt a spanyol királyi ház egy ágával. Vérbeli nagydáma életét élte, a pénz értékét egyáltalában nem ismerte, annál kevésbé, mert szerelmes férje legfantasztikusabb szeszélyét is vakon teljesítette és gondosan eltitkolta anyagi nehézségeit. Miután a spanyolt üzleti ügyei Bordeauxhoz kötötték, boldog volt, hogy a felesége itt jól érezte magát. Egy kis palotát vásárolt, nagy házat vezetett és fényes ízléssel berendezett lakásában kellő grandezzaival fogadta előkelő vendégeit. 1800-tól 1812-ig Bordeauxban úgyszólván másról se beszéltek, mint Évangélistáékról. A spanyol 1813-ban meghalt. Özvegyét óriási vagyonnal s egy csodaszép tizenegy éves kislánnyal hagyta hátra, aki már gyermekkorában maga volt a tökéletesség.

De bármily ügyes volt Évangélistáné, a restauráció az ő helyzetét is megváltoztatta. A royalista társaság megritkult, sok család elhagyta Bordeauxt. Bár az üzleti ügyek vezetéséhez hiányzott férje keze és feje, s az ekkor még csak harminckétéves szép asszony a kreol nők hanyagságával s egy elkényeztetett asszony hozzá nem értésével sose törődött az üzlettel, megszokott életmódját csöppnyit sem akarta megváltoztatni.

Mikor Paul arra az elhatározásra jutott, hogy visszaköltözik szülővárosába, Natalie Évangélista nemcsak Bordeaux legünnepeltebb és legszebb leánya volt, hanem egyben legfényesebbnek hangoztatott pártija is. Senki sem tudta, mennyire leolvadt az anya vagyona, aki fényűző életmódját folytatva, képtelen összegeket költött. Éppen e régi életmód folytatása, fényes estélyei, esztelen fényűzése, váltották ki a hitet az emberekből, hogy ma is époly gazdag, mint eddig volt. Natalie ekkor tizenkilencéves volt s még eddig senki sem kísérelte meg kezének az elnyerését. Natalie, csakúgy, mint az anyja, megszokta, hogy minden szeszélyét azonmenten teljesítsék. Toalettjeiről és ékszereiről csodákat regéltek s ez a határtalan fényűzés elijesztette a józanul számító fiatalembereket. Közszájon forgott, hogy Natalie Évangélistát csak egy herceg veheti feleségül. Mégpedig hercegi rangjához méltó vagyonnal. A többi lányos mamák és maguk a lányok, akik titkon valamennyien irigyelték a ragyogó szépségű Nataliet, természetesen csak szívták ezt az általános hitet. S ha egy bál alkalmából a belépő Natalie szépségének láttára egy fiatalember szájára szökött:

- Istenem, milyen csodaszép!

Rögtön akadt a közelben egy mama, aki így felelt:

- Szép, de drága!

Egy második mama pedig epésen hozzáfűzte:

- Meghizsem azt! Egy fiatal lány, aki havi ezer frank toalettpénzt kap az anyjától, külön fogatja van, külön szobalánya s még a reggeli pongyolája is valódi malines csipkével van díszítve! A mosónőjének többet fizet, mint amennyiből egy egyszerű polgárember az egész háztartását fedezi.

Az efajta megjegyzések valamennyi fiatalember kedvét elvették attól, hogy Natalie Évangélistát feleségének kívánja. Minden bálnak ő volt a királynője. A megszokott hódolatokat és bókákat úntottan fogadta. A praktikus élethez természetesen legcsekélyebb érzéke sem volt. Természetesnek találta, hogy mindenki ellesse a kívánságait. Úgy élt, mint a madár vagy a virág. Semminek se tudta az árát s hogy honnan kerül elő e pompás élethez szükséges pénz. Talán azt hitte, hogy minden háznak oly elkerülhetetlen kelléke a szakács, kocsisok, inasok, szobalányok, mint a mezőnek a fű vagy a fának a gyümölcse. A koldusok és szegények képviselték az elkorhadt fákat és kiszáradt mezőket. Anyja, akinek Natalie volt minden reménye, fáradhatatlan volt a multságok felhajsolásában.

Paul már vagy féléve időzött Bordeauxban, mikor a társaság királynőjével megismerkedett. Bár kölcsönösen rokonszenveztek egymással, eleinte mind a ketten hűvösen tartózkodók maradtak. Évangélistáné azonban, aki ezt a találkozást már régen kívánta, anyai éleslátásával rögtön felismerte Paulban azokat az érzéseket, amelyekről egyelőre még maga Paul sem bírt tudomással. S az első negyedórában elhatározta:

- Ez a fiú lesz a vöm!

Nem sok időbe telt és Paul is eljutott a kellő elhatározásra. Ő ugyanis ezt gondolta:

- Ez a leány lesz a feleségem!

Elhatározását nagyban alátámasztotta Évangélistáék vagyonának legendás híre. Évangélistánét viszont Paul közismerten nagy vagyona csábította. E ponton hát a lehető legegyszerűbben találkoztak gondolataik. A fiatal emberek megkísérelték Paul kedvét szegni. Bár égis magasztalták Natalie szépségét, bájoságát, elragadó modorát, jóakarón figyelmeztették az Évangélista-ház örületes fényűzésére és ismert pazarlására.

Paul kellő megvetéssel fogadta az ilyen kicsinyesen vidékies aggályoskodást. Ezzel el is hallgattatta a fecsegőket. Paul egész fellépésével jelezte, hogy a fényűzésnek maga is lelkes híve. Minden vonalon az akkor divatos angломániának hódolt. Byroni gunyoros csipkelődése, spleenje, minden szentelt hagyomány megvetése, angol ezüstje és angol tréfái, szivarjai, borai, sárga kesztyűi, mind a mániáját szolgálták. Paul volt az egyetlen a fiatal emberek között, akit a mamák és lányok nem igyekeztek elhódítani a szép Natalietől. Valahogy beletörődtek, hogy a sors e két kiválasztottja egymásnak termett. Évangélistáné meghívta az estélyeire. Majd, a kellő kapcsolatot megteremtve, néhány intimebb vacsorára is. S bár Paul a közönyöst játszotta, a két nő, különösen a mama, jól tudta, hogy a fiatal Manerville gróf lassan és biztosan megindult a nősülés útján. S ha Paul végigkocsizott a korzón a hajtókocsijában, vagy kilovagolt, a fiatal emberek irígyen jegyezték meg:

- Ez aztán boldog ember! Gazdag, csinos, elegáns és azt mondják, feleségül veszi Natalie Évangélistát! Némely ember burokban születik.

Paul szívesen hallgatta ezeket a megjegyzéseket. S ha lovaglás közben szembetalálkozott Évangélistáné pompás hintójával, büszke volt anya és leánya kitüntetően kedves köszöntésére. Ha Paul, nem is lett volna fülig szerelmes Natalieba, a világ, akarata ellenére is összeházasította volna őket. A világ kevés jónak, de annál több rossznak az okozója. Bordeaux felső tízezerje, abban a szent meggyőződésben, hogy Natalie legkevesebb egy kerek millió hozományt kap, ahogy az már lenni szokott az érdekelt felek megkérdezése nélkül, máris összehoronzta őket. Abban a meggyőződésben, hogy nemcsak ők maguk, de a vagyonuk is összeillik. Paul ugyanazt a fényűzést szokta meg, amelyben Natalie él. Házának pompás berendezésével senki sem versenyezhetett. Ő, aki megszokta Párizst és a párizsi nők szeszélyeit, volt az egyetlen, aki feleségül vehette ezt az elkényeztetett leányt, aki puha nem-törődömségével máris volt olyan nagy dáma, mint az anyja. E házasság, amely más bordeauxi fiatal embernek katasztrófát jelentett volna, Paulnak a szerencséséjévé válhatott.

Ezt a házasságot tehát elintézték. Az előkelő royalisták, ha e házasság kérdése szőnyegre került, biztatón legyezték Paul hiúságát.

- Natalie Évangélistát itt már mindenki önnek szánta. Jól teszi, ha elveszi. Szébb leányt Párizsban sem találhatna. Elegáns, bájos s az anyja révén rokonságban van a spanyol királyi családdal. Nagyszerűen összeillenek. Egyforma az ízlésük, életfelfogásuk, a legkellemesebb házat fogják vezetni egész Bordeauxban. A maga utolsó szegig tökéletesen berendezett házába a felesége akár egy szál ruhában beállíthat. Egy ilyen fényesen berendezett palota felér a legdúsabb hozománnyal. És milyen boldog lehet, hogy egy ilyen asszonyt nevezhet majd

anyósának, mint Évangélistáné. Szellemes, okos, nagyravágyó. Nagy segítségére lesz politikai törekvéseiben. Mindenét odaáldozza a lányának, akit imád. Hogy Natalie kitűnő feleség lesz, ahhoz szó sem fér. Egy leány, aki így szereti az anyját, csak jó asszony lehet. Miért is habozik? A helyzet megért a befejezésre...

- Igen, igen... - tétovázott Paul, aki szerelme dacára ragaszkodott az aranszabadságához - de csakis a szerencsés befejezésre... És ki tudhatja...

Paul egyre gyakoribb vendég volt az Évangélista-házban. Tagadhatatlanul ez volt az egyetlen ház, ahol megtalálta a maga fényűző életének megszokott levegőjét.

Évangélistáné negyvenéves korában is nagyon szép volt. Hasonló a felhőtlen nyári napok elbűvölően szép naplementéihez. Jóhírért senki sem vonhatta kétségbe, s a bordeauxi hölgyek bármennyire akarták volna, semmi kivetnivalót ki nem firtathattak multjából vagy a jelenéből. Ezen annál jobban csodálkoztak, mert szépségét osztatlanul elismerni kényszerültek. Éjfékete haja és szeme, alakja, keze, lába, méltó volt a spanyol nők híréhez. Tökéletes vonású arca melegen, bársonyosan sápadt. Sugár volt és mégsem sovány, sőt inkább telt, lassú, elragadóan kecses mozgású. Vonzó volt, hódító és mégsem kacér. Lebilincselően kedves, anélkül, hogy valamit ígért volna. Magas volt, nemes fejtartású, igazi királynői megjelenés. A született intrikusok zsenialitásával mindenkit lenyűgözött. Akitől valamit akart, annak elébe ment, de ha tőle akartak valamit, úgy vissza tudott húzódni, mint a csiga a házába. Nem volt alaposan művelt, nem sokat tudott, de nagy rutinja volt. Bejáratos volt a spanyol és nápolyi udvarokhoz, ismerte a két Amerika néhány híres emberét. Anglia és a kontinens sok legelőkelőbb családját s ez összeköttetései megteremtették számára a legmesszebbmenő tiszteletet és hódolatot. Minden helyzet legjavát le tudta fölözni. Senki olyan utólérhetetlen bájjal és méltósággal nem fogadta a vendégeit, mint ő. A társaság hangadója volt.

Anyja és lánya a legjobb barátnők voltak. Kitűnően megértették egymást s ez egyetértésüket a legcsekélyebb zökkenés sem zavarta. E kivételesen nagy anyai szeretetnek tudták be, hogy a gyönyörű fiatal özvegy életét egyedül a leányának szentelte.

Pedig ennek más oka is volt. Évangélistáné, azt beszéltek, özvegykorában beleszeretett egy emberbe, akinek a második restauráció visszaadta elveszített címeit és főnemesi rangját. Ez az ember, aki 1815-ben még boldog lett volna, ha Évangélistáné feleségül megy hozzá, 1816-ban minden összeköttetést megszakított vele. Évangélistáné, aki látszólag a világ legjobb teremtése volt, lelke mélyén a korzikaiak jelszavának híve volt: *Gyűlölj és várj!*

Abban is hasonlított az uralkodókhoz, hogy megszokta az elsőséget, hogy engedelmeskedjenek neki. S bár mindig szelédnek, előzékenynek, engedékenynek látszott, ha női büszkeségét megsértették, rettenetessé vált. Megbocsátani nem tudott. Vakon hitt gyűlölete hatalmában, amelynek el kell érnie ellenségét. És minden erejéből, féktelenül gyűlölte azt az embert, aki csak játszott vele. Miután a véletlen esélyei egybejártak bosszújával, fajának babonásságával még szentebbül hitt a bosszú mindenható erejében. Bár az illető, aki cserbenhagyta, miniszter volt és francia főrend, lassan, de biztosan tönkrement. Vagyona, politikai és személyi nagysága, minden elenyészett. S elérkezett a nap, mikor Évangélistáné pompás fogatjából, a Champs-Élysées-n, diadaltól ragyogó, gúnyos és megvető tekintetével sujhathatta a szegényesen gyalog baktatót.

Két esztendőn keresztül ez a kaland hátráltatta az újraférjhezmenésben. A későbbi jelentkezőkkel már óvatosabb volt és valamennyit összehasonlította első férjével, aki őt istenítette. Ez összehasonlításból természetesen mindig a megboldogult került ki győztesen. Így aztán lassan-lassan elérte a korhatárt, amikor a nők minden reményüket és nagyravágyásukat átgyökerezik a gyermekeikbe. Leányán keresztül akarta elérni azt, amit a maga személyében elmulasztott. Fényes álmok és remények beteljesülését.

Évangélistáné hamarosan kiismerte Paul jellemét. A magát viszont annál gondosabban rejtegette. Paul az a fajta ember volt, akit vejeül óhajtott, akire nyugodtan építhette jövő hatalmát. Anyai részről a Malincourt családdal volt rokonságban, s az öreg Malincourt bárónő ma is a Faubourg Saint-Germain szívében élt. Paul a legjobb párizsi társaságba fogja bevezetni őket. Évangélistáné csak rövid időközökben futólag ismerte a császárság Párizsát. Annál jobban akart ragyogni a restauráció Párizsában. Itt fogja megtalálni azt a politikai talajt, amelyen egy hozzá hasonló asszony képességei kellőképpen kibontakozhatnak. Évangélistáné férje üzletei arra kényszerítették, hogy Bordeauxban lakjon, ahol egészen jól találta magát. Nagy házat vezetett. Ez maga eléggé lefoglalta az idejét. De most már beleunt Bordeauxba, amelynek minden szórakozását kimerítette. Nagyobb színtérré vágyott, nagyobb tétű, kockázatosabb játszámára.

Saját érdekében, nagy sorsot szánt Paulnak. Saját tehetségének és élettapasztalatának előnyeit akarta kihasználni veje javára, hogy rajta keresztül élvezhesse a maga hatalmának erejét. Sok férfi falaz így a nők nagyravágyásának. Évangélistánénak egyébként is érdeke volt leánya férjét hatalmában tartani. Pault ez az erősakarátú asszony természetesen leigázta, annál is jobban, mert látszólag semmi szándéka sem volt őt leigázni. Csak éppen érezte a saját, a leánya és minden körzetében létező dolgok értékét és nagyságát, hogy ilyen módon jóelőre hatalmába kerítse azt az embert, akiben az arisztokratikus élet folytatásának eszközét és lehetőségét látta.

Paul önbecsülése nagyban fokozódott, amikor látta, hogy anya és leánya ilyen nagyrebecsülik. Sokkal okosabbnak, szellemesebbnek érezte magát, mint amilyen valójában volt. A szép Natalie finom kis fejét felvetve, mosolyogva kapta el minden kiejtett szavát, a mama hízelgésének őszintesége elvette a hízelgés életét. Hiúsága fonálánál vezetve a két nő olyan bámulatos ügyesen kormányozta, úgy el tudta vele hitetni hódító voltát, hogy Paul minden idejét náluk töltötte.

Egy évbe se telt, s bár Paul még a vallomásig nem jutott el, az egész város nyíltan beszélte, hogy a szép Natalienak udvarol. Anya és lánya, mintha nem is gondolt volna házasságra. Natalie bájos volt, melegen kedves, de pillanatra sem zökkent ki egy rangjabeli leányhoz illő tartózkodásából. Paul éppen e tartózkodást szerette legjobban benne. E vidéki leányoknál ritka tünetet. A félnék emberek szoknek a lármásan felkínált boldogság elől s annál elvakultabban rohannak hanyatthomlok a szerényen, szelíden elébük kínálkozó szerencsétlenségbe. Ez volt Paul esete is. Miután Natalie nem akarta őt befogni, magától hódolt meg. Látva, hogy Évangélistáné, ellentétben a többi mamával, meg se kísérli, hogy őt a házasság igájába terelje, a maga jószántából hajtotta fejet az igába. Évangélistáné erősen hangoztatott fényes összeköttetései is csábították, mint amelyekre jövő politikai karrierjénél számíthatott.

Ha az élet különböző helyzeteiben az ember a dolgokat nem igyekszik minden lehető oldalról megvizsgálni, e gyengesége veszélybe dönti. Paul e pillanatban optimista volt, mindent előnyös színben látott és eszébe sem ötlött, hogy egy nagyravágyó anyós zsarnokká válhat. Anélkül, hogy erre biztatták volna, napról-napra jobban megbarátkozott a házasság gondolatával s a házassági papucs előrevetődő árnyékával. Sokkal régebben élvezte teljes szabadságát, semhogy elvesztését sajnálhatta volna. A legényéletbe, amely már semmi újat sem nyújthatott, beleúnt. Már csak a hátrányait látta, míg a házasság csupa új gyönyörűséget kínált.

- A házasság csak a szegényeknek lehet nyűg, - okoskodott - gazdagoknak gyönyörűség.

E házasság sok előnye közül egy különösen csábította.

- Bármilyen magasra jussak, Natalie mindig méltón fogja betölteni a szerepét, - gondolta - s ez egy asszonynak nem csekély érdeme. A császárság hány kiválósága szenvedett felesége alacsonyrendű volta miatt. A boldogság szerves alkatrésze, hogy az ember hiúságát és

büszkeségét soha meg ne sérthesse magaválasztotta élettársa. Egy jólnevelt asszony oldalán egy férfi sose lehet egészen szerencsétlen. A felesége nem teheti nevetségessé s csak hasznára válhat. Natalie pompás feleség lesz. Mindenki csodálni fogja.

A Faubourg Saint-Germain arisztokrata hölgyeire gondolt. Natalie valamennyiével versenyezhetett elegáns megjelenésében és előkelő modorban. És valamennyiénél szebb volt. E képzeletbeli összehasonlítások még jobban felkorbácsolták Paul vágyait.

Párizsban talán másként történt volna. Ahol Paul lépten-nyomon a legkülönbözőbb szépség- és jellemtypusú fiatal lányokkal találkozott. S e sok benyomás, józanságát kellő egyensúlyra zökkentette volna. Bordeauxban Natalienak nem voltak vetélytársnői. Ritka, egyetlen virág volt. S a legjobb pillanatban virult ki, amikor Paul egy rögeszméje zsarnokságába kerül. Nemcsak az önérzete lángolt, hanem a szerelme is. Fülíg szerelmes volt, s e felgyúlt szenvedélye csak a házasságon keresztül nyerhetett kielégítést. Ezt a magyarázatot önmagának se vallotta be. Ő egyszerűen csak nősülni akart. Sőt, a józanul okoskodót játszotta, aki a jövőjét féltve tanulmányozta Nataliet, mielőtt a döntő lépésre elhatározta magát. Marsay barátja figyelemzetésesei egyre a fülében csengtek.

Eszébe sem ötlött, hogy a fényűzéshez szokott emberek fényűzése milyen egyszerűnek látszik. Életüknek milyen természetes, elmaradhatatlan eszköze. S hogy éppen e természetes-séggel hinthetnek port az emberek szemébe. Paul maga is világeletemben fényűzésben élt, e hölgyek fényűzését maga is természetesnek látta s álmaiban sem ötlött eszébe, hogy e fényűzés valaha az anyagi romlás okozója lehet. Meg aztán ha van is néhány általános törvény, amely egy házasság gondjait bizonyos fokig szabályozhatja, olyan törvényt még nem alkottak, amely egy házasság gondjait előre megneszeltesse vagy megakadályozhassa. Két ember házasságra lép abból a célból, hogy egymás számára az életet kellemesen megkönnyítsék. Nem gondolva arra, hogy éppen e bizalmas együttlétük fogja kitermelni a házasságot megromtó bajokat és szerencsétlenségeket, amelyeknek megakadályozására még nem teremtettek francia törvényt. Két házasságban egyesülni készülő lény között minden család. Ártatlan, akaratlan család. Mindegyikük egymással versenyezve, a legkedvezőbb színben mutatkozik s oly előnyös tulajdonságokkal ruházzák fel önmagukat, amelyekkel sose bírtak, s amelyek hiányára csak későn eszmélnek. Az igazi életben sokkal több a köd, a szürkeség, a vihar, mint a derűsen tiszta ég s a napsütés. A fiatalok, mielőtt összeházasodnak, csak a derűs, tiszta napokat látják. S az élet bajait később a házasság rovására írják. Az emberi természetben rejlik, minden baj kútforrását rajta kívüleső dolgokban és lényekben keresni.

Ahoz, hogy a szerelmes Paul Natalie szavaiból és magatartásából kihámozhassa a bennerejlő tökéletlenségeket, - mert ugyan ki tökéletes e földön? - Lavater bölcsességével kellett volna bírnia. Egy megfigyelő mélyreható tudományával. S talán még ez sem lett volna elég. Talán a világegyetem összes tudománya és bölcsessége sem nyithatta volna fel kellőképpen a szemét.

Natalie arca nem volt nyílt tükör. A legtöbb fiatal lányé nem az. Mert hiszen egy fiatal leányarc a legáthatolhatóbb talány. Az a felséges mély békesség, amelyet szobrászok vésői a márványszűzek arcain megrögzítenek, amikor az igazság és ártatlanság istennőit akarják megalkotni, egy fiatal leány arcának legmegejtőbb varázsa. A tisztaság jelképe, amelyet még semmi meg nem zavart. Az arc e felséges nyugodtságát szenvedély meg nem törte, érdek, család el nem homályosította. Ezt a kifejezést játszani nem lehet, mert aki ezt játszani tudja, az már nem fiatal leány.

Natalie sose mozdult az anyja mellől. Szigorúan vallásos szellemben nevelték s anyja nagy súlyt helyezett arra, hogy gyermekkorától belécsepegtesse az életben reávarakozó szerep eljátszásához szükséges előkelőséget. Arca tiszta, békés nyugodtsága természetes volt. Nem játszott. Csak éppen fátyol volt, természetes fátyol, amely úgy takarja el a nőt, mint lepkét az álcája. Ha akadt volna a lélekboncolásnak egy nagymestere, talán felfedezhette volna Natalie

jellemének azokat a rejtett árnyalatait, amelyek megneszelhették volna a későbbi házas- és társadalmi életében kibontakozó zavaró tulajdonságokat. Szépsége tökéletes volt. Vonásai szabályosak, alakja pompás növésű. Az ilyen tökéletes külső többnyire együtt jár a szellem némi tökéletlenségével. E szabály alól ritka a kivétel. A sugár alak akaratot sejtetett s az akaratot kinövésé gyakran a csökönység. A logika nélküli uralkodási vágy. Akarás az akarásért. Szép növésű szemöldökei majdnem összeértek. Az analízis nagymestere azt mondta volna, hogy ez az irigység jele. Fölényes emberek irigysége lehet megtermékenyítő. Nagy tettekre ösztökélő. A kis szellemek irigysége gyűlöletté vedlik. A szeme feketének látszott, de valójában mélyen aranybarna volt, megkapóan érdekes ellentétben melegen hamvas szőke hajával. A hajnak ez a ritka színárnyalata többnyire feketehajú szülők gyermekeinél látható, aminthogy Natalienál is ez volt az eset. Gyengén rózsás bőre vakító fehér. A haj, a szem, az arc színvegyülete csodás hatású volt. Ugyan ki gondol arra, hogy a fiatalság e hamvas rózsái hovatovább elhervadnak, s az ilyen csodálatosan fehérbőrűek a szokottnál is hamarabb fonnyadnak, öregednek, szikkadnak össze. Álla ma még puhán gömbölyű volt, de az analízis nagymestere kihámozta volna belőle az akaratosság, a hevesség vonalát, amely tulajdonságai majd csak későbbi életében fognak kibontakozni. Friss piros szája, ez a most mindig csak mosolygó száj gögöt rejtegetett. S a hangja, ma oly dallamos, tiszta csengésű hangja, talán azt a kegyetlenséget takarta, amelyet oly sokszor emlegetett őseitől, a királyi Alba hercegektől örökölhetett. Szenvedélyt gyöngédség nélkül, megbékélhetetlen gyűlölködést, intelligencia nélküli szellemet és uralkodnivalóvágyást.

Ezek a vérmérsékletszülte hibák úgy rejtőztek Natalieban, mint arany a bánya mélyében. Ha durva kezek ki nem aknázzák, örökre ott pihennek. Itt e durva kezek szerepét majdan az élet viharai voltak hivatva betölteni. E pillanatban fiatalságának friss bája, modorának előkelősége, ártatlansága, egy fiatal lány minden megvesztegető varázsa sugározták be arcának vonásait és vezették tévútra az egész világot. Elsősorban önmagát. Anyja megtanította arra a könnyed, kellemes fecsegésre, amely a nőknek bizonyos fölényt ad, minden akadályt tréfával hárít el s az igazi szellemesség *látszatát* kelti. Natalie egy bájos elkényeztetett gyermek volt, aki nem ismerte a szenvedést. Mindig természetesnek és őszintének látszott s hiányzott belőle a többi fiatal lány kényszerült modorossága, akiket anyjuk kellő időben kitanítani igyekeznek a férjfogás művészetére.

A fülig szerelmes Paul, akinek szerelmét vágyai hevítették, hogy ismerhette volna fel a gyönyörű, tökéletes fiatal lányban azokat a tulajdonságokat, amelyek majd a harmincéves asszonyban fognak kibontakozni? A boldogság sohasem biztos. De ebben a házasságban legalább valószínűnek látszott. Natalienak a hibák csiráin kívül, kétségkívül voltak jó tulajdonságai is. Okos, erős kéz vezetésével ezek a jó tulajdonságok elfojthatták volna a hibák csiráit. De ehhez olyan vasmarok kellett volna, aminőt Marsay emlegetett Paulnak. A párizsi dandynek igaza volt. A szerelemsugallta félelem csalthatatlan eszköz egy asszony lelkületének kormányzására. Aki szeret, az fél. S aki fél, közelebb van a szeretethez, mint a gyűlölethez. Paulnak kellő hidegvérrel, ítélőképességgel és erővel kellett volna végigverekednie azt a küzdelmet, amelynek létezését egy asszonynak sejténie sem kellene.

De vajjon Natalie szerette-e Pault? Natalie szerelemnek vélte azt a vonzalmat, amelyet Paul megjelenése kiváltott belőle. A való életéről, a házasságról nem sokat tudott. Az ő számára Manerville gróf, az európai udvarokat bejárt diplomata, Párizs egyik elismerten lelegegánsabb fiatalembere, nem lehetett közönséges ember. Akiből pedig hiányzott az erkölcsi erő, egyszerre volt félénk és bátor, párbajtéren hős és energikus, de a boldogságát keresztező akadályokkal szemben védtelenül gyenge. Vajjon később Paul e sok felszínes hibái között meglátja-e a jó tulajdonságait? Nem fogja-e megnöveszteni a hibákat s eltörpíteni a tulajdonságokat, ahogy azt az élethez nem értő fiatalasszonyok szokták? Az asszonyok életében elérkezik a kor, amikor a gáztettek is megbocsátják azoknak, akik őket a bosszúságoktól megkímélik s

viszont gaztettnek veszik a felbosszantást. Milyen lesz e házasság sorsa? Paul talán szerelemnek fogja hinni azokat a kis becéző kedvességeket, amelyekkel egy fiatalasszony a házasság kezdetén természetesen elárasztja a férjét. S a fiatalasszony a vágyától hevített férj bókjai arányában fogja mérlegelni a férj szerelmét. És Paul szerelmes vágyakozásában, ahelyett, hogy a maga fölényes helyzetét megszilárdítaná, talán meg fog hajolni felesége zsarnoksága előtt. Fog-e tudni nem-et mondani? Gyenge ember számára ezer veszély kínálkozik ott, ahol az erős megúszhatja a kockázatot.

Szerelmes ember számára mindez gyenge okoskodás. S hovatovább elérkezett a nap, amikor Paul minden érvelést elvetve elhatározta a sorsdöntő lépést.

MÁSODIK RÉSZ

A házassági szerződés

Első nap

1822-ben, a tél elején, Paul de Manerville gróf, nagynénje, Malincourt báróné útján, megkérte Évangélista kisasszony kezét. A báróné két hónapnál többet sose töltött Médocban, de ezúttal bevárta október végét, hogy a jelen helyzetben unokaöccsénél az anyahelyettes szerepét betöltse. A báróné, aki tapasztalt öreg asszony volt, miután Évangélistánéval beszélt, azonnal közölte Paullal az eredményt, hozzáfűzve a maga észrevételeit.

- Nyert ügyed van, édes fiam, - ujságolta. - Az anyagiakról beszélgetve, megtudtam, hogy Évangélistáné a maga részéről erősen begombolkozik és Natalie csak a saját jogaira támaszkodhat. Hát csak nősülj meg, fiam! Neved, a családi birtok, megkövetelik, hogy családot alapíts. Ezt előbb vagy utóbb amúgy is meg kellene cselekedned. Nem térhetsz ki előle. Bár már az én Auguste-ömet látnám ezen az úton! Én azt hiszem, befejeztem a küldetésemet. Adom áldásomat és megyek az utamra. Ilyen öreg asszonyoknak esküvőkön semmi keresnivalójuk. Holnap utazom Párizsba. Ha majd a feleségedet bevezeted a társaságba, otthon Párizsban sokkal kényelmesebben fogadhatom, mint itt. Ha nem volna Párizsban házad, szívesen elszállásoltalak volna. A második házamat berendeztem volna nektek.

- Köszönöm, drága néni, - felelte hálásan Paul. - De most még arra kérlek, magyarázd meg, mit értettél azalatt, hogy az anya begombolkozik és Natalie csak a saját jogaira támaszkodhat.

- Csak azt, fiam, hogy a mama nagyon ravasz dáma, aki leánya szépségéből előnyt merítve, úgy szabja meg a feltételeket, hogy a lánynak éppen csak az maradjon, amitől meg nem foszthatja. Az apai vagyon. Mi, öregek, hiába, egy házasságnál még erősen ragaszkodunk a »kinek mije van?« kérdéshez. Figyelmeztetlek, hogy mindezt alaposan tárgyald meg a közjegyződdel. A házassági szerződés, fiam, a legszentebb kötelesség. Ha apád és anyád nem jól vetették volna meg az ágyukat, ma talán takaró nélkül feküdnél. A házasság természet-szerű következményeként gyermekeid lesznek, akikre már most gondolnod kell. Keresd fel a mi jó öreg közjegyzőnket, Mathias mestert.

Malincourt báróné e kis beszéde Pault eléggé megdöbbenetette. Hogy jövendőbeli anyósa ravasz dáma! Hogy védje meg érdekeit a házassági szerződésben! Ugyan ki ellen? Ki akarná megtámadni? Mindamellet megfogadta nagynénje tanácsát s a szerződés elintézését Mathias közjegyző gondjaira bízta. A bekövetkező vitatkozások előre idegesítették. Erősen elfogultan indult Évangélistánéhoz, akit nagynénje már értesített a szándékairól. S egyre attól reszketett, hogy valahogyan el ne árulja aggályait, amelyeket nagynénje beléoltott s amelyeket Évangélistáékkal szemben sértőnek vélt. S hogy a legcsekélyebb összeütközést is kerülje jövendő anyósával, akire úgy tekintett fel, mint egy felsőbb lényre, óvatosan, kerülő úton érintette a kényes kérdést.

Felhasználva a pillanatot mikor Natalie magukra hagyta őket, így szólt:

- Bizonyára tudja, asszonyom, mi az, egy *családi* közjegyző. A mi jó öreg Mathias mesterünk halálosan elkeseredne, ha a házassági szerződésemet nem ő fogalmazhatná...

- No de, kedvesem, - vágott közbe mosolyogva Évangélistáné - hiszen ez minden családban így szokás.

Éles női ösztönével leolvasta Paul arcáról kételyeit és várta ennek a kérdésnek feltevését.

- Elérkezett hát a sorsdöntő nap. Kezdődik a krízis. Vajjon milyen lesz az eredmény? - gondolta.

- Az én közjegyzőm Solonet - szólt kis szünet után fennhangon - a magáé, kedves Paul, Mathias. Vasárnap mindkettőt meghívom vacsorára és barátságosan megvitathatják a kérdést. A mi beavatkozásunk, azt hiszem, teljesen felesleges, mert hiszen ők hivatottak arra, hogy érdekeinket képviseljék.

- Tökéletesen igaz! - sóhajtotta nagy megkönnyebbüléssel Paul.

Mert mintha felcserélték volna a szerepeket, a minden aggodalomtól mentes Paul reszketett a nyugtalanságtól, míg Évangélistáné, akit valójában a legemésztőbb gondok gyötörtek, látszólag tökéletesen nyugodt volt. Ki kellett volna szolgáltatnia leányának az apai vagyont. Ezt pedig még akkor sem tudta volna megcselekednie, ha mindenét pénzzé teszik. Így hát teljesen jövődöbéli veje kegyelmétől függött. Mások beavatkozása nélkül könnyen elbánt volna Paullal. De az öreg családi közjegyző befolyására Paul követelheti a gyámi elszámolásokat. Ha Paul most visszavonul, egész Bordeaux sejteni fogja az okát és Natalie férjhezmenetelének minden esélyét tönkretenné. A lányát imádtá. Reszketett a boldogságáért és reszketett a másnapról. Mint a nagy hadvezérek, akik egyetlen gyáva pillanatukat törölni szeretnék az életükből, ő is törölni szeretne volna életéből a másnapot. Az elkerülhetetlen tényekkel szembenézve fekete hajának jó néhány szála megfehéřült az éjjel. Már az a megalázkodás is kínos volt, hogy közjegyzőjének, akit reggelre odakéretett, fel kell tárnia a valót. Be kell vallania azt, amit eddig önmagának se vallott be. Hogy állandóan az örvény szélén járt, soha be nem következő véletlenekre számítva. Lelke mélyén ösztönös harag gyűlt fel Paul ellen. Az ártatlan ellenség ellen, akit le kell győznie. Ugyan ki szeretne valaha az áldozatát? A gögös spanyol asszony igazi női érzéssel elhatározta, hogy minden fölényét latba veti ebben a küzdelemben, amelyben szégyenét csak a teljes győzelemmel leplezheti.

Az éjszaka csendje meghozta a védő, megnyugtató okoskodást. Amit tett, Natalie üdvéért tette. Natalie előnyéért. Nem vezették alantas, önző okok. Hogy nem tudott számolni, nem mondható bűnnek. A legnagyobb kincset, Nataliet épen megőrizte. Az ő szépsége és lelki tulajdonságai kifejlesztését szolgálta a pazar fényűzés. Egy ilyen kincs elnyerése ezer áldozatot is megérdemel egy férfi részéről. Az ellenszolgáltatás sem lesz csekélyebb. Paul nem tehetőségtelen fiú. Egyengetni fogja az útját, előreviszi, elősegíti nagyravágyó álmái teljesülését. Nem több-e ez egy hozománynál? Paul ostoba volna, ha habozna. Néhány hitvány arannyal több vagy kevesebb... Ezért habozni! Gyalázatosság volna!

Tépelődését azzal a vígasztalással fejezte be, hogyha kedvezőbben el nem intéződnék a dolgok, olyan módon biztosítja Natalie sorsát, hogy eladja a házat, ékszereket, bútorokat, a pénzt Natalienak adja s magának csak szerény évjáradékot biztosítva, elköltözik Bordeauxból. Erre aztán megnyugodva aludt el.

Bordeaux legügyesebb és legkeresettebb közjegyzője, Solonet, alig huszonhétéves fiatalember volt, aki a Bourbonok másodszeri visszatérése körüli aktív tevékenységéért elnyerte a becsületrend lovagkeresztjét. A fiatal közjegyző nagyon büszke volt arra, hogy az Évangélista-ház vendégei között szerepelt. Nem hivatalos, hanem royalista minőségben. Nemcsak csodálta, hanem titkon szeretne is a szép özvegyet, ahogy ez a fiatal embereknél gyakran megesik a szép, érett asszonyokkal szemben. Évangélistáné, bár sejtette a közjegyző imádatát, úgy tett, mintha nem venné észre. De nagyon kedves volt hozzá és Solonet a tiszteletteljes hódolat fentartásával titkos reményeit is fentartotta.

Pontosan a jelzett reggeli órában jelentkezett a szép özvegynél, aki csipkepongyolájában, még a rendesnél is hódítóbban fogadta budoárjában.

- Reményilem, számíthatok diszkréciójára és teljes odaadására a ma esti megvitatásnál. Hiszen tudja, miről van szó? A leányom házassági szerződéséről.

- Természetesen... Rendelkezzék velem.

Évangélistáné minden kerülgetés nélkül elébe tárta a helyzetet. Érthetően, kerek számokkal.

- De, drága asszonyom, itt minden aggodalom felesleges! - erősítette Solonet. - A lényeg az, hogy milyen a kapcsolat Manerville gróffal? Az erkölcsi kérdés jóval fontosabb a jogi és pénzkérdéseknél.

Évangélistáné szokott fölényességébe burkolózott. Megértette a fiatal közjegyzővel, hogy Paul a legmélyebb tisztelettel tekint fel rá, mint egy magasabbrendű lényre. Hogy részben tudatos büszkeségből, részben ösztönszerű számításból úgy irányította a dolgokat, hogy Paul a maga alantasságának tudatában a legnagyobb kitüntetésnek érzi, hogy Nataliehoz közeledhet. A legnagyobb tisztességnek, hogy Natalie kezét elnyerheti. Álmaiban sem gyanúsíthatja sem őt, sem a leányát érdekhajhászással. És hogy jövőendő veje erősen a befolyása alatt áll.

- Az a kérdés, asszonyom, hogy ön milyen engedményekre hajlandó? - kérdezte Solonet.

- Lehetőleg semilyenre - nevetett Évangélistáné.

- Igazi asszonyi válasz. Kívánja ezt a házasságot?

- Igen.

- Viszont szabadulni kíván a kötelezettségtől, hogy a gyámi elszámolás után az apai vagyont a vőnek kiszolgáltassa?

- Igen.

- A maga részére mennyit óhajt biztosítani?

- Legalább harmincezer frank biztos jövedelmet.

- A jelszó: «győzni vagy pusztulni?»

- Igen.

- Bizonyos, hogy alaposan meg kell fontolnom a módokat. Mert minden ügyességünkre és vitatkozó erőnkre szükségünk lesz. Kegyes engedelmeivel kissé korábban fogok érkezni és meg fogom adni a pontos utasításokat, amelyeket szigorúan követnie kell. A sikerről már most is biztosíthatom. De még egy kérdést. Paul gróf nagyon szereti Natalie kisasszonyt?

- Imádja.

- Ez nem elég. Annyira, hogy e mindenekfeletti vágyakozásában oda se nézzen egy-két anyagi áldozatnak?

- Bizonyára.

- Akkor nyert ügyünk van! - kiáltotta lelkesen Solonet. - Natalie kisasszony ragyogjon ma este...

- A ruhája tündéri szép.

- Tündéri szép ruha egy házassági szerződésnél félnyereség.

Ezt a kijelentést Évangélistáné annyira komolyan vette, hogy ő maga öltöztette Natalie-t, nagyrészt azért, hogy közben őt is tájékoztassa a szükséges tudnivalókról és összeesküvésük ártatlan szövetségesévé tegye. Sévigné-frizurájával, leomló fehér selyem ruhájában Natalie csakugyan tündéri szép volt. Mikor a komorna kiment s anya és lánya magukra maradtak, Évangélistáné, miközben Natalie néhány makacs hajfürtjét rendezgette, így szólt:

- Mondd, kislányom, nagyon szereted Pault?

Anya és leánya kicsit furcsán néztek egymásra.

- Miért kérdezed ezt éppen most, anyuskám?

- Ha örökre el kellene válnunk, akkor is ragaszkodnál ehhez a házassághoz?

- Lemondanék róla s nem halnék meg bánatomban.

- Akkor nem szereted igazán, szívecsském! - s az anya elismerően homlokon csókolta a leányát.

- Mit jelent ez a vallatás, anyus?

- Tudni akartam, hogy mennyire ragaszkodsz ehhez a házassághoz és mennyire vagy bolondja a vőlegényednek.

- Szeretem.

- Igazad van. Gróf s mi ketten francia főrenddé emeljük. Hacsak előre nem látott nehézségek nem támadnak.

- Ugyan, mama! Nehézségek! Két ember között, akik szeretik egymást. Nem. Paul sokkal jobban a szívébe zárt, semhogy a legcsekélyebb akadályt támaszthatná. Efelől bizonyos vagyok.

- S ha mégis másként volna?

- Akkor, amilyen igazán szeretem, époly igazán el is felejténém.

- Helyes, Alba hercegnek nemes leszármazottja. De ha, bármily bolondul szeressen Paul, rajta kívülálló okokból vitatkozások merülhetnének fel, amelyeken a mi, úgy a te, mint az én érdekeimben át kell esnünk, Natalie? Érted, kislányom?... ha ezt módodban állna egy kis bátorítással elősegíteni? Néhány kedves szóval, egy kis kedveskedéssel, semmiségekkel... A férfiakat olykor egy tekintettel is lefegyverezzük.

- Értem - mosolygott Natalie. - Meg kell sarkantyúzni a favoritot, hogy átugorja az akadályt.

- Ne érts félre, angyalom. Ősi kasztíliai becsületünk nem tűrné, hogy átlépjük a kellő határt! Ha kell, Paul gróf meg fogja ismerni a helyzetemet.

- Miféle helyzetedet, mama?

- Ó, sose félj! Ha tekintetéből a legcsekélyebb habozást olvasom ki, szakítunk. Eladunk mindent, elmegyünk Bordeauxból és Douai-ba költözünk Claisékhez, akik végre is rokonaink, ha jónak vélik is megfélekezni rólunk. S ha utolsó garasomat is neked kellene adnom és szegényen kolostorba vonulnom, akkor is francia főrend felesége leszel.

- Mama, miért beszélsz így?! Mondd inkább, mit csináljak, hogy ezeket a rettenetességeket megakadályozzam?

- Ilyen szépnek még sose láttalak, kislányom! Ha még egy kicsit kacér is leszel, minden jól fog menni.

Évangélistáné magára hagyta Nataliet és sietett öltözködni. Ma este ő is szép akart lenni. Az ő befolyása a fiatal közjegyzőre ma este majdnem olyan fontos volt, mint Natalie befolyása Paulra. S mikor Paul, mint három hónap óta mindennap, a Natalienek szánt virágokkal belépett, anya és leánya hódító szépségükkel felfegyverzetten indultak a küzdelem elé. Hármasban csevegvé várták a két közjegyző érkezését.

Paul a mai napon kapta a házasságnak nevezett hosszú és fárasztó háborúból a kóstolót. A háború megkezdése előtt tanulmányozni kellett mindkét terepet, az ellenséges csapatok

hadállásait. Paul egész védereje az öreg családi közjegyző, Mathias mester volt. S míg ők gyanútlanul és készületlenül indultak az egyenlőtlen küzdelembe, az ellenséges csapat már felépítette haditervét, amellyel meglepetésszerűen csap majd le a mit sem sejtőkre. Hogy láthattak volna keresztül a természetességbe öltöztetett ravaszságon? Mathias mester egyedül állt szemben a három szövetségessel, mert fülig szerelmes kliensére nem számíthatott. Aki az első mozzanatra, amely boldogságát fenyegetné, a maga érdekei ellen átpártolna az ellenséghez.

A két közjegyző, a két házassági condottieri, akik most klienseik érdekében meg akartak mérkőzni, két merőben ellentétes világot képviselő típus volt. Az egyik a régi, a másik az új erkölcsök képviselője. A régi és az új világ közjegyzői.

A hatvankilencéves Mathias mester negyvennégy év óta üzte a hivatását. Kösztvényes lábain ezüstcsattos cipők, vékony fekete selyemharisnyás lábszárjai neveltségesen vékonyak. Térdnadrágja e lábszárakkal ellentétesen tekintélyes potrohban szélesedett ki s a mellkasa is aránytalanul domború volt. Kabátja zöldesre kopott, ingmellének a fodra sose látszott frissnek. Senki sem emlékezett, hogy valaha új ruhában látta volna. Púderezett hajának kis vakarcsa ott figyeget a gallérja fölött. Nagy kerek fejével, cserzettbőrű arcával, széles, lapos orrával, hunyorgó világoskék szemeivel, dupla tokájával, a drága kis öreg úr olyan volt, mint egy megelevenedett karikatúra. De Mathias mesternél a szellem diadalmaskodott a külső felett, a lélek tulajdonságai győzedelmeskedtek a test furcsaságain. A bordeauxiak nemcsak szerették, de tisztelték és nagyra becsülték. Megbecsülték a véleményét, mert tudták, hogy minden kiejtett szava színtiszta őszinteség. Nem értett a ravaszkodáshoz. Szabatos kérdéseivel egyenest a célnak tartott. Hosszú élettapasztalata megélesítette az ösztönét. Olvasott a lelkiismeretekben és a legtitkosabb gondolatokban. Üzleti komolysága dacára, lényé mindig derűs volt. Szerette a családi ünnepeket, születésnapokat, karácsonyestét, szeretett ajándékozni és ragaszkodott a régi élet színességéhez. Mathias mester a régi közjegyzőknek ahhoz a fajtájához tartozott, akik nem adnak nyugtát a milliók átvételéről, de az aranyakat ugyanabban a zacskóban, ugyanazzal a zsineggel átkötve adják vissza. Akik klienseik érdekeit úgy a lelkükön viselik, mintha második atyjuk lennének s akik előtt a családok minden legkényesebb titkukat bizalommal feltárják. Akik önmagukra hárítják a felelősséget a szerződésekből előfordulhatott tévedésekért s éppen ezért minden leírt szót alaposan megfontolnak. Hosszú közjegyzői pályafutása alatt egyetlen kliense sem panaszkodhatott, hogy egy elhamarkodott lépésével kárt okozott neki. Harmincesztendei kemény munka árán becsületesen szerezte vagyonát. Sok fiatal segédjét állította talpra, önállósította ez esztendő alatt. Vallásos volt és nagylelkű. Névtelenül jótékony. Ahol segítő kézre volt szükség, onnan Mathias mester sose hiányzott. Egyszerűen élt, fogatot nem tartott. «Az a jó Mathias úr!» - az egész város csak így emlegette, s mikor meghalt, háromezer ember kísérete utolsó útjára.

Solonet a fiatal közjegyző volt, a fütyörésző, könnyed és elegáns. Aki az üzleti ügyeket is nevetve intézi és irtózik a komolyságtól. A nemzetőrségi közjegyzőkapitány, aki szinte megneheztel, ha közjegyzőnek nézik, büszke a becsületrendjére, saját fogatában ül és az aktákat az írnokeival intézteti el. A bálózó közjegyző, a színházbajáró, aki képeket vásárol és kártyázik. Akinek kasszája van s a kapott aranyakat bankjegyekben adja vissza. A közjegyző, aki halad a korával, a rábízott tőkéket kétes vállalkozásokban kockáztatja, spekulál, s aki tízévi közjegyzőség után gazdagon, legalább is tőkéje utáni harmincezer frank jövedelemmel akar nyugalomba vonulni. A közjegyző, akinek a tudása a ravaszságában rejlik, akitől sok ember, aki a titkát rábízza, úgy fél, mint a bűntársától, s aki a közjegyzőséget ugródeszkának tekinti egy jó házassághoz.

A vékony, szőke Solonet, gyönyörűen fésülten, parfümösen, elegánsan, mint egy operett-szerelmes, mint egy dandy, aki élete legfontosabb eseményeinek a párbajait tekinti, és öreg kollégája, akivel majdnem egyidejűleg érkeztek, úgy festettek egymás mellett, mint a tegnapi és a ma megtestülései.

Évangélistáné és a leánya, első pillanatban, mikor «a jó öreg Mathias urat» - akit még nem ismertek - meglátták, nevetni szerettek volna. De már a másik pillanatban elbájolta őket ceremóniásan kedves, régimódi köszöntésével. A beszéde csak fokozta e varázst. Végtelenül vonzó volt, amit mondott és ahogy mondta. Minden szavának tartalma és íze volt. A fiatal közjegyző léha szalóncfélegésével eltörpült mellette. Mathias mester életművész volt. S ezzel az életművészettel köszöntötte a jelenlévő Pault. Fehér haja tiszteletének megőrzésével érzékelteni tudta azt az árnyalatot, amellyel kifejezte a fiatal gróf származásának kijáró tiszteletet. Ezzel szemben Solonet köszönése, aki Pault mint magafajtáját csak hányivetin üdvözölte, visszatetsző volt.

A fiatal közjegyző bizalmas mozdulattal karját nyújtotta Évangélistánénak, s egyik ablakmélyedésbe vezette némi előzetes megbeszélésre. Néhány percig suttogva beszéltek. Élénken nevetgélve, mintha ezzel beszélgetésük komolyságának élet akarnák venni. Nem akarták megsejtenni, hogy Solonet a haditervét tárta fel.

- És csakugyan volna bátorsága eladni ezt a házat? - kérdezte végül.

- Hogyne.

Évangélistáné nem akarta megmondani e hősiességének való okát, mert attól tartott, ha elárulja, hogy szándéka esetleg elköltözni Bordeauxból, ezzel elkedvetlenítené a fiatal közjegyzőt.

Vacsora után a két szerelmes az anyával a nagy szalónban maradt, a két meghatalmazott pedig a szomszédos kis szalónban bocsátkozott tárgyalásba. - A két szobában ellentétes jelenetek játszódtak le. A nagy szalónban a kandalló előtt szerelmi játék, csupa nevető boldogság. A szomszédos szobában komoly megvitatások, emberi érdekek csupaszra vetkőztetése.

- Kedves kolléga - kezdte Solonet -, a szerződési akta eredetije természetesen az ön őrizetében marad. Nagyon jól tudom, hogy mivel tartozom a korának.

Mathias mester udvariasan meghajolt.

Solonet most kihúzott a zsebéből egy ívet, egy szerződési tervezetet, amelyet egyik irnokával fogalmaztatott.

- Hogy azonban megkíméljem önt a fáradságtól, megterveztem a szerződést. A leány, vagyis a mi részünkről jogainkra támaszkodva megyünk férjhez. Vagyonközösség alapján. Örökös nélküli elhalálozás esetén kölcsönös vagyönöröklés, vagyis ennek biztosítása ajándékalapon. Örökös esetén a vagyon negyedrészenek ilyenmű biztosítása s teljes egészének hasznélvezete. Az ingóságok, leltárkényszer nélkül, a túlélőt illetik. Az egész egyszerű és világos, mint a nap.

- Tatata... ilyen könnyen nem csapunk össze egy szerződést! - felelte Mathias mester. - Halljuk előbb, hogy mely jogokra támaszkodnak?

- És mit tudnak önök kimutatni? - vetette ellen Solonet.

- Mindenekelőtt Lanstrac birtokot, amely huszonháromezer frankot jövedelmez, nem számítva a természetbenieket. *Item*, a Grossou- és Gaudet-majorokat, mindegyik háromezerhatszáz frank jövedelemmel. *Item*, a Belle-Rose-i fekvőség tizenhatezer frank jövedelemmel. Az össz-jövedelem negyvenhatezerkétszáz frank. *Item*, az atyai ház Bordeauxban, kilencszáz frank értékben. *Item*, egy kertes ház Párizsban a Pépinière uccában, ezeröttszáz frank értékben. Mind e fekvőségek, amelyeknek telekkönyvi másolatai irodámban fekszenek, atyai és anyai

örökségünkből származnak, a párizsi ház kivételével, amelyet magunk vásároltunk. Két házunk és lanstraci birtokunk berendezése négyszázötvenezer frank értékű. Íme a terített asztal és a pecsenye. Mit hoznak önök csemegének?

- A jogainkat - felelte Solonet.

- Részletezzünk, kedves kolléga, részletezzünk. Mit kapunk önökkel? Hol látható az inventárium, amelyet Évangélista úr halála után felvettek? Milyen vállalatokban kamatoztatták a likvidált tőkét? Hol a tőke és van-e tőke? Van-e fekvőség és hol van? Röviden, kérjük a gyámi kimutatást és kérjük megmondani, hogy ad-e valamit és mit, az anya a leányával?

- Manerville gróf szereti Évangélista kisasszonyt?

- Ha a helyzet megfelelő, feleségül kívánja, - felelte az öreg közjegyző. - Nem vagyunk gyerekek. Üzletről tárgyalunk és nem érzésekről.

- Már pedig ha a nagylelkűség érzése hiányzik, az egész üzlet fabatkát sem ér. Hogy miért, azonnal megmagyarázom - fontoskodott Solonet. - Férjünk halála után nem vétettünk fel inventáriumot. Spanyol, kreol nő lévén, nem ismertük a francia törvényeket. Egyébként is sokkal jobban bánkódtunk, semhogy a hideg szíveket betöltő nyomorult formásokkal törődöttünk volna. Köztudomású, hogy a megboldogult imádott bennünket és mi kétségbeesetten megsirattuk. Úgy a likvidálás, mint a leltár gyámhelyettesünk feladata volt, aki rábeszélte, hogy leányunk érdekében londoni tőkénket nagyobb kamatozás céljából Párizsba vigyük át. S akinek e működése kárunkat okozta.

- Hagyjuk a felesleges beszédet. Az ellenőrzésre mindig akad mód. Határozott tényeket és biztos számokat kérünk. Őszinte válaszokat arranézve, hogy e nevezett nagy tőkéből mi maradt. Ha csakugyan olyan nagyon szerelmesek volnának, a továbbiakat majd meglátjuk.

- Ha csak a pénzünkért akarnak elvenni, nem kérünk a szerelmükből. Nekünk egy milliónál is többre van jogunk. Anyánknak csak ez a ház marad a berendezésével, és négyszázezer frank, amelyet 1817-ben ötpercentes kamatozásra helyeztek el, s ami ma harmincezer frankot jövedelmez.

- Hogy tudnak abból százezer frank jövedelmet igénylő életet élni? - kiáltotta őszinte ijedtséggel Mathias mester.

- Leányunkra vagyont kellett áldoznunk! Egyébként is szeretjük a fényűzést. S az ön sopánkodása nem fogja visszaszerezni elköltött pénzünket.

- A leányt megillető ötvenezer frank jövedelemből fényesen nevelhették volna! A tönkrejutás kikerülésével. Ám akit ilyen hatalmas étvágyra szoktatnak leánykorában, asszonykorában a világot is felfalná.

- Ha nem tetszik, elmehetnek. A világ legszebb leányát több is megilleti, mint amennyije van - vágta vissza Solonet.

- Majd beszélek a kliensemmelemmel...

- Csak menj, vén károgó holló!... csak menj és mondd meg a kliensednek, hogy egy garasunk sincs! - gondolta Solonet és kárörvendve nézett a távozó után. Ő már biztos volt a győzelmükben.

A Sévigné-frizura, a tündérszép habos fehér selyemruha, a csodaszép arcocskák körül repdeső selyem hajfürtök, a nagy szemek édes, sokatígérő tekintete, a csöppnyi száj mosolygása, Natalie egész igézetes szépsége kiváltották a szerelmes Paulból a mamakívánta hatást. Megrészegült a vágytól. Olyan mohón kívánta Nataliet, mint egy diák az első nőt, aki útjába akad.

Szemében kigyúlt a láng, amely a legokosabb férfit is ezer ostobaságra készíteti. Hát még egy gyenge, befolyásolható jellemet.

- Natalie oly csodaszép - súgta jövőd anyósa fülébe -, hogy az életemet is odaáldoznám egy csókjáért.

Évangélistáné csak a fejét rázta:

- Szerelmes, üres szavak! Az én férjem sose beszélt ilyen badarságokat. Ellenben elvett egy garas nélkül és tizenhárom év alatt még egy tekintetével se bántott.

- Ez lecke akar lenni? - nevetett Paul.

Évangélistáné megszorította Paul kezét.

- Édes fiam, tudja, hogy mennyire szeretem. Odaadnám-e másként a lányomat?

Natalie elkapta az utolsó szót és nevetve közbevágott:

- Ó, mama... mit suttogtok?

- A mamának vallottam be, hogy mennyire imádom... magát! - felelte Paul.

- És miért nem nekem?

- Félek, hogy túlságosan elragadnának az érzéseim. A vágyaim megzavarnak...

- Nincs mitől félnie. A szellemessége mindenben keresztülsegíti, még a hízégesen is. Megmondjam őszintén a véleményemet? Maga sokkal szellemesebb, mint amilyennek egy szerelmes embernek lennie illik. Tudja-e, hogy én is félek.

- Fél?

- Igen... félek. Magát mindenki szereti, kényeztetni. Ha egy férfi a külsejével hódít, felesleges, hogy még szellemes is legyen. Nem illő, hogy a sors ajándékaiból egynek ennyi jusson. Félek... félttem...

- Drága Natalie!

- Elég... ne folytassuk. Ez veszélyes társalgás.

- Főleg, ameddig a házassági szerződést meg nem kötöttük - bólintott közbe a mama.

- Azt már aláírták tekinthetjük - erősködött Paul.

Natalie gyerekes kíváncsisággal mutatott a kis szalón csukott ajtajára.

- Jó volna tudni, mit végeznek ott benn a bölcsek. Ugyan miről beszélhetnek ennyit?

- A gyermekeinkről, a halálunkról s más efféle léhaságokról. Megszámlálják a garasainkat, hogy aztán felvilágosíthassanak, hogy tarthatunk-e állandóan négy lovat az istállóban. Az ajándékozási pontozatokról is tárgyalnak. De ebben megelőztem őket.

- Hogyan!

- Nem odaadtam már magamat teljes egészemben?

És Paul a boldogságtól mámorosan nézte a gyönyörű arcocskát, amely e kedves válaszra lángbaborult.

- Mama, hogy háláljam meg ezt a nagylelkűséget?

- Drága gyermekem, egy egész élet kínálkozik eléd e hála lerovására. Mindennap új boldogságot teremthetsz, új kincsekkel adózhatasz szíved és lelked kincsestárából. Én sem kaptam egyéb hozományt.

- Szereti a falut? Tudna Lanstracban lakni? - kérdezte Paul Natalietól.

- Hogyne szeretnék valamit, ami a magáé. Már alig várom, hogy a házat láthassam.

- *Házunkat* - javította ki Paul. - Vajjon eltaláltam-e az ízlését? Meg lesz-e elégedve a berendezésével? Édesanyja nagyon megnehezítette jövőd férje helyzetét. Annyira elkényeztette, elárasztotta minden széppel és jóval. De bízom a szerelem találékonyságában.

- Alig hinném, gyermekeim, - szólt most Évangélistáné, - hogy házasságuk első idejét szívesen töltenék Bordeauxban. Ebben az ismerős világban, ahol lépten-nyomon a kíváncsiak megzavaró tekintetével találkozhatnak. Párizsba költözünk. Párizs forgatagában elvész az ember. Ott igazi szerelmesek módjára élhetnek s nem kell tartaniok a neveltségességtől.

- Igaza van, mama. Erre nem is gondoltam. Még ma este írok Marsay barátomnak és megkérem, rendeztesse be párizsi házamat, méltóképpen Natalie fogadására.

Paul minden józan számítás nélkül belemerült a párizsi ház fényűző berendezésének megbeszélésébe. De nem sokáig folytathatta, mert a kis szalón ajtaja felnyílt és Mathias mester jelent meg a küszöbön. Intett Paulnak és karonfogva, egyik ablakmélyedésbe vonta.

- Mit akar közölni, öreg barátom? - kérdezte Paul.

- Csak azt, kedves gróf, hogy egy garas hozomány sincs. S ha megfogadja a tanácsomat, úgy a tárgyalás folytatását egy más napra halasztjuk. Addig mi ketten is megvitatjuk a szükségességeket.

- Paul... - csendült fel Natalie hangja -, jöjjön egy percre... Valamit szeretnék mondani.

Évangélistáné tökéletesen nyugodt maradt. Egy arcizma se rándult. Pedig talán a középkor egyetlen, nyakig forró olajba mártott zsidó kufárja sem szenvedte azt a vértanúságot, amit ő szenvedett e negyedórában, pompás violaszínű, uszályos bársonyruhájában, az antik karos-szék süppedő öblében. Közjegyzője ugyan kezeskedett e házasságért, de nem ismerte az eszközöket, a siker feltételeit. Ez ismeretlen esélyek halálosan nyugtalanították. Ki tudja, milyen nehéz árat kell fizetnie egy kétes diadalért?

Natalie jól ismerte az anyját s minden látszólagos nyugalma mellett leolvasta belső, lázas nyugtalanságát. Ő is nyugtalan volt. Tudatos kacérsága eredményét látva, ezer ellentétes gondolat cikázott az agyában. Sokkal jobban imádta az anyját, semhogy kárhoztatta volna, de mégis szégyelte a műveletüket. Ennek dacára meg akart győződni Paul szerelmének nagyságáról. Tudni akarta, hogy ez a szerelem áthágja-e mindazokat az akadályokat, amelyeket anyja előre látott, s amelyeket az öreg közjegyző vészjósló arca megéreztetett.

Ezek a gondolatok egy lojális cselekedetre ösztökélték, nem sejtve, hogy e pillanatban a legtudatosabb számítással sem cselekedhetett volna okosabbat.

- Paul, - mondta halk hangon s ezúttal nevezte először keresztnevén - ha bármilyen, elválásunkat kényszerítő érdeknehézségek merülnének fel, ne felejtse, hogy a szabadságát minden pillanatban visszaadom, feloldom minden ígérete alól s e szakítás hibáját vállalom a nyilvánosság előtt.

E szavakat oly komoly méltósággal mondta, hogy Paul hitt Natalie érdektelenségében és abban, hogy arról, amit Mathias mester az imént leleplezett, Natalienak sejtelve sincs. Szerelmes hódolattal csókolta meg a fiatal lány kezét, jelezve, hogy a szerelme minden érdeknél fontosabb. Natalie távozott.

- Vigyázzon, gróf úr! Ne kövessen el ostobaságot - morogta az öreg közjegyző, aki nem mozdult a sarkából.

Paul elgondolkozott. Arra számított, hogy saját vagyonát, Natalie vagyonával összesítve, százezer frank jövedelmük lesz. Mármost, ha valaki fülig szerelmes is, bizonyos megrázkód-tatás nélkül még sem ébredhet annak tudatára, hogy a százezer frank visszaolvad negyvenezer frankká. Legkevésbé akkor, ha választottja egy esztelen fényűzéshez szoktatott fiatal lány.

Évangélistáné királynői méltósággal suhogott jövődjéjéhez és az öreg közjegyzőhöz.

- Most, hogy Natalie távozott, talán megmondhatnák, hogy miről van szó?

Mathias mester, megelőzve a hallgató Pault, mohón felelte:

- Egy előre nem látott akadály, asszonyom...

E pillanatban lépett be Solonet a kis szalónból s Paul határtalan megkönnyebbülésére átvette a szót. Paul új életre támadva hallgatta a fiatal közjegyző okoskodását. Helyzete lehetetlenül kínos volt. Előbbi szerelmi ömlengéseit se meg nem cáfolhatta, se meg nem változtathatta. Nem is akarta. E pillanatban legszívesebben fejest ugrott volna egy mindent elnyelő szakadékbá.

- Volna egy mód, amellyel őnagysága leróhatná a tartozását a leányával szemben, - magyarázta könnyedén Solonet. - Évangélistáné őnagyságának harmincezer frank jövedelme van, ami ötpercentes kamatszámítással, közel hatszázezer frank tőkét jelent. Ez a ház, a kerttel, több mint háromszázezer frankot ér. Őnagysága a házassági szerződésben minden értékének csupasz tulajdonjogát átruházhatja a leányára, természetesen olyan módon, hogy a jövedelmet továbbra is ő maga élvezhesse, mert hiszen a gróf úrnak bizonyára nem az a szándéka, hogy anyósát megfossza a megélhetési lehetőségtől. Ilyen módon őnagysága, ha a maga vagyonát el is élte, a leányát, kevés hián, visszatéríti.

- Milyen rettenetes, hogy mi, nők, ily keveset értünk az üzlethez! - sóhajtotta Évangélistáné. - Mi az a csupasz tulajdonjog?

Paul határtalan lelkesültséggel fogadta ezt a tranzakció-javaslatot. De az öreg közjegyző, aki kliensét már féllábbal a felállított csapdába szorultan látta, belső elképedéssel gondolta:

- Ezek itt gúnyt űznek belőlünk!

- Ha őnagysága megfogadja a tanácsomat, - folytatta a fiatal közjegyző - a saját nyugalma-t biztosítja. Igaz, hogy feláldozza magát, de legalább egyszer s mindenkorra megszabadul minden további zaklatástól. Senki sem tudja, ki él, ki hal! A gróf úr a házassági szerződésben elismeri, hogy Évangélista kisasszony atyai örökségét teljes egészében megkapta.

Mathias mester felháborodástól szikrázó szemekkel, kigyúlt arccal szólt közbe:

- És mennyi volt az az atyai örökség?

- A végrendelet szerint egymilliószázötvenezer frank...

- Miért nem kívánja mingyárt, hogy a gróf úr egész vagyonát átírassa jövődjéjéjé? - kiáltotta Mathias mester. - Ez legalább őszinte beszéd volna! Miután semmi kedvem, hogy Manerville gróf úr tönkrejuttatását az én jelenlétemben határozzák el, részemről visszavonulok.

Már meg is indult az ajtó felé, hogy Pault a történetekről értesítse, mert Paul jónak látta elmenekülni a nagy szalónba s a vita további letárgyalását rájuk hagyni. De mintha valami az eszébe ötlött volna, visszafordult.

- Ne gondolja, asszonyom, - szólt szokott régivágású lovagiasságával Évangélistánéhez - hogy önt szolidárisnak ítélem kollégám javaslataival. Tudom, hogy az ön szándékai tisztessé-gesek s egyetlen hibája csakugyan az, hogy nem ért az üzlethez.

- Köszönöm, kedves kolléga! - nevetett Solonet.

- Engedje azonban, asszonyom, - folytatta zavartalanul Mathias mester - hogy felvilágosítsam e javaslat való lényegéről. Ön még elég fiatal és nagyon szép. Könnyen férjhezmehet - s Évangélistáné tiltakozó mozdulatára tovább erősködött: - Igen, igen... Senki sem láthat a jövőbe.

- Alig hinném, uram, - felelte Évangélistáné - hogy miután hét évig özvegy maradtam és leányom kedvéért a legfényesebb pártikat visszautasítottam, most, harminckilenc éves koromban, rászánjam magam egy ilyen örületre. S ha nem üzleti kérdések keretében merültek volna fel, szavait sértésnek minősíteném.

- Sokkal sértőbb volna azt hinnem, hogy ön nem mehetne többé férjhez.

- Mehetni és akarni, két különböző fogalom - udvariaskodott Solonet.

- Hagyjuk hát az ön férjhezmenetelének esélyeit - folytatta Mathias mester. - Vegyük a másik helyzetet. Ön, ahogy valamennyien kívánjuk is, még élélhet ötven évig. Miután ön az atyai örökség jóvedelmét élete végéig magának biztosítja, a gyermekeinek felkophat az álluk.

- Nem értem ezt a kifejezést - kényeskedett Évangélistáné.

Solonet, az elegáns világfi, megvetően nevetett.

- Majd bővebben megmagyarázom - beszélt tovább kikököndöztetetlenül Mathias mester. - Ha a gyermekei okosak, a jövőre fognak gondolni. A jövőregondolás annyit jelent, hogy jóvedelmünknek legalább a felét félretegyük arra az esetre, ha csak két gyermekünk születik, akiket méltóképpen kell felnevelnünk, leánygyermek esetén kellő hozománnyal kiházásitanunk. Így hát az ön leánya és veje nem költhetnének húszezer franknál többet, annak dacára, hogy összeházásodásuk előtt külön-külön ötvenezer franknál többet költöttek. De ez még semmi. Kliensem egy napon köteles lesz a gyermekeinek háromezre ezer frank anyai vagyonról beszámolni, amelyből azonban soha egy garast sem látott. Ezt a szerződést aláírni egyenrangú volna a Gironde-ba ugrással. Kővel a nyakunkon. Ön a leánya boldogságát akarja biztosítani? Ezzel a házassággal, asszonyom, ilyen módon nemcsak a szenvedésbe, de nyomorúságba dönti a leányát. Mert olyan embereknek, akiknek az igényei százezer frank jóvedelmet követelnek, nyomorúság húszezerből élni. Én nemcsak a kliensem előnyeit védem, hanem az ön leánya, a születendő gyermekek előnyét is. Vagyis mindenkiét.

- Na, ez most minden nagy ágyúját elsütötte - gondolta Solonet és biztatón nézett kliensnőjére, mintha azt mondaná: - Rajta!

S Évangélistáné nyugodt méltósággal felelte:

- E közös érdekek megvédésére még egy mód van. Ha mindenemet átszolgáltatom s magamnak csak éppen azt a csekély nyugdíjat tartom, amelyet egy kolostorbavonulótól megkövetelnek, ahol élőhalott módjára fogom leélni hátralevő napjaimat. Készséggel megteszem, ha ezzel leányom boldogságát biztosíthatom.

- Ne siessük el a dolgokat, asszonyom, - csóválta fejét az öreg közjegyző - engedjünk időt a megérlelésre.

- Nincs miért, - ellenkezett Évangélistáné, aki a késedelmezésben vesztét látta - én mindent alaposan megfontoltam. Spanyol, kreolnő vagyok s nem tudhattam, mi egy francia házasság lényege. Nem tudhattam, hogy mielőtt a leányomat férjhezadom, oda kell áldoznom napjaimat, amelyeket Isten még élnem enged. Hogy életemmel leányomat megszenvedtetem, hogy nincs és nem is volt jogom az életemhez. Mikor a férjem elvett, nevemen és személyemen kívül egyebet nem vittem a házasságba. Az ő összes kincsei elhomályosultak nevem ragyogása mellett. Van-e vagyon, amely felérhet egy nagy névvel? Az én hozományom szépség,

erényesség, boldogságotnyújtás, nemes születés és jó nevelés voltak. Pénzen meg nem váltható kincsek. Ha Natalie boldogult apja hallaná e mai vitánkat, nemes lelke mélyen bánkódna s még a mennyországban sem tudna nyugodni. Életében milliókat pazaroltam el, igaz, de anélkül, hogy csak a szempillája rebbent volna. Mióta meghalt, aránylag takarékosan éltem. No, de hagyjuk! És hagyjunk fel ezzel az egész házassággal. Szakítsunk! Manerville gróf levertsége eléggé elárulja elhatározását...

Mert Paul, nyugtalan kíváncsiságától hajszoltan, időközben visszajött s mélyen megindultan hallgatta jövendő anyósa hangzatos tirádáit. Ez a szó: «Szakítsunk!», teljessé tette a zürzavart. A négy jól nevelt ember hevesen, egyszerre, össze-vissza beszélt, egymás szavába vágva.

- Spanyolországban spanyol módon, vagy ahogy akarnak, házasodnak az emberek. Franciaországban józanul, és ahogy tudnak! - pattogott Mathias mester.

- Ó, asszonyom! - kiáltotta keserűn Paul - hogy magyarázhatja ennyire félre az érzéseimet.

Az öreg közjegyző hevesen vágott kliense szavába:

- Itt nem érzésekről van szó, hanem három nemzedék sorsának eldöntéséről. Nem mi habzsolunk fel a hiányzó milliókat. Mi nem kívánunk egyebet, mint a hibánkon kívülálló nehézségek elhárítását.

- Hagyjuk az üres fecsegést! Térjünk át a nőülésre! - legyintett Solonet.

- Üres fecsegés!... Kolléga úr üres fecsegésnek nevezi három nemzedék érdekeinek megvédését?

- Semmit sem fájlalok annyira - folytatta Paul egyenest az anyósához - minthogy fiatalságom és tapasztalatlanságom útját állják, hogy ez átkos vitának egy erélyes szavammal végét vethetném. Ezt éppannyira kárhoztatom, mint ön az üzleti tapasztalatlanságát, amellyel e rendezetlen helyzeteket akaratlanul és önhibáján kívül megteremtette. Isten a tanum, hogy e pillanatban nem magamra gondolok. Engem nem riaszt vissza az egyszerű élet Lanstracban. De Natalienak meg kellene tagadnia az ízlését, lemondania megszokott életmódjáról. Ezt nem bírnám elviselni.

- Az én férjem kevésbé volt gazdag. Honnan vette a milliókat?

- Évangélista úr üzletember volt. Vállalatai voltak, amelyeken sok pénzt nyert. Mi birtokosok vagyunk, fekvőtőkénk jövedelme nem szabályozható, - felelte élénken Mathias mester.

- Még egy mód volna a békés megegyezésre, - szólt Solonet, mire mindhárman kérdőn és várakozásteljesen néztek rá.

A fiatal közjegyző egy ügyes kocsis szerepét játszotta, aki egy négyesfogat tüzes paripáinak gyeplőit tartva, kedvére bátorítja vagy csendesíti a telivéreket. Fellobogtatta a szenvedélyeket, majd újra lecsendesítette. Paul az életéért, a boldogságáért reszketett s Évangélistáné maga sem látott át tisztán Solonet tervein.

- Önagysága, - szólt kis szünet után Solonet, Évangélistáné felé hajolva - minden további késedelem nélkül elállhat az öt percentnyi jövedelemtől és eladhatja a házát. Háromszázezer frank eladási árért kezeskedem. Ennek a felét, százötvenezer frankot, át fog adni a leányának. Így tehát, miután az öt percent, vagyis harmincezer frank jövedelmét is átengedi, ami hatszázezer frank tőkének felel meg, összesen azonnal hétszázötvenezer frankot ad Natalie kisasszonynak. Alig hinném, hogy Franciaországban még sok leány kapjon ilyen hozományt!

- És mihez fog kezdeni Önagysága? - okoskodott Mathias mester.

- Ahá, öregem!... beleestél a csapdába! - gondolta elégtelenen Solonet. S nagyhangon így folytatta:

- Önagysága megtartja a ház vételárából fennmaradt százötvenezer frankot. Ez az összeg bútorai eladási árával együtt életjáradékba fektetve, húszezer frankot jövedelmezhet. A gróf úr önagyságát elszállásolhatja. A lanstraci kastély elég nagy. Párizsban is kényelmes háza van, - fordult most már egyenest Paulhoz, - anyósa önagysága mindenütt önökkel élhet. Egy özvegyasszony, akinek nem kell házat vezetnie, húszezer frank jövedelemmel gazdagabb, mint amilyen önagysága legvirágzóbb vagyoni helyzetében volt. Évangélistáné önagyságának nincs senkije, csak a leánya, ön is magányosan él, érdekeltségük tehát egyenlő. Hasonló helyzetben élő anyós és vő egy családot alkotnak. Önagysága húszezer frank életjáradékából bőven fedezheti a saját szükségleteit. Miután sokkal nagylelkűbb és nemesebb gondolkozású, semhogy gyermekei terhére akarna lenni. Így aztán valamennyien boldog egyetértésben fognak élni és a százezer frank évi jövedelem sem fog hiányozni, amely elegendő lesz a megszokott életkényelmek előteremtéséhez. F fiatal házasok életében sokszor előfordulnak olyan helyzetek, amikor egy megértő harmadik nemcsak hogy nem felesleges, de egyenest szükséges. Ki lehet alkalmasabb e szerepre, mint egy szerető, jó anya?

Paul, mint angyali szózatot, úgy hallgatta Solonet szavait. Közben egyre szemrehányóan nézett Mathias mesterre, mintha nehézményezné, hogy nem osztozik elragadtatásában. Honnan tudhatta, hogy a közjegyzők az ilyen magasröptű ékesszóló előadásaikkal hideg és számító diplomáciájukat leplezik?

- Valóságos paradicsom! - kiáltotta érezhetően gúnyosan az öreg közjegyző és mogorva tekintetét vetve az örömtől sugárzó Paulra, töprengve behúzódott a pamlag sarkába.

Őt ugyan nem csapták be a fennszárnyaló cifra körmondatokkal! Szünet nélkül élesen figyelte fiatal kollégáját és Évangélistánét, akik Pault közrefogták. Kezdett keresztüllátni a mesterileg felépített ravasz terven.

- Uram, - hálálkodott Paul Solonetnek - hálásan köszönöm, hogy ily jóságos körültekintéssel képviseli valamennyiünk közös érdekeit. Ez sokkal szerencsésebben keresztülsegít a felmerült nehézségeken, semmint remélni mertem volna. Ha ugyan önagyságának is megfelel, - fordult kérdően Évangélistánéhoz, - mert a viláért sem akarnék bármit is a kedve ellen cselekedni.

- Ha a gyermekeim boldogsága forog kockán, én nem jöhetek számításba! - felelte nemesen Évangélistáné.

- Téved! - kiáltotta hevesen Paul. - Ha megélhetése nem volna kellőképpen biztosítva, Natalie és én még önnél is jobban szenvednénk.

- Efelől megnyugtathatom, gróf úr! - szólt Solonet.

- Ahá!... - gondolta Mathias mester, - megcsókoltatják vele a vesszőt, mielőtt megkorbácsolják.

- Tökéletesen megnyugtathatom, - hangsúlyozta ismételten Solonet. - Bordeauxban ma az életjáradék spekuláció a legbiztosabb és leggyümölcsözőbb. Erős a reményem, hogy a ház és a bútorok eladása után, miután az önöknek járó százötvenezer frankot kifizettük, önagysága számára közel kétszázötvenezer frank fog maradni. Ezt az összeget első helyen fogom betáblázni tizpercentes kamatra s ilyenmódon önagyságának huszonötezer frank jövedelmet biztosíthatok. Így tehát azt mondhatjuk, hogy egyenlő vagyoni alapon házasodunk. Az ön negyvenezer frank jövedelméhez arányítva, gróf úr, Natalie kisasszony ötpercentes jövedelme harmincezer frank, azonkívül százötvenezer frank készpénzt kap, ami ugyancsak hétezer frankot jövedelmez. Ez az ő részéről negyvenkétezer frank jövedelmet jelent.

- Ez világos! - kiáltotta Paul.

Solonet jelentős tekinteteket vetett Évangélistánéra, aki elfogta és megértette a tekinteteket. S egyikük sem vette észre, hogy az öreg közjegyző megfigyelte tekintetük összevillanását.

- De hiszen a gyémántjaimat is Natalienak adhatom! - kiáltotta hirtelen, őszintén hangzó örömmel Évangélistáné, mintha e szerencsés gondolat csak most ötlene az eszébe. - Legalább kétszázezer frankot érnek.

- A gyémántokat megbecsülthetjük, - fontoskodott Solonet, - ez viszont az egész tézist gyökeresen megváltoztatja. Ez esetben a gróf úr akadálytalanul elismerheti, hogy Natalie kisasszony atyai örökségét teljes egészében kézhez kapta s a jövőre fiatal pár eláll a gyámi elszámolás követelésétől. Évangélistáné e tiszteletreméltó lojalitását legalább is a kellő nyugtázással illik honorálni.

- Ennél mi sem természetesebb! - visszhangozta Paul, - ez a nagylelkűség igazán megindít, sőt megszégyeníti...

- De hiszen a leányomnak adom! A leányomnak, aki magamnál is többet számít! - kiáltotta Évangélistáné.

Mathias mester leolvasta Évangélistáné arcáról a dolgok ilyes elrendezése feletti örömét. A gyémántok hirtelen felvonultatása s ez a megkönnyebbült öröm megerősítették gyanúját.

- Ezt a játszmát előkészítették, - gondolta, - mint ahogy a hamisjátékosok előre megkeverik a kártyát. S én eltűnjem, hogy ezt a szegény fiút itt a szemem láttára kopasszák meg? Hát ezért kezeltem ilyen lelkiismeretesen a vagyonát, a birtokait, hogy most egyetlen este mindenétől megfosszák?

Az öreg közjegyző, mesterségével kapcsolatban jól ismerte az emberek gyengéit. Nem is volt túlságosan felháborodva. Mert hiszen nem volt embergyűlölő, csak egy vén közjegyző, aki egyre az emberi agyafurtságokban vájkált. S aki jól tudta, hogy a ravaszságfelépítette csalafintaságok olykor gyászosabb emberi bűnök, mint akár egy nyílt országúton történt rablógyilkosság. Az előkelő világ nem gyilkol, nem is rabol nyíltan. Csak titokban, szégyenkezve halmozzák a szemetet. Mathias mester mély szájalommal nézett a kliensére, fiatal barátjára, akinek a jövőjében semmi jót sem látott.

- Harcoljunk hát hasonló fegyverekkel, - gondolta - és győzzük le őket.

E pillanatban a másik három, akiket feszélyezett az öreg közjegyző csökönyös hallgatása, majdnem egyszerre rátekintett. Mintha tőle is várnák a szerencsés tranzakció szentesítését.

- Nos, kedves Mathias mester, - kérdezte ragyogva Paul, - mi a véleménye minderről?

- Ha kíváncsi, megmondhatom, - felelte a lelkiismeretes öreg úr. - Az a véleményem, hogy ön nem elég gazdag az ilyen királyi örökök elkövetéséhez. Lanstraci birtoka a kastély berendezésével egy milliót ér, Groussou, Gaudet majorok és Belle-Rose egy másik milliót s két berendezett palotája a harmadikat. Ezzel a negyvenhétézer frankot jövedelmező biztos tőkével szemben Natalie kisasszony hatszáz ezer frankot hoz *papíron!*... kétszáz ezer frank értékű gyémántot, amelyeknek jelzett értékét azonban kétlem és százötvenezer frank készpénzt. Mindez összeszámítva, kilencszázötvenezer frank érték. Ezzel szemben kolléga úr diadalmasan kinyilatkoztatja, hogy egyenlő vagyonalapon házasodunk! Ön, gróf úr, mind e képtelenséget egy szerelmes elfogultságával hallgatja. S azt képzelem, hogy az öreg Mathias, aki nem szerelmes, elfelejti a számtan legegyszerűbb szabályait s nem fogja észrevenni a különbséget egy szolid, biztos, óriási földekben fekvő tőke s egy esélyekre épített hozomány jövedelme között? Hosszú élettapasztalatomban sok hatalmas készpénzvagyont láttam már semmivé olvadni. De a föld értéke mindig csak növekszik. Ön azért hívott ide, gróf úr, hogy az érdekeit képviseljem. Tehát tűrje, hogy megvédjem az érdekeit, vagy pedig küldjön utamra.

- Ha a gróf úr a tőkéhez arányított tőkét követel, - felelte Solonet - szó sincs róla, beismerjük, hogy nincs három milliónk. S hogy a lenyügöző három millióval szemben csak szerény kilencszázötvenezer frankunkat tudjuk felajánlani. Úgyszólván semmit! De mindamellett egy osztrák főhercegnő hozományánál háromszorta nagyobbat. Mert Bonaparte Mária Lujzával csak kétszázötvenezer frankot kapott.

- Mária Lujza tönkretette Bonapartét, - dünnyögte Mathias mester.

Natalie mamája felfogta e dünnyögés értelmét.

- Ha minden áldozatom hiábavalónak bizonyul, - kiáltotta kétségbeesetten - fejezzük be ezt a kínos vitát. Megbízom a gróf úr diszkréciójában és lemondok a megtiszteltetésről, hogy vőmnem nevezhessem.

A fiatal közjegyző gyönyörűen hangzott előterjesztése után, ez érdekháború Évangélistáné teljes győzelmével végződött. Ő volt a nagylelkű, aki mindenét odaáldozta, akit gáncs nem érhetett. S ha a jövőendő férj ezeket a fiatal közjegyző és Évangélistáné között előre megállapított feltételeket visszautasította volna, nemcsak a nagylelkűség, de a szerelem törvényei ellen is vétett volna. Mint a jól felhúzott óra mutatója, Paul is engedelmesen haladt az előírt irányban.

- Hogyan, asszonyom, csak nem akarja szétszakítani...

Évangélistáné fölényesen vágott közbe:

- Bocsásson meg, kedves gróf úr, de ezzel most már a leányomnak tartozom. Ha Natalie huszonegy éves korában eléri a nagykorúságát, ugyanezt a számítást elébe terjesztem s megkapom tőle a kívánt elismervényt. Kilencszázötvenezer frank lesz a vagyona és kedvére válógathat a francia főrendek fiai között. Ő, aki királyi vérből származik!

- Önagyságának tökéletesen igaza van, - bólintott Solonet. - A helyzet ma ugyanaz, mint aminő másfél év múlva lesz. És akadni fog ember, nem is egy, aki kellő értéke szerint meg fogja becsülni az anya áldozatait.

- Mathias!... - kiáltotta fájdalmasan Paul, - az ember életében kétféle tönkrejutás van. Most juttat igazán tönkre! Amikor a boldogságom vesztét okozza!

Az öreg közjegyző már hallani vélte Paul szájából a végzetes szavakat, amelyekkel erélyesen követelni fogja a képtelen házassági szerződés azonnali aláírását. Könyörögve akarta oda kiáltani:

- Várjon!

De mikor Paul szemében az őszinte könnyek csillogását látta, meghökkent. Hogy ez a szakítás Pault ennyire mélyen fogja érinteni, még sem hitte. Honnan tudhatta, hogy Évangélistáné tudatos szavai nemcsak a szerelmét sebeztek meg, hanem a talán még fontosabb hiúságát, mikor a francia főrendek fiaira célzott. Ez a szó: «francia főrend», gyújtó akna volt. Paul legforróbb kívánsága volt a francia főrendek között elfoglaltatni helyét és Évangélistáné nem egyszer biztosította, hogy ehez hozzásegíti.

Natalie is bejött. A legalkalmasabb pillanatban. Gyerekes naivsággal kérdezte:

- Felesleges vagyok?

- Eltaláltad, szegénykém! - sóhajtotta keserűn a mama.

De Paul karonfogta és a kandalló előtti karosszékbe ültette:

- Jöjjön, drágám... Mindent elrendeztünk.

Most már semmiképpen sem akart letenni a reményeiről.

- Igen, még mindent elrendezhetünk, - visszhangozta kijavítóan Mathias mester.

Mint amikor egy kiváló hadvezér az ellenség mesterin felépített haditervét egyetlen alkalmas pillanatban rombadönti, az öreg közjegyző agyában is felgyúlt a mentő ötlet. Amellyel megmentheti Paul és születendő gyermekei jövőjét.

Solonet terveinek sikerét Paul szerelmére és hiúságára építette. Annál kellemetlenebből lepte meg a győzelem diadalmos pillanatában öreg kollégájának nyomatékos közbeszólása. El se képzelhette, mivel keresztezhetné Mathias mester a befejezett tényleket. S kíváncsian tudakolta:

- Halljuk a javaslatát, kedves kolléga!

- Hagyj magunkra, gyermekem, - fordult Évangélistáné jólnevelt kislányához.

- Natalie kisasszony jelenléte nem zavar, - mosolygott az öreg közjegyző. - Sőt!... amit most mondok, éppúgy szól neki, mint Paul grófnak.

Valamennyien nyugtalan kíváncsisággal figyelték az öreg urat.

- Ma, - folytatta kis szünet után Mathias mester, - egy közjegyző szerepe merőben megváltozott. Ma, amikor politikai forrongások irányítják a családok jövőjét. Azelőtt nem ez volt a helyzet. Mindenkinek megvolt az állandó pozíciója, rangja...

Solonet érezhetően türelmetlenül szakította félbe az öreg közjegyzőt:

- Úgy tudom, nem politikai eszmecserére, hanem egy házassági szerződés megkötésére gyűltünk össze.

- Engedje, kérem, hogy tovább beszéljek!

Solonet megadóan leült Évangélistáné mellé a pamlagra, mintha szükségesnek érezné a védőerőcsapatok összevonását. Mathias mester pedig folytatta:

- A közjegyzők sem tehetnek egyebet, minthogy e politikai ügyeket, amelyek klienseik legbelsőbb családi ügyeivel szorosan összefüggnek, szemmel tartásuk és nyomon kövessék. Íme, egy példa! Régen a nemesi családok vagyoni minden megrázkódtatástól távol, megközelíthetetlenek maradtak. A forradalom ezeket az ősi törvényeket is rombadöntötte. Bár igaz, hogy a jelen politikai rendszer e régi törvényt visszaállítani törekszik. A gróf urat neve, tehetsége és vagyona arra hivatják, hogy egy napon elfoglalja méltó helyét a parlamentben. Jósorsa talán feljebb is vezet. A főrendiházba, a francia főrendek közé. Eléggé ismerjük őt ahhoz, hogy erre jogosultnak ítéljük. Ön is osztja e véleményemet, ugyebár, asszonyom! - és Mathias mester egyenest Évangélistánéhoz fordult.

- Legszebb reményemet öntötte szavakba, - bólintott az özvegy. - Ha Manerville grófot nem láthatnám a francia főrendek között, meghalnék bánatomban.

- És minden vágya és törekvése e nemes cél elérése?

- Legforróbb vágyam!

- Akkor ez a házasság a legjobb és legtermészetesebb alkalom egy hitbizomány megalapítására, - folytatta Mathias mester. - Ez az alapítvány híven szolgálná a jelenlegi kormány szellemét és bizonytalansággal nagyban elősegítené a gróf úr főrendi kinevezését. A gróf úr szükségképpen egyebet se áldozna oda, mint egy milliót érő lanstraci birtokát. Nem kívánom, hogy a kisasszony ugyanilyen összeggel járuljon a családi hitbizományhoz. Ez talán nem is volna igazságos. Az ő részéről megelégszünk hatszázezer frankkal. Lanstrac tőzsomszédságában éppen most két eladó birtok van, körülbelül hatszázezer frank értékben. A föld mindég

meghozza a maga biztos négy és fél percentjét. A párizsi palotát is felvesszük a hitbizományba. A mindkét részről megmaradt vagyonrész, okos kezeléssel, ki fogja elégíthetni a többi gyermek igényeit. Ha e feltételeket elfogadják, beleegyezem abba, hogy a gróf úr láttatassa a gyámi elszámolást.

- Ezalatt valami csalafintaság rejtőzik, - súgta Solonet Évangelistáné fülébe.

Paul ezalatt kelletlenül vezette át öreg barátját a kis szalonba.

- Mire jó ez a sok akadékoskodás? - faggatta.

- Hogy megakadályozzam biztos tönkretűnését, fiam. Mindenáron feleségül akar venni egy leányt, az anyjával együtt, akik hét év alatt több mint kétmilliót felhabzsoltak. Vállalja, hogy a gyermekeinek majdan elszámolni köteles egy anyai vagyonrészről, aminek úgyszólván a morzsáját se kapja kézhez. Megkockáztatja, hogy a saját vagyonát négy-öt év alatt felfalják, hogy olyan csupaszon álljon ott, mint Keresztelő Szent János és képtelen összegekkel maradjon a feleségének adósa? Ha mindenáron ezen a gályán akar evezni, menjen, gróf úr!... én nem kísérem el. De legalább engedje, hogy öreg barátja a Manerville-házat megmentse.

- Ilyen módon gondolja megmenthetni?

- Gróf úr, idehallgasson. Ön nagyon szerelmes, úgy-e?

- Igen.

- A szerelmesek diszkréciója körülbelül az ágyúörgéshez hasonlítható. Ha pedig fecsegni talál, bizonyos, hogy a házassága füstbe száll. Az én hallgatásommal fogom megvédeni a szerelmét. Megbízik önzetlen odaadásomban?

- Milyen kérdés!... ehhez kétség sem férhet.

- Tudja meg hát, hogy Évangelistáné, a közjegyző és a leánya jóval ügyesebbek, mint mi. Kijátszanak.

Paul felháborodva kiáltotta:

- Natalie!

- Ebben a ravasz összeesküvésben az ő ártatlanságáért sem tenném a kezemet a tűzbe. De ha annyira kívánja, hát jó, vegye el! Bár hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem kívánom teljes szívemből, hogy e házasság füstbe menjen. Természetesen, nem az ön hibájából.

- De hát miért?

- Mert ez a leány Peru kincseit is eltékozolná. Úgy lovagol, mint egy cirkuszlovarnő. Az ilyen emancipált lányból nem lesz jó feleség!

Paul öntelt mosollyal megnyugtatóan szorította meg Mathias mester kezét.

- Azt csak bízsa rám! Egyelőre azt mondja meg, hogy mitévő legyek?

- Ragaszkodjék ez utóbbi feltételekhez. Bele fognak egyezni, mert hiszen e feltételek egyikük érdekeit sem sértik. Évangelistánénak egyéb vágya sincs, minthogy a lányát férjhezadja. Keresztülláttam a szitán! Óvakodjon attól az asszonytól! Veszedelmes nőszemély!

Paul visszament a nagy szalonba. Évangelistáné látszólag közönyösen csevegett egyik ablakmélyedésben Solonet-val. Natalie ruhája csipkefodrait babrálva most is a kandalló előtt ült és belső bosszankodással gondolta:

- Furcsa, hogy nem avatnak be a magam dolgaiba.

A fiatal közjegyző ezalatt már megértette ez új fordulat távolbanyúló hatását. Pillanatnyilag mintha megfeledezett volna kliense érdekéről, csak a saját hiúsága foglalkoztatta. Mathias mester már nem volt egyéb, mint a megcsontosodott közjegyző. Solonet-t még fiatalos nagy-ravágyások hevítették. Solonet semmiképpen sem tűrte, hogy a hiúságán csorba essék s egy mesterileg felépítettnek bemutatott tervet az ellenfél rombadönthessen. Nem akarta meg-sejttetni az özvegyel, hogy Nesztor megverte Achillest, s azt tanácsolta, hogy e felajánlott alapon fejezzék be a tárgyalást. A szerződés jövőbeli likvidálása nem érdekelte. Pillanatnyi győzelmét abban látta, ha Évangélistánét felszabadítja, biztosítja a megélhetését és Nataliet főköttő alá juttatják.

- Egész Bordeaux tudni fogja, hogy a leányának egymilliókétszázézer frank hozományt adott s hogy ezenfelül huszonötezer frank jövedelme maradt, - súgta az özvegy fülébe. - Ilyen fényes eredményt remélni se mertem.

- De mégis... - habozott Évangélistáné, - magyarázza meg ennek a hitbizománynak kilátásba helyezése miért csillapította le egyszerre a vihart?

- Megnyugtatta a bizalmatlanságukat. Félték öntől és a leányától. A hitbizomány érinthetetlen. A házastársak egyike sem érintheti.

- No, de ez sértő!

- Ó, nem. Mi ezt hivatalos nyelven előrelátásnak nevezzük. Ha most vonakodnánk a hitbizomány eszméjétől, az öreg kolléga ezt mondaná: «Meg akarják nyirbálni a kliensem vagyonát, amelyet a hitbizománnyal biztosítani óhajtok minden efajta kísérletezés ellen»... Ez érvelés ellen aztán bajosan védekezhetnénk...

Solonet megnyugtatta az özvegyet, eloszlatta az aggályait, úgy okoskodva, hogy a késő jövőben, mikor a megegyezés hatályra érlelődik, Évangélistáné talán már nem is lesz az élők sorában. Ennek a házasságnak létre *kell* jönnie. Ezt most már az ő közjegyzői jóhíre követeli. Ez pedig mindennél fontosabb.

Évangélistáné, aki a törvényeket nem ismerte, vakon megbízott Solonetben. Maga sem kívánt egyebet, minthogy leányát férjhezadja. Már pedig fényesebb pártiról nem is álmodhatott. Készséggel fogadta a magyarázatokat és örült a diadalának.

Mathias mester viszont elégületen és helyesen arra következtetett, hogy a fiatal közjegyző és kliense távolról sem értik az ő javaslatának előnyös voltát Paul szempontjából.

- Ha tehát ön, asszonyom és a gróf úr is elfogadják a feltételt, nem marad más hátra, minthogy egymással is megegyezzenek, - szólt az öreg úr. - Megismétlem, - folytatta erős hangsúllyal, - hogy a hitbizomány a völegény lanstraci birtokából és párizsi berendezett palotájából, továbbá a menyasszony által vásárlandó hatszázézer frank értékű birtokból fog létesülni. Egy hitbizomány létesítése sok formáságot követel. A kérvényt a kancelláriához kell benyújtanunk. A királyi engedelem elnyeréséhez természetesen azonnal meg kell indítanunk a szükséges birtokvásárlást, mert a kancelláriában ki kell mutatnunk, hogy mely meglevő birtokrészeket óhajtunk a hitbizomány érintetlenségének védelme alá helyezni. A legtöbb családban ilyes esetben formaszerinti egyességet kötnének. De mi megelégszünk az egyszerű beleegyezéssel. Beleegyeznek?

- Igen, - felelte Évangélistáné.

- Igen, - mondta Paul.

- És én?... engem senkisémet kérdez? - nevetett Natalie.

- Sose fáradjon, kisasszony, - mosolygott Solonet. - Ön kiskorú.

Megegyeztek tehát, hogy Mathias mester fogja megfogalmazni a szerződést, Solonet be fogja nyújtani a gyámi elszámolást s mindezt törvény szerint hitelesítik aláírásukkal a házasságkötés előtt néhány nappal.

A két közjegyző most búcsúzó felállt.

- Úgy látom, esik. Ha megengedi, kedves kolléga, hazaviszem a kocsimon, - szólt udvariasan Solonet.

Paul hajlandónak mutatkozott elkísérni öreg barátját.

- Az én kocsim is lenn vár... - ajánlotta.

- Köszönöm, nem rablom el a hölgyektől, ellenkezett Mathias mester. - Inkább a kolléga szíves ajánlatát fogadom el.

A robogó kocsiiban Solonet elismerően fordult öreg kollégájához.

- Atyailag viselkedett csakugyan. Tisztelem az előrelátását. Bizonyos, hogy ezek a pazarló fiatalok pár év alatt tönkrementek volna.

- A jövőjüket féltettem, - felelte Mathias mester titokban tartva cselekedetének való indítókát.

A két közjegyző e pillanatban két jó színészhez hasonlított, akik miután a színpadon eljátszották a gyűlölködés jelenetét, a kulisszák mögött barátságosan szorongatják egymás kezét.

- De, - folytatta Solonet, aki most már csak a mesterségével törődött - azoknak a földeknek a vásárlása mégis csak rá tartozik. Miután a hozományból fizetjük.

- Miután e földek a hitbizományhoz kapcsolandók, Manerville grófnak a maga nevében kell megvásárolnia őket. Manerville gróf közjegyzője pedig én vagyok. Fizetni természetesen a hozományból fogjuk.

- Az már igaz, kedves kolléga, hogy ön mindenre meg tud felelni, - nevetett Solonet - ma este csakugyan bámulatos volt, élvezem a legyőzetésünket.

- Pedig elég nehéz csata volt egy teljesen ismeretlen haditerepen. De hát szégyen volna, ha egy negyvenéves praksziból sem meríthetnénk elegendő tapasztalatot. Hanem Solonet, nem akarom, hogy érdekeltséggel vádoljon. A birtokvásárlás körüli nyereséget megfizetjük.

- Köszönöm, kedves kollégám. A legelső adandó alkalommal ön is számíthat rám.

Az egész ádáz harcból már csak némi kellemes felhevülés maradt. Belemerültek a mesterségükkel kapcsolatos kérdések megvitatásába s az egész házassági szerződést mintha már el is felejtették volna.

Paullal és Évangélistánéval nem ez volt az eset. Az idegeik még most is tótágast álltak az iménti jelenet hatása alatt, amely alaposan megcibálta az érdekeiket és érzéseiket. Évangélistáné a közjegyzők távozása után nem tudott megnyugodni. A vihar utolsó dörgése egyre a fülében morajlott, s egy felvilágosító villámcsikázást kutatott a feketén tornyosuló viharfelhők között.

- Vajjon Mathias mester nem döntötte romba fél év óta felépített kínos-keserves munkámat? - tőprengett. - Nem vonta-e ki Pault a befolyásom alól? Miket verhetett a fejébe, mialatt ott a kis szalónban kettesben sugdostak?

Könyökét a kandalló fehér márványperemének támasztva, mélyen elgondolkozott. Csak mikor a kapu döngése jelezte a két közjegyző kocsijának elrobogását, fordult vissza Paulhoz, türelmetlenül várva kételyei eloszlását.

- Ez volt életem legrettenetesebb napja! - kiáltotta Paul, aki őszintén örült a nehézségek elhárításán. - Csöknyösebb öreget, mint ez a Mathias apó, még nem termett a föld! De hát hadd legyen igaza! S hadd legyek francia főrend, úgy, ahogy megjósolta. Ezt most már csak magáért kívánom, drága Nataliem! Minden nagyravágásom maga... magáért és magában élek!

Paul őszintén szenvedélyes hangja, kék szemének könnyekig megindult szerelemtől olvadó tekintete végkép meggyőzték Évangélistánét. Most már minden fenntartás nélkül örülhetett. Szinte bánta, hogy a vita hevében néhány kemény szóval támadt Paulnak. A győzelem mámorában elhatározta, hogy most rögtön biztosítja jövő helyzetét. Szokott felséges nyugal-mával, meleg barátságtól csillogó tekintettel fordult Paulhoz:

- Egyformán érzi, édes fiam. Az én életem is csak Natalie. S éppen ezért, remélem, nem haragszik, ha a vita hevében, anyai szeretetem talán a kelleténél jobban elragadott. Maga drága, jó fiú, Paul! Igaz és nemes. Mondja, hogy nem haragszik. Adja a kezét.

Paul, aki csak a maga hibáját érezte, zavartan és hálásan csókolta meg az elébe nyújtott szép női kezét.

Évangélistáné meghatottan simogatta a lehajtott, jól fésült fejet.

- Édes, jó fiam... Miért is nem intézte el ez a két törvényfaló nélkülünk az egész vitát. Tudniok kellett volna, hogy minden símán fog menni.

- A maga nagylelkűsége árán, drága mama.

- Igaz, Paul, - erősítette Natalie, megszorítva vőlegénye kezét.

- Most pedig intézzünk el egypár reánk tartozó apróbb kérdést, édes fiam, - folytatta Évan-gélistáné. - Mi a leányommal bizonyos kérdésekben másként gondolkozunk, mint általában az emberek. Így például nehogy eszébe jusson Natalienak ékszereket venni. Az én gyémántjai-mat fogja megkapni.

- Anyuskám, csak nem hiszed, hogy elfogadom! Hogy megfosztlak...

- El kell fogadnod, gyermekem. Ez különben is a szerződés egyik pontja.

- Nem akarom!... akkor inkább nem megyek férjhez!... elvegyem tőled a gyémántokat, amiket szegény apámtól kaptál. Paul ezt csak nem kívánhatja!

- Hallgass, kislányom! - kérlelte könnyes szemekkel a mama. - Az én bűnöm! Üzleti tájékozatlanságom egyéb kényszerhelyzeteket is teremtett.

- Miféle kényszerhelyzeteket?

- El kell adnom a házat, hogy kifizethessem, amivel neked tartozom.

- Ugyan mivel tartozhatsz nekem? - kiáltotta szenvedélyesen Natalie. - Nekem, aki az életemet köszönhetem neked. Mivel tudnám én neked leróni a tartozásomat? Ha házasságom a legcsekélyebb áldozatra kényszerít, inkább férjhez sem megyek.

- Gyerek!

- Drága Natalie, - érvelt Paul - értse meg, hogy nem mi igényeljük ezen áldozatokat, hanem a gyermekek...

- Mondtam, hogy akkor nem megyek férjhez. - szakította félbe Natalie.

- Hát nem szeret? - kérdezte fájdalmasan Paul.

- Kis bolond, azt hiszed, hogy egy házassági szerződés kártyavár, amelyet egy lehellettel szétfujhatsz? Nem tudod, kis tudatlan, hogy mennyi fáradsággal alapoztuk meg a hitbizományt legidősebb gyermekeidnek. Csak nem fogsz visszazúdítni a bajba, amelyből alighogy kikászálódunk.

- Miért akarja tönkretenni a mamát? - fordult Natalie szemrehányón Paulhoz.

- Miért hagyott az apja olyan nagy örökséget magára? - mosolygott Paul.

- Ne veszekedjete, gyerekek, - vágott közbe Évangélistáné - még nem házasodtatok össze. Figyelmeztetem, Paul, hogy a szokásos nászkosártól is eltekintsen. Natalienak oly bőven van mindene, hogy bármit vásárolna, csak felesleges kiadás volna. Nincs ostobább dolog, mint azok a drága, selyemmel, csipkével bélelt kosarak, amelyek később semminő célt sem szolgálnak. Egy ilyen nászkosár százezer frankot is felemészt néha s mi marad belőle? A nászajándékra szánt pénzt inkább a belső kényelmük emelésére fordítsák. Inkább biztosítson ötezer frank évi gombostűpénzt a feleségének. Ebből legalább haszna lesz. A párizsi ház berendezésének kiegészítése amúgy is sokba fog kerülni. Csak tavasszal fogunk visszajönni Lanstracba. A tél folyamán Solonet végezhet a likvidálással.

- Pompás! - kiáltotta boldogságtól sugározva Paul.

- Látni fogom Párizst! - lelkesült túlmohó örömmel Natalie.

- Ez esetben máris írok Marsay barátomnak, hogy a téli szezonra az Operában s az Italiensben páholyt béreljen számomra.

- Milyen kedves!... ezt kérni se mertem volna, - hálálkodott Natalie - a házasság kitünő intézmény!

- Főleg, ha a férjek eltalálják feleségeik kívánságát, - nevetett Évangélistáné.

- Tisztességes férjnek ez a kötelessége, - felelte Paul.

Éjféltre járt, mire Paul nekicihelődött a búcsúzásnak. S bár látszólag minden a lehető legjobban és legudvariasabban végződött, úgy a vő, mint az anyós ösztönösen megőrizték lelkük mélyén a bizalmatlanság szikráját. Azt a szikrát, amely egy megsértett érzés, vagy egy harag hevére rögtön lángra lobbanhat. A házassági szerződések megkötése a legtöbb családban nem megy símán. Minden vitás helyzetben egyik a győző s a másik a legyőzött. Miután a leányok férjhezmenetelük idejében legtöbbször kiskorúak, az adóz harcokból csak a férjeknek, vagyis akkor még vőlegényeknek jut ki. A fiatalasszony csak az eredményt kapja. Övéi verekednek helyette.

Paul távoztában hálásan gondolt öreg barátjára, Mathias mesterre. Az ő ügyességének köszönhetette, hogy vagyont majdnem teljes egészében megőrizheti a jövőre. S ha Évangélistáné nem is akarna megválni a lányától, s együtt élne velük, ez csak jövedelemtöbbletet jelentene. A biztosított boldogság minden előjelével indulhatott a házasesetbe.

- Anyósom a legkitünőbb asszony, - mondta magában elismerően, Évangélistáné elbűvölő kedvességére gondolva. - Mathias mester tökéletesen félreismerte. Nemes, nagyszívű asszony, a legönzletlenebb anya. Furcsák ezek a közjegyzők. Mindent elmérgecsenek. Különben az egész kavardást ez a mindenáron ügyeskedni akaró Solonet csinálta.

S mialatt Paul napjával s az elért eredménnyel nagyon elégedetten aludni tért, Évangélistáné is teljes mértékben élvezte a diadalát.

- Meg vagy elégedve, anyuskám? - kérdezte Natalie, aki követte anyját a hálószobájába.

- Igen, szívecském! Minden úgy ment, mint a karikacsapás. Mondhatom, óriási tehertől szabadultam meg. Paul kitünő fiú. Meg is jutalmazzuk. Te majd gondoskodsz a boldogságáról, én

pedig a politikai karrierjéről. A spanyol követ régen jóbarátom volt. Fel fogom újítani e barátságot, amint hogy a többi régi összeköttetést is fel fogom eleveníteni. Sose félj! Észre se vesszük s az életünk csupa öröm lesz és boldogság. A ti részetek a szórakozás lesz, gyermekeim, az enyém az élet magasabb játéka, a nagyravágyás kielégítése. Ne ijedj el a gondolattól, hogy ezt a házat eladjuk. Bordeauxba amúgyse jövünk többé vissza. Legfeljebb Lanstracba. De a telet Párizsban fogjuk tölteni, ahova ezután az érdekszálnak fűzni fognak. Nos, kislányom és te?... elégedett vagy? Úgy-e, nem is volt oly nehéz teljesíteni, amire kértelek?

- Egy kicsit szégyeltem, anyuskám... És végül hogy csillapult le a vihar?

- A gyémántjaim felajánlásával, - felelte Évangélistáné. - Solonet tanácsolta és igaza volt. Amilyen fiatal, olyan éleseszű. Natalie, hozd ide az ékszerdobozomat. Eddig még eszembe sem ötlött azon töprengeni, hogy valójában mit érnek ezek a gyémántok. Csakúgy vaktában mondtam kétszázezer frankot, de azt hiszem, bolondot mondtam. Gyasné azt állítja, hogy maga a nyaklánc és a butónok, amiket apádtól nászajándékba kaptam, megérnek ennyit. Szegény apád, nagyon bőkezű volt! No és a családi gyémánt, amelyet még II. Fülöp ajándékozott egyik Alba hercegnek, s amelyet egyik nagynénemtől örököltem...

Natalie anyja toalettasztalára halmozta a gyöngyöket, gyűrűket, karkötőket. A két nő gyönyörködve nézte a csillogó ékszerhalmazt. A szikrázó drágaköveket, melyeket a Talmud szerint a gonosz angyalok ástak ki a föld gyomrából a föld leányainak megrontására.

- Én ugyan az ékszereket csak a viselés szempontjából értékelem, - szolt Évangélistáné, - de mégis azt hiszem, hogy ezek itt nagyon sok pénzt érnek. S ha csakugyan összeköltözünk, eladhatom az ezüstömet is, ami súlyértékben is megéri a harmincezer frankot. Jól emlékszem, mikor Limából idehoztuk, a vámnál ennyire értékelték. Solonetnek igaza volt. Elhívatom Élie Magust. A zsidó majd megbecsüli az ékszereket.

- Milyen gyönyörű ez a gyöngysor! - lelkesült Natalie.

- Remélem, szeret annyira, hogy ezt meghagyja neked. Ha gavallér, valamennyi ékszert átfoglaltatja és neked ajándékozza. No de most jóéjt, angyalom! Ez után a fárasztó nap után mindketten kiérdemeltük az éjszakai nyugodalmat.

S a könnyűvérű kreolnő, a léha nagyvilági dáma, aki az élet komoly kérdéseivel sohasem törődött, azzal a nyugodt tudattal és boldog örömmel aludt el, hogy leánya egy könnyen vezethető ember felesége lesz, aki mindkettőjüknek engedelmes rabszolgája lesz s akinek a vagyonából még kényelmesebben és fényűzőbben fognak élni, mint ahogy eddig éltek.

- Bolond voltam, hogy eddig is nyugtalankodtam, - gondolta. - Bárcsak már egybekeltek volna.

Évangélistáné, Paul, Natalie, a két közjegyző, valamennyien el voltak ragadtatva az első nap eredményétől. Mind a két táborban *Te Deum*-ot énekeltek. Veszélyes helyzet! Mert elérkezik a pillanat, amikor a legyőzött ráeszmél tévedéseire. Az anyós hite szerint a vő volt a legyőzött.

Második nap

Másnap reggel Élie Magus bekopogtatott Évangélistánéhoz. Mégpedig nagyon reményteljesen. A városban egyébről se beszéltek, mint Paul gróf és Natalie kisasszony közeli eljegyzéséről s a zsidó bizonyos volt felőle, hogy ékszereket akarnak vásárolni tőle. Ugyancsak meg volt lepve, mikor megtudta, hogy egészen ellentétes okból hívták s csak az ékszerek megbecsültetéséről van szó. Éles szimatjával azt is megneszelte, hogy az ékszerek valamelyes szerepet fognak játszani a házassági szerződésben.

Az ázsiai gyémántot a brazíliai gyémánttól csak szakértők tudják megkülönböztetni. Golkonda és Visapur gyémántjai hófehérek és a legtisztább ragyogásúak, ellentétben a többi sárgásfényű és jóval kevésbé értékes gyémántokkal. Évangélistáné nyakláncának és butónjainak szintiszta ázsiai gyémántjait Elie Magus háromszázezer frankra becsülte. A családi gyémántot, a *Discréto*-t egymagában százezer frankra.

Évangélistáné, aki csak most tudta meg férje egykori bőkezűségének arányait, azt kérdezte, hogy ez árat most rögtön megkaphatná-e?

- A három darabért hajlandó volnék háromszázezer frankot rögtön lefizetni, - felelte a zsidó.

- S miért most egyszerre százezer frankkal kevesebbet, mint amennyire értékelte?

- Bocsánat, asszonyom, az értékelés nem vásárlás szempontjából történt. Tudnia kell, hogy minél értékesebb egy gyémánt, annál nehezebb rá vevőt keríteni. Sose tudhatjuk, meddig kell holt tőke gyanánt őriznünk a birtokunkban. A kereskedő nemcsak kamatot veszít, de az ékszerbörze esélyeit is vállalja. A gyémántok árfolyama majdnem olyan változó, mint az értékpapíroké. Ön, asszonyom, húsz év óta, mióta e gyémántok a birtokában vannak, kamatban közel félmilliót veszített. Ha egy évben tízszer viselte a gyémántjait, ezt az élvezetet minden alkalommal ezer frankkal fizette meg. Számító ember nem őriz gyémántokat. De a nők, szerencsére, nem értenek a számoláshoz.

- Köszönöm, megértettem. A jövőben majd okosabb leszek.

- Hát csakugyan el akarja adni a gyémántokat? - kérdezte mohón a zsidó.

- Mit ér a többi? - kérdezte válasz helyett Évangélistáné.

Élie Magus átvizsgálta a gyöngyöket, platinaórát, gyűrűket, karkötőket, broszokat.

- Ezek között sok a portugál gyémánt. Az egész nem ér többet száznolcvanezer franknál. Legfeljebb kétszázezeret.

- Akkor megőrizzük, - szólt Évangélistáné.

- Nem jól teszi, asszonyom. Azért a pénzért, amit érnek, öt év múlva ugyanilyen ékszereket vásárolhat s közben kamatjövedelemre is szert tesz.

Ennek a furcsa tárgyalásnak rövidesen híre ment s összevetették a házassági szerződés fölött folyt vitával. Vidéken minden szájról-szájra jár. A cselédek meghallották az élénk szóbeszédet, amelyből még a valónál is rosszabbra következtettek. Továbbadták a pletykát cselédkollégáiknak, akiken keresztül a gazdák füleihez is eljutott. Természetesen alaposan kiszélesítve. Az egész város, főleg a jó társaság egész figyelme kíváncsian összpontosult e kiválasztottak készülő házasságára. Mindenki csak erről beszélt s egy hét múlva Bordeauxban a legkülönbözőbb változatú hírek keringtek.

- Évangélistáné tönkrement. El kell adnia a házát...

- A gyémántjait is felajánlotta Elie Magusnak...

- Még bizony füstbe megy a házasság!

A két közjegyző, akiket kérdéseikkel megrohantak, erélyesen megcáfolta a mendemondát és mindenkinek megmondták, hogy pusztán egy hitbizomány létesítéséről tárgyaltak. De e cáfolatok dacára s bár Paul mindennap ellátogatott Évangélistáékhoz, a pletykázás tovább folyt. A fiatal lányok és még inkább a mamák, akik a saját leányaiknak is hasonló fényes házasságról álmodoztak, nem bocsátották meg Évangélistánénak és Natalienak kiváltságos szerencséjüket. Mások viszont húszesztendei irigységtáplálta gyűlölködésüknek engedtek szabad folyást a fényezésben mindenkit leverő gögös és pazar spanyol nőkkal szemben. A

prefektura egyik nagyfejűje kinyilatkoztatta, hogy a két közjegyző s maguk az érdekeltek a hitbizományi mesét pusztán a sok szóbeszéd beszüntetésére eszelték ki.

- Legalább lesz miről beszélni egész télen át! Mert bizonyos, hogy tavaszig kihúzzák a dolgot. Tavasszal aztán fürdőre utaznak s mire visszajönnek, körülbelül egy év múlva, hallani fogjuk, hogy a házasságból semmi se lett.

- S hogy mind a két fél becsületét mentsék, azt fogják terjeszteni, hogy a kancellária akadékoskodása a hitbizományi kérdés körül, okozta a szakítást.

- Évangélistáné megérdemli a sorsát! Ilyen életmódhoz Valenciana aranybányái sem volnának elegendők. Nem csoda, ha illő hozomány helyett üres zsebeket találtak!

Titkon valamennyien boldogok voltak, hogy kedvükre megmondhatták véleményüket az özvegy felől. Fogadásokat kötöttek a házasság mellett s a házasság ellen. Csak éppen maguk az érdekeltek nem értesültek a pletykazuhatagról. Mert senki se volt eléggé jóbarátja Paulnak és Évangélistánénak, hogy felvilágosította volna őket.

Paulnak ezidőtájt dolga akadt Lanstracban s a kedvező alkalmat felhasználva, meghívta vadászatra a barátait. Afféle legénybúcsút rendezett.

A rossz nyelveknek egyéb se kellett. A vadászatot gyanújuk legnyomósabb bizonyítékának látták. Annyira, hogy Gyas báróné, akinek szintén volt egy férjhezadó lánya, feljogosultnak érezte magát arra, hogy Évangélistánét meglátogassa a terep kiszimatolására. Olyan szomorú arccal állított be, mintha gyászházba menne részvétlátogatásra. Nataliet és az anyját meglepte a báróné lehangoztsága. Meg is kérdezték az okát.

- Hogyan, drágáim?... hát nem tudják, miket beszélnek az egész városban? Én természetesen nem hiszem s éppen azért jöttem, hogy megtudjam az igazat és tovább terjeszthessem, ha nem is mindenütt, de legalább a baráti körökben. Egy igazi jóbarát nem maradhat az ilyen tévedéseknek akaratlan szövetségese.

- De hát mi történt? - kiáltották egyszerre anya és leánya.

Gyas báróné belső gyönyörűséggel döfött «kedves barátnőibe» és terjengősen kicirkalmazva adta le a rosszindulatú pletykákat. Évangélistáné és Natalie nevetve néztek egymásra. Az özvegy kiolvasta a bárónő titkos kárörvendését és nem késett a kellő revánssal.

- No, de kedvesem, - felelte - maga, aki annyira ismeri a vidéki életet, nem tudná, mire képes egy anya, akinek a leánya a nyakán marad? Talán mert nincs hozománya, vagy mert nem elég szép ahoz, hogy beleszeressenek, esetleg csúnya vagy ostoba. Ez a szegény anya rabolna, gyilkolna, mint egy útonálló, megállásra kényszerítené a férfiakat, esetleg magát is odaáldozná, ha ezzel könnyíthetne a leánya helyzetén. Sajnos, Bordeauxban sok az ilyen párjára nem talált hajadon, akik anyjukkal együtt most kigyót-békát kiabálnak ránk. Én szeretem a természettani könyveket. Sok vadállat erkölcsrajzát olvastam. De elfelejtették megírni a férjetkereső lányos mamák erkölcsrajzát. Hiénák ezek, kedvesem, éhes, zsákmányt kereső hiénák, akik vadállatöszönüket emberi intelligenciával és asszonyi leleményességgel párosítják. Hogy azok a bordeauxi pókokcskák, A., B. stb. kisasszonyok, akik oly régen hiába szövögetik hálóikat s még csak egy közeledő légy zümmögését se hallják, dühösek és irigyek, ezt nemcsak értem, de meg is bocsátom. De hogy maga, drágám, aki a leányát akkor adhatja férjhez, amikor akarja, maga, aki gazdag, előkelő és cseppet sem vidékies, akinek a leánya szellemes, szép és kedvére válogathat a kérőkben, aki párizsias dísztingváltságában annyira különbözik a többitől, hogy maga is bedőlt ezeknek a pletykáknak, ezt már nagyon csodálom. A nyilvánosság tolakodó kíváncsisága a legképtelenebb arányokat is túllépi. Egyszerűen megbotránkoztató. Vagy talán a bordeauxi papák és mamák azt várták, hogy velük fogom

megtárgyalni leányom házassági szerződésének pontjait s az ő beleegyezésük a megállapított egymilliószázötvenezer nélkül mozdulni sem merek?

Évangélistáné nem kímélte a bordeauxiakat. Abban a tudatban, hogy amúgy is elköltözik a városból, nyelve élével sorra vagdosta a drága barátokat, akik íme nem átalják fényes nap-sütéses délben letagadni a napot az égről.

- No, de drágám, - védekezett Gyas báróné, - be kell látnia, hogy a látszat... A lanstraci vadászat, ahol Manerville gróf összecsődfítette a város mulatós fiatalágát. Ilyesmit egy vőlegény...

- Ugyan kérem! - nevetett megvetőn Évangélistáné, - mi az ilyen kispolgári ceremóniakon felülemelkedünk. Vagy azt hiszik, hogy Paul grótot szoros kantáron fogjuk, nehogy elszök-hessen? Vagy csendőrrökkel őriztetjük? Talán bizony féltjük a bordeauxi mamák összeesküvé-sétől?

- Boldogan hallom megnyugtató szavait, drága barátnőm! Igazán, lelkemből örülök...

A báróné áradozását az inas megjelenése szakította félbe, aki Paul gróf érkezését jelentette. A fűlig szerelmes Paul nem sajnálta a négy mérföldnyi fárasztó utazást, hogy egy órát Natálie-val tölthessen. Vadászruhában jött, úgy, ahogy titokban a barátaitól megszökött.

- Drága Paul, - nevetett Natalie - nem is sejti, milyen alkalmas percben érkezett. Megjelenése eleven válasz a báróné kérdésére.

Mikor Paul a Bordeauxban keringő pletykákról hallott, szintén nevetett.

- Ezek a derék emberek talán megneszelték, hogy megfosztjuk őket egy tipikusan vidéki nagy esküvő látványosságától s ezért neheztelnek. Tudja mit, drága mama, - s udvariasan kezét csókolt Évangélistánénak - a házassági szerződés aláírásának napján betömjük a szájukat egy fényes bállal. Olyasféle bált vágunk a fejükhöz, mint aminőket a Champs-Elysées-n rendez-nek. Ezzel majd jobb kedvre hangoljuk őket.

Ezzel az elhatározással a szerződés még nagyobb fontosságot nyert. Évangélistáné «egész Bordeaux»-t meghívta a szerződéskötés napjának estéjére. Azt akarta, hogy estélyének pompázatos, káprázatos fényűzéséről még sokáig beszéljenek. Ezzel akarta megcáfolni a tönkrejutásról szóló rosszindulatú pletykát. Egy teljes hónapig készültek erre a bálra, amelyet a kaméliák éjszakájának neveztek, mert az összes termék, előcsarnok, még a lépcsőház is roskadt e drága, délszaki virágtól. A bál előkészületeivel párhuzamosan készültek a házasság-ra is s ugyanez idő alatt készítették elő Párizsban, illetékes helyen a hitbizomány létesítését.

A Lanstracot határoló földeket megvásárolták, a házasságkötést kihirdették. A kételyek elosz-lottak. Barátok és ellenségek egyébbel se törődtek, mint báli ruháikkal. Ez az idő elég volt ahoz, hogy a házassági szerződés körüli első heves vita minden bántó szava a feledés homá-lyába merüljön. Paul és az anyósa már rá se gondoltak. Szerintük ez most már kizárólag a két közjegyző dolga volt.

De kivel nem történt még meg az élet viharában, hogy hirtelen, ösztönösen, mikor legkevésbé várta, a lelke mélyén felmerült egy emlék, talán csak egy óvatosságra, veszélyre intő hang?... A szerződés aláírásának napján Évangélistánét, mikor reggel felébredt, furcsa érzések gyötör-ték. Egyszerre eszébe ötlött, hogy Mathias mester hirtelen megbékélésének való okát kutassa. Ha e szerződés az ő kliensére, Paulra volna károsabb, nem nyugodott volna meg. Végül mégis csak Natalie fogja megfizetni a hadisarcot? Jó volna a döntő perc előtt még egyszer alaposan kikérdezni Solonet-t. Valahogy módját kell ejteni, még az utolsó pillanatban is...

Vagyont költöttek az esti bálra. A feldíszített ház olyan volt, mint egy tündérpalota. Évangélistáné amúgy is el akarta adni a házat, okosnak vélte, hogy a vendégseregnek minél

előnyösebb színben mutassa. A két szalón közfalát lebontotta, hogy a táncterem annál tágasabb legyen. Hetekkel előbb beszéltek erről a káprázatos bálról. Esti nyolc órakor a ház előtt már nagy tömeg szorongott a fényes vendégek érkezését lesve. S kis idő múlva a kapu alatt dübörögve robogtak be az első fogatok.

A két közjegyző a jegyesekkel s az anyóssal vacsorázott. Velük együtt Mathias mester segédje, akinek feladata volt az aláírások és gondos átolvasások ellenőrzése.

Az est királynője, a szépek szépe, Natalie volt. Habos selymeiben és csipkéiben, leomló hajfürtjeivel mintha nem is földi lény lett volna, hanem maga is egy bársonyos, gyöngén rózsaszínű, pompázatos kamélia. A hollófeketehajú, éjszemű Évangélistáné a negyvenéves asszony érett szépségével pompázott cseresznyevörös brokátruhájában. Nyaka körül a gyöngyeivel, fülében a híres butónokkal. Az ékszerek viselése is a pletykák cáfolását szolgálta.

Paul és Natalie egy kis pamlagon ültek a kis szalón sarkában és ügyet se vetettek a gyámi elszámolás felolvasására. Egyformán boldogan, egyik a vágyaitól, a másik kíváncsi várakozásától betöltötten, tisztán, ragyogón, derültnek látták jövőjük eget. Szerelmesen sugdostak egymás fülébe s Paul hol a kis fehér kezét csókolgatta, hol egy-egy merészebb csókot lehelt a hófehér vállra, a kis fül mellett göndörödő hajpihékre. Ehez most már jogot érzett. Natalie a strucctoll-legyezőt forgatta kezében, amelyet Paultól kapott. Babonás emberek szerint a strucctoll a szerelemben bajt jelent.

Évangélistáné a két közjegyző mellett ülve, éles figyelemmel hallgatta az okiratok felolvasását. Miután végighallgatta a gyámi elszámolást, amelyet Solonet fogalmazott meg mesterileg, Natalie három és félmillió atyai örökségét elfogadhatóan a megállapított egymilliószázötven ezer frankra olvasztva, odaszólt a fiataloknak:

- Hallgassatok ide, gyerekek! Most áttérünk a szerződésre.

A közjegyzősegéd egy pohár vizet ivott és a torkát köszörülte. Páni és Natalie szórakozottan rájuk néztek, a bevezető szavakat még csak meghallgatták, aztán tovább suttoztak. A megbeszélt pontokon, gyermekek elhalálózása esetén kölcsönös átöröklés, bármely számú gyermek dacára haszonélvezet s negyed vagyonrész öröklése stb., minden megjegyzés nélkül siklottak át. Következett a hitbizomány létesítése. Mikor mindent végigolvastak s már csak az aláírás hiányzott, Évangélistáné megkérdezte, hogy mi lesz e hitbizomány való következménye.

- A hitbizomány, asszonyom, - felelte Solonet - megérinthetetlen vagyonrész, amelyet az atyai és anyai vagyonból létesítve, nemzedékeken keresztül, mindig a fiúgyermek legidősebbje örököl, anélkül, hogy ezáltal a többi vagyonból őt megillető jogoktól elesnék.

- Milyen következményekkel járna ez a leányomra nézve? - kérdezte Évangélistáné.

A becsületes Mathias mester, aki mindig az igazság híve volt, átvette a szót:

- Ha a majorátus atyai és anyai vagyonból létesül, aminthogy ez az eset áll fenn, ha a feleség halna el előbb, Manerville gróf úr az elsőszülött fiút megillető hitbizományon kívül ötszázezer frank vagyonról köteles gyermekeinek beszámolni. Ugyanez az eset áll fenn, ha a férj halna meg korábban.

Évangélistáné csak most eszmélt Mathias mester politikájára, amellyel Nataliet egyszer és mindenkorra csekély ötszázezer frank jogos vagyonrészre szorítja. Úgy többi vagyonrészének, mint férje nagy vagyonának csak a jövedelmét élvezheti, ameddig a férje él.

- Tönkretették a lányomat, - lehellte irtózva.

A két közjegyző megértette az elszörnyedt sóhajtást.

- Ön tönkrejutásnak nevezi, asszonyom, ha egy család részére biztos, érinthetetlen vagyont létesítenek? - kérdezte félhangon Mathias mester.

Solonet meghökkenve látta kliense arcának vésztijszó kifejezését és jónak vélte odasúgni:

- Szent igaz, hogy négyszázezer frankkal akarnak megrövidíteni! Jól fontolja meg... még nem késő! Még szakíthatunk.

Csend volt. Vegyes érzésekkel telített, furcsa csend. Mathias mester nyugodtan és diadalmasan várta azoknak az aláírását, akik őt s a kliensét akarták kijátszani s akiken ő kerekedett mesterin felül. Natalie, nem értve, hogy e percben félvagyont veszíti el, Paul, nem sejtve, hogy e félvagyont a Manerville-család nyeri, boldogan és szerelmesen tovább nevetgéltek. Solonet belsőleg bosszankodott, de hűvös nyugalommal leplezte hivatalos kudarcra feletti bosszúságát, Évangélistáné pedig elfehéredett indulatában.

Most az utolsó pillanatban eszmélt rá, hogy ott, ahol győztesnek érezte magát, őt győzték le. S hogy e harc áldozata a saját lánya. A harcot, igaz, ő maga indította meg. Ez a ravasz öregember kijátszotta!... Bizonyos, hogy Pault is felvilágosította. Vagy ha talán eddig nem is cselekedte meg teljes egészében, nehogy a szerelmes fiú szemét túlon túl felnyissa, a vén róka csak azt várja be, hogy a szerződést aláírják. Aztán annál alaposabban felnyitja Paul szeméit. Vigyázatra fogja inteni, főleg az anyósával szemben! Minden erejével arra fog törekedni, hogy kivonja a hatalma, a befolyása alól. Mert ha Paul nem is, az öreg közjegyző már tudja, mit jelenthet Paul számára ez a befolyás. És nincs annál veszedelmesebb, mintha egy gyengejellelű természetű félnék embert egyszer megbokrosítanak.

Minden elveszett. Eddig ő támaszkodott Paul gyengeségére, ő rettegett attól, hogy kiszabadíthatja magát a ráerőszakolt kötelékekből. S most őt kötözték meg. Kezét-lábát olyan erősen, hogy meg sem mozdulhatott. Két hónap előtt Paul még könnyen, símán, minden feltűnés nélkül szakíthatott volna. Ha ők kiengedik a kezükből. Ma egész Bordeaux tudja, hogy a közjegyzők a két hónap előtt felmerült nehézségeket elsimították. A házasságot kihirdették. Holnaputánra tüzték ki az esküvőt. A két család barátai, az egész társaság már gyülekezik a bálra. Hogy adják értésükre, hogy a házasságot elnapolják? A szakítás híre, való oka szájról-szájra járna. Mathias mester szavában senki sem merne kételkedni. Mindenki rajtuk fog nevetni. A lányán, meg őrajta! Most már engedniük kell. Az agya lángolt, a szíve a torkában lüktetett, fehér halántékán kidagadtak az erek tehetetlen dühében. Emberfeletti küzdelmébe került a színlelt nyugalom, mialatt egész lelkét betöltötte a halálos, nehéz, sötét gyűlölet. Gyűlölte a vejét, engesztelhetetlen gyűlölettel, azzal a fanatizmussal, amelynek csiráját az arabok gyökerezték a spanyolok földjébe.

- Legalább is furcsa, - sziszegte Solonet fülébe, - hogy ön erre a gazságra már az első megvitatásnál rá nem jött...

Solonet, akinek a szerződés megkötése s a ház eladása körül tizenötezer frank nyereségre volt kilátása, jobbnak vélte nem megsértődni és szó nélkül követte Évangélistánét egyik szomszédos szobába.

- Engedje megmagyaráznom, asszonyom...

- Határtalan gazság!

- Magam is annak minősítem. Remélem, pillanatig sem kételkedik az odaadásomban? Ez a vén, ravasz róka az agyafurtságával még engem is félrevezetett. Olyan burokból találta elibénk a mérges maszlagot... No, de hiszen még mindenben segíthetünk. Ki kényszerítheti önt, hogy Paul grófot akarata ellenére vejéül fogadja? A szerződést még nem írtuk alá. A bál csak hadd folyjon le. A szerződés aláírását azonban elnapoljuk.

- S mivel igazoljuk eljárásunkat a társaság előtt? A hangulat amúgy is ellenséges.

- Majd csak kitalálunk valamit. Párizsban a kancelláriában követtek el formahibát... hiányzik egy akta... Akármit mondhatunk. Manerville gróf majd csak megvigasztalódik. Akad még Bordeauxban lány és hozomány.

- Ó, ő semmit sem fog veszíteni! Mindent mi veszítünk.

- Önök is kaphatnak olcsóbban egy grófit. Hogy az emberek mit beszélnek, azzal ne törődjék, asszonyom...

Solonet jól tudta, hogy hiúsága felkeltésével Évangelistáné elevenére tapint.

- Nem, nem!... a becsületünkkel nem játszhatunk. A dolgok jelen helyzetében mindenki ránk dobna a követ. Senki se merne többé közeledni a lányomhoz. Csapdába csaltak...

- Nézze, asszonyom... Önnek mégis csak a lánya boldogsága a legfontosabb.

- Mindenekfelett!

- Akkor hát miért aggódik? Nem ő lesz e házának asszonya? Ha akarja, orránál vezetheti Manerville grófit. Egy ilyen gyenge, jelentéktelen embert, aki ebből az egész háborúból semmit sem neszelt meg. Aki a feleségében mindig vakon meg fog bízni. A feleségében... aki annyi, mintha ön volna. Nem érti, asszonyom, hogy Paul gróf sorsát ma is a kezében tartja?

Évangelistáné szeme felcsillogott.

- Ha ez igaz volna... - mormogta.

- Bízék bennem, asszonyom. S ha most visszamegyünk, minden kiejtett szavamat jól figyelje meg.

Visszamentek a kis szalonba, ahol Solonet e szavakkal fordult Mathias mesterhez:

- Kedves kolléga, *minden ügyessége* dacára egy esélyről megfeledkezett. Arról az esetről, ha Manerville gróf gyermekek nélkül, vagy mondjuk, fiúgyermekek nélkül halna meg. Ez esetben természetesen a Manerville-család egy oldalága fogja követelni a hitbizományt. Az igazság szellemében tehát a hitbizományt pusztán egyenes leszármazott fiúgyermek esetére kell létesítenünk. Ha a házasság gyermektelen, a hitbizomány is házastársi ajándékozás alá esik, pusztán leánygyermekek esetén pedig a gyermekek általános öröklési joga alá. Kezelés és haszonélvezet az özvegyé.

- Ennek az igazságosságát magam is belátom, - bólintott az öreg közjegyző. - E csekély módosítások kieszközlése a kancelláriánál könnyen fog menni.

Solonet hozzáírta a szerződéshez ezt a rettenetes pontot, amelyre Paul és Natalie ügyet se vetettek. Mialatt Mathias mester elolvasta, Évangelistáné konokul lesütötte szemét. Aztán ő nyúlt elsőnek a toll után.

- Írjuk hát alá.

Bármennyire akarta, nem bírta elfojtani a hangja remegését. Szerette volna ujjongva kikiáltani a gondolatait:

- Nem a lányomat juttatjuk tönkre, hanem őt! Név, rang, vagyon, minden a lányomé lesz. A lányom szabad lesz, boldog és gazdag!

Mathias mester, bármily mestere volt az emberi érdekek elemezésének, az emberi szenvedélyeket annál kevésbé ismerte. Az ő szürke, csendes életét nem kavarták fel indulatok. Ez engedményből nem érezte ki a nyílt hadüzenetet. S mialatt Solonet Natalieval aktáról-aktára

aláíratta a szerződést, félrevonta Pault, hogy most, a döntő pillanatban végre értesse meg vele, hogy mi módon sikerült ily fényesen megvédenie az érdekeit.

- Minden a legtokéletebb rendben van! Csak éppen a gyémántok ügye maradt függőben. Vagyis a gyémántok értéke. Ezeket is kérje el. Üzlet - üzlet! Ma a gyémánt magasan áll, holnap veszíthet az értékéből. A földek vásárlása elég jogcím a pénz igényléséhez. Csak semmi hamis szégyenkezés, gróf úr. Most mindent szépen nyélbe üthetünk. Ne mulassza el a kedvező alkalmat. Ha az új birtokrészek lankáit szőlővel beülteti, a hitbizományi birtok maga, a párizsi ház nélkül egy nap ötvenezer frankot fog jövedelmezni. Az életem egyik legszebb napja lesz! Mert ez az én művem s az a nap fogja megkoronázni művemet.

Paul hálás szeretettel szorította meg öreg barátja kezét. Évangélistáné e pillanatban lépett hozzájuk, a kezében tartott tollat Paulnak nyújtva át aláírásra. A vén róka hát most világosította fel, most tanította ki a jámbor gyanútlant! Szívét újra elöntötte a gyűlölet.

Mathias mester tekintete átsiklott a szerződésen.

- Ez hát rendben volna!... még csak éppen a gyémántok kérdését kell tisztáznunk. Mint amelyeknek értékére az első birtoklefizetési részlethez szükségünk lesz...

- Ó, akár most is megkaphatják!

- Nem, nem olyan sürgős! - ellenkezett Paul, akit öreg barátja mohósága, bárha az ő érdekében történt, mégis csak feszélyezett.

Évangélistáné amúgy is haragos hangulatában valósággal felfortyant. Most már a biztos tudatban, hogy minden, az egész vagyon egy napon amúgy is Natalieé lesz, indulatosan kiáltotta:

- Ragaszkodom a gyémántok azonnali átadásához. Másként az egész szerződést kettétépem!

- Fogadja el, Paul, az Istenért! - súgta Natalie Paul fülébe. - Nem tudom, miért haragszik a mama? Majd este kivallatom. Most az a fő, hogy kibékítsük.

Évangélistáné a butónokat s a nyakláncot elővigyázatosan megtartotta. A többi ékszert mind átszolgáltatta. A két közjegyző gyönyörködve nézte a drágaköveket.

- Meg lehet elégedve a hozománnyal, gróf úr - jegyezte meg Solonet.

Paul e megjegyzésre elvörösödött.

- Magam is azt hiszem, hogy ez ékszerek árából kifizethetjük a birtok árának első részletét, - hangsúlyozta elismerően Mathias mester.

- És a közjegyzői honoráriumokat... - morogta Solonet.

A gyűlölet, mint a szerelem, apró dolgokból táplálkozik és mindenből erőt merít. Ahogy az, akit szeretünk, semmit sem tehet rosszul, viszont akit gyűlölünk, semmit sem tehet jól. Paul kelletlen zavarában és szégyenkezésében nem tudta, mihez kezdjen az ékszerekkel, amelyeket legszívesebben nem is érintett volna. Évangélistáné e zavart mohó kapzsiságnak minősítette és megvető tekintetével mintha unszolta volna:

- Vigye hát!

- Drága Natalie! - súgta Paul menyasszonya fülébe. - Zárja el ezeket az ékszereket. Magának adom valamennyit.

Natalie az ékszertokokat egyik asztalfiókba zárta. A nagy teremből behangzó egyre erősödő moraj jelezte a vendégek gyülekezését. Legfőbb ideje volt, hogy Évangélistáné leányával vendégei fogadására siessen.

Miközben valamennyien megindultak a bálterem felé, az öreg közjegyző halkán odaszólt Paulnak:

- El ne mulassza még a mézeshetekben értékesíteni az ékszereket.

A teremben várakozó társaság természetesen egyébről se sugdosott, mint a készülő házasságról, amelynek létrejövetelében egyesek még mindig erősen kételkedtek. Egyik előkelőség, miután a ház asszonyát üdvözölte, meg is kockáztatta a kérdést:

- Aláírták a szerződést?

- Remélem, megbocsátják késésünket, - felelte egyenes válasz helyett Évangélistáné - de míg azt a sok aktát végigolvastuk...

- Amelyekből mi ketten egy szót sem hallottunk! - kacagott Natalie, aki Paullal karonfogva állt anyja mellett.

- Na, ezek a fiatalok is bolondul fognak pazarolni! - súgta egy öreg dáma epésen a szomszédnőjének.

- A mama, bizonyos, hogy nem fogja fékezni őket.

Egy városi tanácsos elismerően jegyezte meg:

- Ha a jó öreg Mathias mester vezette az ügyét, akkor a fiatal Manerville gróf nyugodtan alhat. Bizonyos, hogy rendben van a szénája s a családja jövőjét biztosították.

- Az anyagi jövőjét... lehet! - nevetett egy fiatal asszony. - De Natalie, amilyen szép, éppoly kacér is lesz. Paul gróf férji boldogsága egy-két év múlva furcsán fog festeni.

- Úgy kell neki!... Miért kellett a város legszebb leányát kikeresnie, - szólt kárörvendően egy vénkisasszonynak induló hajadon.

- Hú maradt a nevéhez!... «Futóka»... kapaszkodó.

- Évangélistáné mintha elégedetlennek látszanék?

- Nem csoda! Azt mondják, alig maradt huszonötezer frank jövedelme. Mi az neki?

- Nyomorúság, kedvesem, tiszta nyomorúság.

- Azt mondják, mindenét odaadta a lányának, úgyszólván semmije sem maradt. Hogy Manerville gróf túlzottan követelő volt.

- Ne felejtsek el, - szólt most közbe mosolyogva a közelben álló Solonet - hogy Manerville gróf főrend lesz! Ez sokat jelent. A Maulincourtok s a pamiersi hercegek fogják protezsálni. Már ma is a faubourg Saint-Germain felső tízezerjéhez tartozik.

- Mondja inkább, hogy fogadják! - vágta vissza egyik dáma, aki maga is szerette volna a lányát Paul nyakába sózni - de csak nem képzelet, hogy Natalie előtt, akinek az apja végre is kereskedő volt, azok a szigorúan zárt ajtók fel fognak nyílni.

- Az Alba hercegek leszármazottja!

- Bah!... az anyja révén!...

A fiatalok megkezdték a táncot, az öregebbek elfoglalták helyeiket a kártyaasztalok körül. Akik nem kártyáztak, a pazar büfé köré sereglettek. Már erősen virradt, mikor a fényes bál véget ért s az utolsó vendégek is hazaszállingóztak. Mikor az utolsó vendég, Paul is távozott, Évangélistáné felment leánya szobájába. Ez éjszakára odavitette az ágycsészéjét, mert az ő hálószobáját ruhatárnak rendezték be.

Anya és leánya, mindketten halálosan fáradtak és álmosak voltak. De Natalie, akinek az est folyamán több ízben feltűnt anyja szokatlan kedvetlensége, mégsem nyughatott, míg okát meg nem tudakolta.

- Mi bajod, drága anyuskám?... mi bánt?

- Semmi, kicsikém... Csak ma este megtudtam, mennyire terjedhet egy anya áldozatkészsége. Te, angyalom, aki nem értesz az élet komoly, üzleti dolgaihoz, azt sem értheted, milyen tűzpróbát kellett kiállnom ma este. A te boldogságod, a jóhírünk megőrzése érdekében lábbal tapostam a büszkeségemet!

- A gyémántokra gondolsz?... ó, hát nem láttad, Paul hogy szenvedett! Mennyire szégyelte!... hiszen rögtön nekem is ajándékozta az ékszereket.

- Aludj, kislányom!... majd holnap beszélünk ezekről az üzleti kérdésekről, amelyeket, sajnos, ezután már nem küszöbölhetünk ki közös életünkéből! - sóhajtott Évangélistáné.

- Ne félj, anyuskám! - dünnyögte Natalie félálmban. - Paul sose fogja boldogságod útját állni.

- Szegény gyerek!... nem tudja, hogy az a nyomorult mindenéből kifosztotta! - gondolta keserűen az anya.

És életében először csapta meg a fősვნყség érzésének lehellete, amely öregedő embereket előbb utóbb nagyobbára hatalmába kerít. Megfogadta, hogy utolsó garasig vissza fogja szerezni leánya atyai örökségét, teljes egészében, ahogy apja reáahagyta. Úgy érezte, hogy ezt a becsülete kívánja. Gondolkozott, okoskodott, számolt, hirtelen, mintegy villámcsapásra rügyet pattantott agyában az üzleti érzék, amelynek eddig teljes hiányával volt. Egy hirtelen támadt szenvedély olykor az egész jellemet átváltoztatja. A fecsegő szószátyár: ravaszul hallgatag diplomata lesz, a minden ízében gyáva: bátor, vakmerő hős. A gyűlölet az esztelenül pazarló Évangélistánét fősვნყnényé változtatta. Bosszújának terve még csak halvány körvonalakban, határozatlanul rajzolódott elébe, de bízott a jószerencséjében. S már félig megnyugodva, e gondolattal aludt el:

- Majd holnap...

Megmagyarázhatatlan természeti tünemény folytán, aminőt sok lázasan gondolkozó érezhetett már, agya álmában tovább dolgozott. Gondolatai kibontakoztak, elrendeződtek, megmutatták az utat, amelyen haladva Paul életét a maga kedvére szabályozhatja és vezetheti s elébe tárták a tervet, amelynek alapján már másnap cselekedni kezdett.

A boldog, szerelmes báli éjszaka mámore után, Paul is kijózanodva, hosszan eltöprengett, mielőtt elaludt.

- Úgy látszik, - okoskodott - hogy a jó öreg Mathias nélkül az anyósom gyönyörűen kijátszott volna! Bár ugyan ezt mégsem hihetem. Mi érdek vezetné?... A vagyónukat egybeolvasztjuk, együtt fogunk élni!... mi oka volna? Meg aztán... minek töprengjek? Natalie holnap este a feleségem lesz, minden érdekünk közös lesz és senki többé el nem választhat. A mamával szemben egy kissé óvatos leszek, annyi bizonyos. Mert ha Mathiasnak mégis igaza volna... Ej!... végre is, nem az anyósomat veszem el. Senki sem kényszeríthet, hogy együtt lakjam vele. Majd meglássuk!

Ezen a második napon Paul jövője, anélkül, hogy sejtette volna, tökéletesen irányt változtatott. Szegény fiú!... bizony, az anyósát is elvette s a két nő közül, akiket a nyakába szedett, az ügyesebb és ravaszabb volt az ádáz ellensége, aki minden igyekezetével azon volt, hogy érdekeiket különválassa. Paul nem ismerte egy telivér kreolnő lélekrajzát. A kreolnőben úgyszólván minden égöv jellegzetessége megnyilatkozik. Az európaiak intelligenciája, a tropikus ég alatt élők logikátlan szenvedélyes hevessege, az indusok apatikus nemtörődöm-

sége. Elragadóan vonzó és bájos, de veszélyes, mint az őrizet nélkül magára hagyott gyermek. A kreolnő, mint a gyermek, mindent meg akar kaparintani. A házat is felgyujtaná, egyéb tűz híján, hogy egy lágytojást megfőzhessen. Puhán, renyhén élve, nem gondol semmire, de ha a szenvedélyét felgyujtják, mindenre gondol. Benne van a négerek perfidiája s époly naiv is, mint e naiv feketék. Ha valamihez köti magát, csökönös vágyakozásától semmi el nem térítheti. Hibák és jótulajdonságok fantasztikus keveréke, csupa szélsőség, spanyol tűz, amelyet Évangélistánénál eltakart a franciáktól eltanult modorosság máza. Való jelleme, amelyet húszévi nyugodt, boldog élet elringatott, a gyűlölet erejétől, mint a tűz, lángolva fellobogott.

Natalie még negyvennyolc óráig anyja befolyása alatt maradt! Ez sokat jelentett. Évangélistáné még egy teljes napig magáénak nevezhette a leányát. Unos-untig elég ideje maradt befolyásával a két egymáshoz kötendő lény életének útjait kedvére irányíthatni. Natalie imádta az anyját és vakon hitt benne. Minden szava döntő befolyású lehetett a fiatalok jövőjére. Nincs az az emberszerkesztette törvénykönyv, amely útját vágthatná a szavakkal gyilkoló erkölcsi bűnnek. Itt rejlik a társadalom igazi, lényegi osztálykülönbsége. Az előkelő világ s a nép erkölcsi közötti különbség. Az egyik őszinte, a másik képmutató. Az egyik késsel öl, a másik a gondolatok, a szavak mérgével.

Harmadik nap

Másnap délfelé Évangélistáné ott ült Natalie ágya szélén. Mióta felébredtek, egyebet se tettek, mint könnyezve csókolgatták egymást, felidézve kettesben eltöltött életük boldog emlékeit. Érzéseik, gondolkozásuk, szórakozási vágyuk mindig a legteljesebb összhangban olvadt össze. Ezeket a boldog emlékezéseket a legcsekélyebb bántó árnyalat sem zavarta.

- Szegény drága kicsikém! - sóhajtotta az anya és szemében őszinte könnyek csillogtak - ha elgondolom, hogy eddig minden kívánságodat vakon teljesítettem s holnap estétől kezdve már neked kell ellesned a férjed kívánságait!

- Ó mama!... milyen tévedés! - és Natalie mosolyogva, vigasztalón simogatta anyja kezét - hát elfelejtetted, szegény papa minden szeszélyedet hogy teljesítette?... s ugyan miért?... mert szeretett.

És büszkén fűzte hozzá:

- Engem is szeretni fognak!

- Ó igen, Paul most nagyon szerelmes. De ha egy asszony nem vigyáz eléggé, a férj szerelme hamar elrepül. A feleségnek házassága első pillanatától kezdve befolyásolnia kell a férjét. Tanácsokra lesz szükséged...

- De hiszen velünk leszel!

- Talán, kislányom! Tegnap, a bál alatt, sokat gondolkoztam együttélésünk veszélyes voltán. Ha jelenlétem károdra volna, ha azokat a kis műveleteket, amelyekkel egy asszonynak első perctől meg kell szilárdítania fölényét a házasesetben, férjed az én befolyásomnak tulajdonítaná, akkor a házasságod pokollá válna, gyermekem. Tudod, milyen büszke vagyok. Férjed első kellemetlen szemöldökösszevonására sértődötten hagynám el házatokat. Ha pedig arra gondolok, hogy valahonnan valaha így távozom, okosabbnak vélem, ha be sem lépek. Sose bocsátanám meg a férjednek, ha csak meg is kísérelné, hogy téged tőlem elidegenítsen. De ha már te leszel az úrnő, ha férjed az lesz számodra, ami szegény atyád volt az én számomra, ez a baj sose fog bekövetkezni. Tudom, hogy a te ártatlan, gyöngéd, fiatal szívednek e politikának

gondolata is visszatetsző lehet, de a boldogságod megköveteli, hogy otthonodban te uralkodjál.

- Akkor hát miért mondtad, anyuskám, hogy nekem kell ellesnem Paul kívánságait?... hogy nekem kell engedelmeskednem?

- Ha egy asszony parancsolni akar, fiacskám, azt a látszatot kell felkeltenie, mintha engedelmeskednék. Mintha mindig csak azt csinálná, amit a férje akar. Az első nyílt lázadás tönkretethetné a jövődet. Paul gyenge ember. Bármelyik barátja könnyen befolyásolhatja. Megtörténhetnék, hogy egy más nő befolyása alá kerül. Ezeket az esélyeket meg kell előznöd. Ne engedd kisiklani a kezedből. Vagy azt akarnád, hogy inkább más kormányozza?

- Nem. Én csak a boldogságát akarom, - felelte Natalie.

- Én pedig csak a te boldogságodra gondolok anyai önzésemben, gyermekem, és azt akarom, hogy felvértezve indulj egy elkerülhetetlen küzdelembe.

- Drága anyuskám, mi ketten csak elég erősek vagyunk, hogy mindketten mellette maradjunk? Hogy kikerülhessük azokat a szemöldökösszeráncolásokat, amelyektől tartasz. Paul szeret téged.

- Nana!... inkább fél tőlem, semmint szeret. Jól figyeld meg az arcát, ha majd hírül adom ma, hogy nélkülem mentek Párizsba. Minden igyekezete mellett sem fogja tudni elrejteni belső örömét.

- Miért?

- Miért?... azt majd egyenest neki fogom megmondani, kicsikém, mégpedig te előtted.

- De ha én csak azzal a feltétellel leszek a felesége, ha tőled nem kell elválnom?

- El kell válnunk, - hangsúlyozta Évangélistáné. - Megváltozott körülményeim arra kényszerítettek. Alig maradt valamim. Úgyszólván elszegényedtem. Ti ragyogón fogtok élni Párizsban s én nem tarthatnék lépést veletek, anélkül, hogy az utolsó garasaimat is fel ne éljem. Lanstracban élve nemcsak a ti érdekeitekre vigyázhatok, de kellő takarékosággal talpraállhatok vagyoniilag.

- Takarékosan élni, *te*, mama! - nevetett Natalie. - Ugyan, ne játszd máris a nagymamát! Képes volnál engem ilyen okokból elhagyni?... Nézd, anyuskám, Paul talán egy kicsit buta... ezt elfogadom... De érdekeltséggel nem vádolhatod...

- Ez a szerződési vita óvatosságra intett, kislányom. Nem tudom leküzdeni kételyeimet... No, de azért ne búsulj... - s összecsókolta a megszeppent Nataliet, - nem sokáig hagylak magadra. Ha minden árnyék felderült, ha Paul *igazán* ismerni fog, újra együtt leszünk, elbeszélgetünk esténként, úgy, mint eddig...

- Ó, mama, hát ilyen könnyen beletörödsz abba, hogy a te kis Ninid nélkül élj?

- Igen, angyalom, mert érted fogok élni. Anyai szívemet ki fogja elégíteni a tudat, hogy továbbra is csak a te érdekeidet segítsem elő.

- És én kettesben maradjak Paullal? Most, mingyárt? Mihez kezdjek nélküled?... mit csináljak?... hogy viselkedjem?... mit tegyek?... mit ne tegyek?

- Ó, szegénykém, ne félj, nem hagylak magadra az első csatában. Minden másodnap írunk egymásnak, mint két szerelmes és állandóan mindent tudni fogunk egymásról. Az én tudtom nélkül semmi sem történhet veled, minden bajt elháríthatok így is az utadból. Meg aztán ne gondold, hogy nem foglak meglátogatni. Ez gyanús is volna a férjed előtt. Egy-két hónapot minden télen nálatok fogok tölteni Párizsban.

- Egyedül maradjak velem! - panaszkolta egyre Natalie.

- De hiszen a felesége leszel!

- Igen, igen... de mégsem tudom, hogy viselkedjek. Te, aki a papát az ujjad köré csavartad, tudod a módját. Mondd, mit csináljak? Vakon fogok engedelmessé válni.

Évangélistáné homlokára csókolta a lányát. Ezt a kérését nagyon várta.

- Az én tanácsaimat, gyermekem, a helyzethez kell irányítanod. Az oroszok és a tücsök inkább hasonlítanak egymáshoz, mint egyik ember a másikhoz. Erkölcsi értelemben, természetesen. Mit tudhatom ma, mi vár rád holnap? Ma csak általános tanácsokkal segíthetek a viselkedésedet illetően.

- Beszélj, anyuskám... beszélj!

- Beszéljünk hát mindenekelőtt arról, mi okozza a férjes asszonyok vesztését, akik pedig meg akarnák őrizni férjeik szívét... És a férj szívét megőrizni vagy kormányozni egy és ugyanaz! A háztartási elhidegülésnek az oka egy olyan eltévelyedésben rejlik, amelyet annakelőtte nem ismertek és valójában ma is csak a franciáknál vált nemzeti tulajdonsággá. Ez az eltévelyedés a család mániája. A francia forradalom óta a polgári erkölcsök megfertőzték az arisztokrata házakat is. Ezeket a kárhözatos elveket egy gyalázatos eretnek polgári írónak köszönhetjük, Rousseau-nak, aki társadalomellenes lehetetlen gondolatait művészettel tudta elfogadható köntösbe öltöztetni. Azt is állítani merészelte, hogy minden nő egyforma jogokkal bír, sőt egyenlő képességgel. Hogy a társadalomban a természet általános törvényeinek kell engedelmessé válnunk. Ami körülbelül azt jelenti, hogy mi, nemes születésű spanyol nők, te meg én, a nép asszonyaival egyenlők vagyunk. Ezek után hát az előkelő asszonyok is maguk szoptatták a gyermekeiket, nevelték őket és folyton otthon ültek. Az élet annyira bonyolulttá vált, hogy a boldogság lehetősége úgyszólván teljesen megszűnt. Mert a mi zavartalanul boldog együttélésünk nagy kivétel, édes gyermekem. Rendszerint a szülők és gyermekek folytonos együttélése éppoly veszélyes, mint a házastársaké. S éppen ezért állítsd Paul és magad közé a nagyvilági élet sorompóit. Járj bálókba, operába, délelőtt sétálj, délután végezd a látogatásaidat vagy fogadd a vendégeidet, este vacsorázzatok éttermekben, társaságban, hogy minél kevesebb idő maradjon egyedül Paul számára. Ilyen módon nem fogsz veszíteni az értékeidből. Ha két lény élete végéig csak a saját érzéseire támaszkodik, hamar kimerítik a forrást. Következik a közöny, a jóllakottság, csömör. A kialudt érzést már csak jobb esetben az elhidegülés, rosszabb esetben az ellenszenv, a megutáltság váltja föl. Légy mindig fiatal és új a férjed számára. Ha ő olykor untatna is, te őt sose untasd. Aki kellő esetben kellőképpen tud unatkozni, a hatalmat máris a kezében tartja. Férjedet állandóan szórakoztatnod kell, másként másutt keresi a szórakozásait. Aki szórakoztat, az boldogítja, s aki boldogítja, azt mindig szeretjük. Boldogságot adni vagy kapni, két különböző női módszer, amelyeket egy örvény választ el egymástól.

- Hallgatlak, mama, de nem nagyon értelek.

- Ha annyira szereted Pault, hogy mindent a kedvére fogsz cselekedni, mindent úgy, ahogy ő akarja, akkor nem te leszel az úrnő s a világ legjobb tanácsai is csak annyit érnének, mint a falra hányt borsó.

- Ez már világosabb! - nevetett Natalie.

- Szegény kis Ninim!... sokat kell még tanulnod, míg megértesz egyet-mást az élet és főleg a házasság iskolájából. Ami a férfiaknak a hivatás, az nekünk, asszonyoknak, a reánk leselkedő sorsunk. Vannak nők, akik nagyvilági nőknek születtek, mások jó háziasszonyoknak, úgy, ahogy egy férfi születhet hadvezérnek vagy költőnek. Te hódításra születtél. Erre is neveltelek. Mert egy nőt a szalónéletre nevelni kell. Nem családanyának születtél, sem háziasszony-

nak. Ha lennének is gyermekeid, remélem, jóval később és nem mingyárt a férjhezmeneteled után. Kár volna gyönyörű alakodat rögtön tönkrementorítani. Nem is beszélve arról, hogy milyen nevetségesen nyárspolgári egy hónappal az esküvő után másállapotba jutni. Ez különben is azt bizonyítja, hogy a férj nem szereti eléggé a feleségét. Ha éppen akarod, három-négy év után világra hozhatsz egy-két gyereket. A nevelőnők és nevelők majd csak elbibilődnek velük. Te maradj csak nagyvilági dáma, aki a ház fényűzését és előkelőségét képviseli. Légy fölényes, ahol e fölényeddel a férjed önbizalmának hízelegsz, de rejtse el fölényedet ott, ahol igazában a fölényedre kell támaszkodni, anélkül, hogy ezt észrevennék. Az élet komoly, nagy esélyekben.

- Megijesztesz, mama! - kiáltotta Natalie. - Hogy tudjam mindezt észbentartani? Én, a szeleburdi gyerek, hogy tudjak számítón gondolkozni cselekvés előtt?

- Mindazt, amit most elmondok, gyermekem, magadtól is meg fogod tanulni. Igaz, hogy a magad kárán. Kegyetlen tapasztalatok és sajnálatos tévedések árán, amelyek meg fogják zavarni az életedet.

- Hogy kezdjek hozzá? - töprengett naívnul Natalie.

- Az ösztönöd majd vezetni fog. Paul sokkal jobban kíván, mint ahogy szeret. A vágytól korbácsolt szerelem remény, s e vágy kielégítése a remény beteljesülése. Azután következik a valóság. Minden attól függ, hogy kezded meg a hatalomrajutást. *Ma* minden asszonyt szeretnek. De te az első órában ragadd meg a *holnapot* is. Ha ma a holnap vagy, mindig az maradsz. Paul gyenge ember, a szokások rabja. Ha először enged, mindig engedni fog. Egy asszony, akire mohón vágnak, mindent elérhet. Ne ess abba a hibába, mint sok asszony, akik nem ismerik fel az első órák fontosságát. Férjed sose lesz annyira a hatalmadban, mint szenvedélye ez első óráiban. Ekkor szoktasd engedelmességhez. A legoktalanabb lehetetlenségeket kívánd tőle, hogy tisztában légy áldozatkészségének méreteivel. Ne tékozz ezeket a drága perceket haszontalanságokra. Egy kasztíliai közmondás azt mondja, hogy a bikát mindig a szarvánál kell megfognunk. Ha látja, hogy minden ereje és védekezése hiábavaló, megszelidül. Ha a férjed oktalanságra is kész a kedvedért, te fogod őt kormányozni aztán is, nem ő téged.

- Istenem, mi hasznom mindebből?

- Csak az, gyermekem, hogy egy házasságot egy életre kötünk, s hogy a férj más számítás alá esik, mint a többi férfi. S nehogy valaha azt a bolondságot elkövesd, hogy magadat kiszolgáltasd. Vigyázz a nyelvedre és a cselekedeteidre. Bizonyos fokig mindig zárkózott maradj. Még az elhidegülés veszélye sem olyan káros, mint a túlzottan kimutatott szerelem. Mi sem könnyebb, mint hogy egy asszony megőrizze kellő méltóságát a férjjel szemben. Egy asszony két nagy talizmánja a «Nem tudom!» és «Nem akarom!» Az első a kérő, megalkuvást mutató, megindító módszer, amely ritkán téveszti hatását. A második a végső fegyver. Az asszonyi erő kimutatása, amelyet csak a legritkább és legkomolyabb esetekben használunk. A siker mindig attól függ, hogy egy asszony hogy használja és hogy cserélgeti ezt a két módszert. Vannak ennél még jobb, talán még biztosabb fegyverek. A hit, a bizalom felkeltése. Én a bennemhívással kormányoztam a férjemet. Ha a férjed hisz benned, mindent elérhetsz. Hogy ezt a hitvallást belégyökerezd, meg kell győznöd arról, hogy megérted őt. S ez nem könnyű. Egy férfival sokkal hamarabb hitetheted el, hogy szereted, mint hogy megértetted. Mindezt el kellett mondanom, gyermekem, mert az élet igazi küzdelme az az élet, amelyben két akaratnak kell egyesülnie, holnap kezdődik számodra. Két akarat egyesülésének egyetlen biztos, boldog módja, ha egyik akarat lenyűgözi a másikat. Igyekezz elérni, hogy ez a te akaratod legyen. Csak így biztosíthatod boldogságodat.

Natalie hálás könnyekkel csókolgatta anyja kezeit. Mintha hirtelen megértette volna ezt az asszonyi magas politikát. De egyet mégsem értett s ennek okát meg is tudakolta.

- Csak azt nem értem, mamuskám, hogy néhány nap előtt még azt hangoztattad, hogy Paul előrelépésének útját egyes-egyedül te tudnád egyengetni. Miért változtattad hát meg ezt a véleményedet? Miért hagysz magunkra? Miért nem jössz velünk?

- Akkor még nem sejtettem, hogy én magam ennyire leromlani kényszerülök anyagilag, s hogy ennyire belekeveredtem az adósságokba - felelte kitérően Évangélistáné, aki nem akarta elárulni elhatározásának való okát. - Egy két év múlva majd erre a kérdésre is szabatosabban fogok válaszolhatni. No, de most öltözzünk, angyalom, mert Paul rögtön itt lesz. Légy hozzá kedves és meleg, úgy, mint tegnap este. A mai nap éppoly fontos. Talán megmenthetjük házuk törmelékét és birtokodba juttathatok valamit, amihez babonásan ragaszkodom.

- Mit, mama?

- A *Discretó*-t, a családi gyémántunkat.

Paul négy óraker megérkezett. Éppoly melegen és kedvesen üdvözölte anyósát, mint egyébkor, de Évangélistáné mintha mégis borusabbnak látta volna a tekintetét s a homlokát gondterheltebbnek.

- Úgy látszik, az öreg Mathias megdolgozta! - gondolta azzal a szent elhatározással, hogy minden erejét latba veti az öreg közjegyző befolyásának ellensúlyozására.

- Édes fiam, - szólt fennhangon - az ékszereket tegnap este itthagya ez asztalfiókban. Szeretném, ha minél sürgősebben elvinné. Nem szeretek olyas dolgokat látni, amik a vitáinkra emlékeztethetnek. Amúgy is értékesítenie kell őket az első birtokrészlet lefizetésére. Mathias mester így mondta.

- Az ékszerek nem az én tulajdonom - felelte gálánsan Paul. - Natalienak ajándékoztam valamennyit. Ha majd őt ékesítik, nem fogja annyira fájlalni, kedves mama, az elvesztésüket.

Évangélistáné meghatottan, forrón szorította meg Paul kezét.

- Ez esetben, gyerekek, - szólt mindkettőjükhöz - volna egy javaslatom. Sajnos, a gyöngyeimet s a butónjaimat is kénytelen vagyok eladni. Másként nem tudnék megélni. De ezért a családi gyémántért, a *Discretó*-ért, amely a gyöngyöket összekapcsolja, nagyon fáj a szívem. Eladni egy gyémántot, amelyet II. Fülöp ajándékozott egyik Alba hercegnek, s amely tíz éven keresztül ékesítette e nemes Alba herceg kardmarkolatát! Ezt nehezen venném a szívemre. Élie Magus a butónjaimat s ezt a gyöngysort, e gyémánttal, több mint kétszáz ezer frankra becsülte. Cseréljük ki ez ékszerekkel, Paul. Igaz, hogy a cserén nyerni fog, de ennek csak örülök. Annál is inkább, mert hiszen nagylelkűn a leányomnak ajándékozta a gyémántokat. Nataliet így nem ezek a polgáris tucatékszerek, hanem a maguk nemében ritka, csodás gyémántok fogják ékesíthetni. Ezért a limlomért nem fáj a szívem s legalább nyugton alhatom, hogy a családi gyémántok a családban maradtak.

- Na de, kedves mama, magának mi marad?

- Nekem már igazán semmire sincs szükségem, - felelte nemes lemondással Évangélistáné. - S nevetve folytatta: - Én majd a majorosnéjuk leszek Lanstracban. Mert most már, természetesen, szó sem lehet arról, hogy Párizsba költözzem. Nem hagyhatom itt a megmaradt vagyonom likvidálását. Öreg napjaimra fősvény leszek... az unokáim kedvéért.

- Drága mama... még ezt az áldozatot is elfogadjuk? - ellenkezett Paul.

- Mégpedig jó lélekkel! Adhatnám-e jobb helyre e családi kincseimet? Milyen boldogság lesz, ha majd Lanstracban a tűz előtt üldögélve, elégtelen gondolhatom: «Natalie ma este Berry

hercegnő báljára megy.» S lelki szemeimmel látni fogom a gyöngyeimet a nyakán, butónjaimat a fülében. Találhatnék-e a *Discretó*-nak méltóbb helyet mint az ő fehér nyakát? Az ilyen gyönyörű ékszerek viselése hízeleg egy asszony önértetének és növeli boldogságát. Vidámmá, bizakodóvá hangolja. Hiába!... egy asszonyt semmi sem szomoríthat el annyira, mint hiúságának megsértése. Ha más asszonyok eleganciája mellett eltörpül. Még sose láttam jókedvű, rosszulöltözött nőt. Legyünk igazságosak, Paul! Ha valakit szeretünk, százszorta jobban élvezzük rajta a magunk kincseit, mint önmagunkon. Ha Natalien fogom látni ezeket az ékszereket, százszorta jobban fognak gyönyörködtetni, mintha magam viselném.

- Milyen nemes önzetlenség! - gondolta Paul. - Mathias mester mégis csak csalódott...

És meghatottan csókolta meg anyósa kezét:

- Ilyen alapon elfogadom a cserét - mondta.

Bizalmas együttlétüket Solonet érkezése zavarta meg. Jó hírt hozott. Komoly vevőt talált a házra. Egy építész, akit főleg a kert terjedelme csábított, amely teret engedett a továbbépítéshez.

- Háromszázezer frankot kínál, de, azt hiszem, háromszázötvenet is kiszoríthatunk.

- Miután a férjem kétszázezerért vette, odaadhatom. Berendezés nélkül, természetesen.

Mikor Évangélistáné a fiatal közjegyzőt kikísérte, a szomszéd szobában halkán és örömmel ujságolta:

- Sikerült az ékszeremet átcserelnem. Ezekről most már könnyen megválok. Ha a házat, bútorokat, műtárgyakat s az ezüstömet eladom, ez ékszerek árával hatszázezer frank tőkét könnyen összeszedhetek. Remélem, e műveleteknél segítségemre lesz. Minden valószínűség szerint Lanstracban fogok letelepedni.

Solonet hódolattal és hálásan csókolta kezét. Ez utolsó, erősen hangsúlyozott mondatból mintha bizonyos üzleti kérdéseken kívül álló ígéret csendült volna ki.

- Számíthat rám, asszonyom. Tőkéjét olyan módon fogjuk elhelyezni, hogy minden kockázat nélkül, biztos és nagy nyereségre számíthasson.

- Tehát a viszontlátásra, holnap! - mosolygott a szépasszony. - Ne felejtse, hogy ön és Gyas báró lesznek a tanuink.

- Miért nem akar velünk Párizsba jönni, kedves mama? - kérdezte Paul visszatérő anyósától. - Natalie neheztel rám. Mintha ez elhatározásának én volnék az oka.

- Alaposan megfontoltam a dolgot, gyermekeim. Bizonyos, hogy állandó ottélésem zavarón hatna. Kötelezőnek éreznék a folytonos velemtörődést. S ha talán én sem tudnék teljesen beleilleszkedni a ti, fiatalok világába. Akaratlanul is kifogásolnám ezt s amazt. Ami természetesen súrlódásokra vezetne. Menjetek csak magatok Párizsba. Nem akarom Manerville grófnőn továbbra is gyakorolni azt a bármily szeretettől sugalt befolyást, amelyet eddig a kislányomon, Natalien gyakoroltam. Hadd legyen teljesen a férjéé. Egyes szokásaink különböznek, Paul. Ez természetes. És az is természetes, hogy az én befolyásomnak kell meghátrálni. Azt akarom, hogy úgy szeressen, mintha édes fiam volna. Hogy megértse, mennyire szívemen viselem az érdekeit. A fiatal férjek előbb vagy utóbb az anya iránti szeretetre is féltékenyek. Talán igazuk is van. Ha már tökéletesen egybeforrtak, ha a szerelem két lélekből egyet alkotott, akkor, édes fiam, már nincs mitől félni. Akkor nyugodtan odaköltözhetem, anélkül, hogy egy ellenbefolyástól kellene tartania. Ismerem a világot és az embereket. Nem egy házasságot láttam, amelyet az anya vak szeretete tett tönkre. S végül nemcsak a veje, de még a leánya is meggyűlölte. Az idősebb emberek szeretete terhes és követelő. E hibák alól talán én sem tudnék kibujni. Súlyosbítva azzal a gyengémmel, hogy

még elég szépnek képzelem magam, elhinném a hódolók hízelgéseit és nemcsak magamnak teremthetnék hamis helyzetet, hanem magukat is kellemetlenségekbe sodorhatnám. A párizsi forgatag már nem nekem való. Hadd hozzak még egy áldozatot a boldogságukért. A vagyonomat már odaáldoztam. Hadd áldozhassam oda megmaradt asszonyi hiúságomat is. Mathias mester már öreg. A birtokok kezelése, ellenőrzése, felügyelete folytonos éberséget és mozgékonyt igényel. Ezt a szerepet majd én vállalom. Én leszek a birtokkezelő s megteremttem a koromhoz illő munka- és hatáskört. Közben, ha majd a karrierje a segítségemet kívánja, ellátogatok Párizsba. Mindig számíthat rám. Feleljen hát őszintén, Paul! Kedvére van ez az elrendezés?

Paul, bár magának sem akarta bevallani, boldog volt, hogy teljes szabadságát visszakapta. Mathias mester figyelmeztetéseit szélnek eresztette. Hogy is kételkedhetett csak pillanatig is anyósa aranyjellemben. Öreg barátja mennyire félreismerte ezt a magasztosan önzetlen, kiváló asszonyt!

Natalie élesen figyelte Paul arcát és csalhatatlan női ösztönével leolvasta az arcáról a belső titkos örömet és megkönnyebbülést.

- Mamának igaza volt, - gondolta - boldog, hogy elválaszthat a mamától. Miért?

Ez a «miért» volt az első felfigyelő gyanakvás. Az anya előzőesti tanácsainak első alátámasztása.

Vannak könnyenhívó, lelkesülő jellemek, amelyek néhány hangzatos szóra képesek hinni a barátságban. Akiknél a legsötétebb viharfelhőt is elkergeti egy napsugaras mosoly, egy-két derűs szó. Megnyugosznak a hatásban és nem kutatják az okokat. Paul is ilyen könnyenbízó, könnyenhívó jellem volt. Gyengesége túlzott jószágának volt természetszerű következménye.

Natalie szomorú maradt. Nem tudott beletörődni a gondolatba, hogy az anyjától elváljon. Pault ez a lehangoltság nem nyugtalanította. Sokkal jobban bízott a szerelemben, a házasság gyönyöreiben, Párizs szórakozásaiban, semhogy e szomorúságot gyorsan elmúlónak ne látta volna. Évangélistáné pedig nagy lelki gyönyörűséggel figyelte Paul e nagy bizakodását, amellyel az ő malmára hajtotta a vizet. Két hatalmas lépéssel jutott előbbre. Először is a családi kincseket átjászotta a lánya kezére, s ezzel Pault megrövidítette kétszáz ezer frankkal. Másodszor magukra hagyta a két fiataalt. Egyetlen tanácsadójuk a szerelmük maradt. A szerelem pedig a legkevésbé józan és logikus tanácsadó. Ilyen módon leányán keresztül készítette elő bosszúja talaját. Merthogy Natalie előbb-utóbb az ő szövetségese lesz, ahhoz szó sem férhetett. Számításait csak egyetlen előre nem látható esély keresztvezthette. Ha Natalie netalán igazán, őszintén meg fogja szeretni Pault... Ez nagy baj volna! Mert sokkal jobban szerette a lányát, semhogy ez esetben a boldogságát ne kímélje. Paul jövője hát önmagától függött. Ha igazán meg tudja magát szerettetni, megmenekül.

Másnap este, a fényes nászvacSORA után, amelyet a legszűkebb családi körben, pusztán a négy tanu jelenlétében fogyasztottak el, a nagy szalonban felállított oltár előtt, ősi szokáshoz híven, éjféli mise keretében, a fiatalok egybekeltek. A szertartást csak mintegy száz meghívott vendég nézte végig. A legelőkelőbbek, a kiválasztottak. A többi kíváncsi kívülszorult.

Az éjféli mise nem a legderűsebb kerete egy esküvőnek. A kísértetek órájában megborzongnak a lelkek, minden felhangzó lépésre megriadnak. Fázósak az éltető nap sugara, melege nélkül, ok nélkül megremegnek, elszomorodnak. Natalie zokogva csókolta az anyját. Az új élet küszöbén ezer félelem, aggodalom gyötörte. Bármily biztosítottnak látszott a boldogsága, félt... Az élet ezer csapdát rejteget a védtelen nők számára. Annyira fázott, reszketett, hogy le kellett hozatni a hattyúprémes bálköpenyét. Az elegáns nézőközönség összesűgött.

- Solonettól hallom, hogy a fiatal pár holnap reggel Párizsba utazik.

- Úgy hallottam, hogy Évangélistáné is velük megy.

- Ó nem!... Paul gróf máris lerázta a nyakáról.

- Nagy hiba! - jegyezte meg Gyas báróné. - Rossz előjel, ha a fiatal férj az asszony anyja előtt becsukja az ajtót. Ez az ajtó annál könnyebben nyílik fel a szerető előtt! Nem tudja ez a fiú, hogy mit jelent egy anya?

- Nagyon csúnyán bánt el Évangélistánéval. Szegény asszonynak el kellett adnia a házát és ki kell költöznie Lanstracba.

- Azért ilyen szomorú Natalie.

- Meg aztán hogy lehet rögtön az esküvő után ilyen nagy útra indulni!

- Oktalanság!

- Mint ez az éjféli esküvő is! Milyen kísérteties!... Az ember szinte úgy érzi, mintha temetésen volna.

Mise után a fiatal pár, úgy, amint illik, Paul házába ment. Évangélistáné maga kocsiztatta oda a lányát s maga vezette fel a nászszobába. Útközben, a kocsiban mégegyszer a lelkére kötötte:

- Mindig a tanácsaimra gondolj, kislányom! Ha ezeket híven követed, akkor boldog leszel. Mindig felülkerekedni, soha meg nem alázkodni!

Miután Nataliet lefektette, még eljátszotta a szokásos kis komédiát. Zokogva vetette magát veje karjaiba. Ebben az egy pontban maradt meg vidékinek. Ezt is okkal cselekedte. Hogy Pault még lágyabb hangulatra indítsa.

Másnap reggel elkísérte a fiatalokat a kompig, mely kocsijukat a Gironde-on átvitte. Natalie módját ejtette, hogy néhány megnyugtató szót suttogjon anyja fülébe. Amelyekből megtudhatta, hogy az áhítózott reváns máris megkezdődött. Ha a házassági szerződés vitája látszólag Paul győzelmével végződött is, Natalie is elnyerte már a győzelmét. A vak, tökéletes engedelmességet férje részéről.

HARMADIK RÉSZ

Az elválás

1826 novemberének egyik délutánján Paul de Manerville gróf, köpenyébe burkoltan, lehajtott fejjel bekopogtatott Bordeauxban Mathias mesterhez. Az öreg közjegyző már kiöregedett a hivatásából. Eladta az irodáját s kis házában meghúzódva, éldegélt békességben. Ám azért most is gyakran kopogtattak be dús élettapasztalatokból merített tanácsaiért. Most is valami vitás kérdésben könyörögték a jelenlétét s a vendég érkezésekor nem volt honn. Az öreg gazdasszony Pault a két év előtt elhunyt Mathiasné szobájába vezette, ahol a fáradt utast terített asztal, megvetett ágy várta.

Paul se enni, se inni nem akart, csak pihenni vágyott, holtfáradtan a gyors utazás után. Estig aludt, mélyen, egyfolytában. Akkor sem ébredt fel, mikor az öreg úr, hazaérkezve, bejött a szobába és hosszan, bánatosan elnézte egykori kliensét. Olyan megindultan, mint ahogy egy anya nézheti alvó gyermekét. Josette, a gazdasszony, elérzékenyülten szipákolva állt a gazdája mellett.

- Szegény gróf úr!

- Bizony, jó Josette-em, mikor két év előtt szegény feleségem feküdt holtan ebben az ágyban, nem gondoltam, hogy ma Paul gróft fogom itt feküdni látni, ilyen siralmas állapotban, mintha már maga is félig halott volna.

- Hogy nyöszörög álmában! - síránkozott Josette.

- Van is rá oka! - csóválta a fejét az öreg úr. - Szegény fiú! Hát hiába mentettem meg neki a lanstraci birtokot, a szép majorokat, a párizsi házat! Most éppen négy éve... igen, rövid négy éve, hogy ugyanebben a hónapban, nagynénje, a megboldogult Malincourt báróné megkérte annak a kis női ruhába bujtatott krokodilnak a kezét számára, aki azóta alaposan tette tönkre, mint ahogy én már akkor megsejtettem.

A köszvényes öreg úr, botjára támaszkodva, néhány percig még elnézte az alvót, aztán kiment és lassan, döcögve fel s alá járt a kis kertjében. Kilenc órakor tálalták fel a vacsorát.

Mathias mester nem csodálkozott Paul megváltozott külsején. Nem csodálta, hogy ilyen erkölcsi megrázkódtatások után egy harminckétéves ember ötvennek látszhassék. Mert Paul nagyon megváltozott. Mikor az öreg úr belépett, már ott állt az asztal mellett. Házigazdája elé sietett és hosszan, melegen megrázta a kezét.

- Kedves, jó öreg barátom, mennyi bánat érte!

- Az én veszteségembe a természet törvényei szerint bele kell törődnöm. Maholnap én is elmegyek öreg párom után. De a maga veszteségei, kedves Paul gróf...

- Az én ügyeimről majd vacsora alatt beszélhetünk.

- Ha nem volna egy nagy családós fiam s két férjhezment lányom, biztosíthatom, egyebet is felajánlanék, mint a vendégszeretetemet. Az öreg Mathias mindenét odaáldozná, ha ezzel csak némileg könnyíthetne a szerencsétlen helyzeten. De, sajnos, nincs módomban. Nem rövidíthetem meg a gyermekeimet. Meg aztán mi is volna az én kis vagyonom e veszteségekhez arányítva. Egy csepp a tengerben!... Hogy is jutott éppen most eszébe Bordeauxba jönni, gróf úr! Mikor az egész város tele van az árverési plakátokkal. Grossou, Gaudet, Belle-Rose... a gyönyörű majorok... a szép bordeauxi ház... minden dobra kerül! Mikor ezeket a szörnyű plakátokat látom, úgy érzem, mintha a szívem szakadna meg. Harminc éven át kezeltem ezeket a fekvőségeket. Mintha csak az enyéim lettek volna! Mikor jóságos anyja, a meg-

boldogult méltóságos grófné, megvásárolta e majorokat, én írtam meg a vételi szerződést. Születése óta ismerem, Paul gróf még alig látszott ki a földből, s milyen örömmel szaladt elém, ha jöttem, a térdeimen lovagoltattam, ha a fiam volna, akkor sem szerethetném jobban! S most életem végén ezt kellett megérem! Mikor ezeket a rettenetes árverési plakátokat látom, az arcom lángbaborul, szeretnék a föld alá süllyedni szégyenemben, mintha a saját vagyonomat és tisztességemet rántanák a sárba. Mintha az egész pályám, hosszú, becsületes munkás évek egy csapásra megsemmisülnének. S a botommal szeretnék közéjük csapni, a kárörvendő kíváncsiak közé, akik összesereglenek e kárhuzatos plakátok megbámulására.

S az öreg úr fenyegetően megmarkolta botját, mintha máris közibük akarna suhintani.

- Hát aztán! - dohogta nagymérgesen, egyre jobban felhevülve saját tüzetől. - Kinek mi köze hozzá!... Atyjaura is kétszer hágott a vagyona nyakára, míg aztán harmadszor sziklaszilárdan talpraállt. Még nem vezett el minden! Nem is volna igazi Manerville, ha nem követné atyja példáját. Ha elgondolom, hogy ezt meg kellett érnünk!... Mintha lángbetűk égetnék öreg szemeimet, mikor azokat a szégyenletes plakátokat olvasom: «Paul-François de Manerville grófné, született Natalie Évangélista árverési kérelme férje fekvőségeire, akitől való vagyoni különválasztását a szajnaakerületi elsőfokú bíróság elrendelte stb.»

- Vagyoni és testi különválás... - sóhajtotta keserűn Paul.

- Máris!...

- Natalie akarata ellenére! - ellenkezett élénken a gróf, - tudta nélkül szöktem meg. Talán még most sem tud távozásomról.

- Miért jött el? Mi a szándéka.

- Kivándorlok. Már meg is váltottam a hajójegyemet Kalkuttába. A *Belle Amie* két nap múlva indul.

- Két nap múlva... No, akkor körülbelül örökre búcsúzhatunk. Engem már bajosan fog élve viszontláthatni.

- Ugyan, miért nem, kedves öreg barátom? Hiszen csak hetvenháromeves. Az a kis köszvény az öregeknek valóságos életelixir. Bizonyos, hogy a helyén találom, ha visszajövök, és pedig jó erőben. A szíve és a feje a régi lesz és segíteni fog újraépíteni a romokat. Hat év múlva visszajövök. Addigra szép vagyont gyűjtök. Hiszen még negyvenéves se leszek. A férfikor delén!

- Vagyont gyűjt?... Ön, kedves gróf úr?... Ön akar üzlettel foglalkozni?

- Már nem vagyok gróf! A hajójegyemet egyszerű Calmille névre váltottam. Meg aztán van odakinn elég összeköttetésem, más úton is szerezhetek pénzt, nem éppen a kereskedelem terén, amelyhez igaz, hogy egy szemernyit sem értek. Elég szép összeggel indulok utamra, amelyből egy kis szerencsével nagy tőkét kovácsolhatok.

- S hol az az összeg?

- Egyik barátom fogja ideküldeni az ön címére.

Az öreg úr valósággal elképedve bámult Paulra. Az illúziók javíthatatlan rabjára. Barát!... e fogalomban, amelyet Paul erős talapzatnak érzett, az öreg úr feneketlen örvényt látott.

- Ötvenévi közjegyzői praxisom alatt csak olyan emberekkel akadt dolgom, akiket a barátaik tönkretüjtettek, - mormogta.

- Nem ismeri Marsayt! Fogadok, hogy ebben az órában, ha másként nem tudta előteremteni, mindenét pénzzé tette és legkésőbb holnap megérkezik a legalább ötvenezer frankkal bélelt pénzeslevél.
- Szívemből kívánom. De hát ez a jó barát nem segíthetett volna? Hogy legalább a csődöt megakadályozhatták volna? Hat-hét évig nyugodtan élhettek volna Lanstracban a grófné jövedelméből.
- Kétmillió adósság rendezése nem oly egyszerű!
- De hát az égre, hogy tudott négy év alatt ennyi adósságot felhalmozni?
- Egyszerű számítás, öreg barátom. A gyémántokat a feleségemnek ajándékoztam, azt tudja. Az Evangélista-ház eladásából rám eső részt párizsi házam rendbehozatalába kellett fektetnem. Az itteni terheket is fizetnem kellett. S az új birtokrészek esedékes részleteit. Házasságom legelső hónapjában már több mint kétszázezer frank volt az adósságom. Az uzsorakamatok lélektanát nem kell magyaráznom. Az első millió rövidesen kikerekedett.
- Az első... De a többi?
- Istenem!... Gavallérférjnek a feleségére is kell olykor gondolnia. Ki kellett egészítenem Natalie ékszerkészletét. Méltón az anyjától kapott csodás gyöngyökhöz és családi gyémántokhoz. Sajnos, ma az a helyzet, hogy még a feleségemnek is adósa vagyok a szerződésben kikötött százötvenezer frank magánvagyonrészével.
- Rettenetes!
- Nem is olyan rettenetes!... Mert hiszen az egész végül csak komédia. A majorok, igaz, dobra kerülnek, Belle-Rose lankái is.
- Belle-Rose!... A tele pincékkel!
- Mondom, hogy valójában nincs ok a rémüldözésre. Belle-Rose-t és a majorokat Natalie fogja megvásárolni. Érti már? Az egyetlen bordeauxi házat kell odaáldoznunk, amelyért ha elérjük a kellő árat...
- Ettől nem kell tartaniuk. Solonetnek már régen vásik a foga a házra. Jó árat fog fizetni érte. Fizethet is. Nagy vagyont harácsolts össze. Legutóbb eladta az irodáját is háromszázezer frankért s úgy mondják, egy dúsgazdag mulatt nőt vesz feleségül. Micsoda kor! - Egy közjegyző feleségül vesz egy mulatt nőt! Az ön anyósa vagyonát, azzal dicsekedett, nagyszerűen forgatta.
- Az anyósom kitünő asszony! Pompásan kezeli Lanstracot!
- Ezt a képességét sose néztem ki belőle, annyi bizonyos.
- Nemes és önfeláldozó! A három téli hónap alatt, amelyeket nálunk töltött Párizsban, mindig kifizette Natalie számláit.
- Bizonyára megtehetette! Eléggé megszédte magát Lanstracból! - mosolygott gúnyosan Mathias mester. - A fősvénysége legendássá vált. Ő és fősvény! Világ csodája! Hallottam, hogy megvásárolta a Lanstrac s a Groussou majorok között fekvő Grainrouge birtokot.
- Igen. Csak a munkának él. Pedig ma is nagyon szép. A jó falusi levegő pompás karban tartja. Áldott lélek! Nem megyek ki hozzá! Megszakadna a szíve a búcsú keservében.
- Hiába is menne. Párizsba utazott. Talán abban az órában érkezett oda, amikor ön onnan távozott.

- A katasztrófa hírére bizonyára a segítségemre szaladt. Ó, nem panaszkodhatom! Kevés embert szeretnek úgy a földön, mint engem. A feleségem és az anyósom versengtek az önfeláldozásban. Féltékenyek voltak egymásra. Natalie anyjának a szemére vetette, hogy túlságosan szeret. Az anyja azt kifogásolta, hogy a lánya túlzottan elkényeztetett. Irigyeltek egymástól. S ez a nagy szeretet okozta vesztemet. Hogy tagadhassa meg egy ember egy feleség bármely szeszélyét, aki ennyire tud szeretni! Hogy fogadhassa el nyugodt lélekkel az áldozatait? Hiszen igaz, likvidálhattunk volna mindent és visszavonulhattunk volna Lanstracba. Natalie ezt az áldozatot is meghozta volna. De százszorta inkább megyek Indiába új vagyont gyűjteni, mint hogy Nataliet kiragadjam abból az életből, amelyet megszokott és szeret. Én magam javasoltam a vagyonszerzést! A nők angyalok, akiket nem szabad a földi élet prózai érdekeibe kevernünk.

Az öreg Mathias egyre nagyobb ámulattal hallgatta Pault.

- Gyermekük nincs?

- Hála Istennek! - felelte Paul.

- No, én másként értelmezem a házasság boldogságát! - dörögte az öreg úr. - Szerintem az asszonynak meg kell osztania férje jó és rossz sorsát. Mi a házasság igazi célja? Mulatás, léha gyönyörök? Nem a családi boldogság? Igaz, fiatalok voltak mind a ketten, joguk volt pusztán a szerelemmel törődni. De az én megrögzött közjegyzői felfogásom mégis csak azt mondja, hogy önnek, gróf úr, első kötelessége lett volna egy kövér szép kis fiú születéséről gondoskodni. A házassági szerződésük értelmében! Fiút, fiút előteremteni... akárhány lány után is egy fiút, aki a hitbizományt biztosítsa. Évangélista kisasszony bizonyára a szépségét féltette. Egy törvényes feleségnek kötelessége gyermeket szülni, nevelni. Egy feleség nem szórakozási eszköz, hanem a ház tisztességének és erényének a képviselője.

- Édes öreg barátom, maga nem ismeri a nőket. Ha boldogok akarunk lenni, úgy kell őket szeretnünk, ahogy ők kívánják.

- Ha gyermekeik születtek volna, minden másképp történt volna...

- Ha gyermekeim volnának, még sokkal szerencsétlenebb lennék. Ne nehezítse a távozásomat. Hagyjuk az erkölcsprédikációt! Minden zavaró hátsó gondolat nélkül akarok utamra indulni.

Mathias mester másnap, egyik bordeauxi banknál beváltható százötvenezer frankos csekket kapott Henri de Marsay aláírásával.

- Nos, mit mondtam? - diadalmaskodott Paul. - Egy szót sem ír, csak cselekszik. Henri a legtökéletesebben tökéletlen, a leglogikátlanabbul gyönyörű jellem, akit e földön ismerek. Ha tudná, milyen fölényes ez az ember, látszólag mennyire megveti az érzéseket, milyen híve az érdekpolitikának, el se hinné, hogy kellő pillanatban mennyi szíve van.

Mathias mester hiába akarta lebeszélni Pault elhatározásáról. Hajlíthatatlan maradt. A *Belle Amie*-nak másnap kellett indulnia a bordeauxi kikötőből. Szokás ellenére ezúttal pontosan indult.

A kikötőben, mint minden hajó indulásakor, összesereglettek a búcsúzó s a kíváncsiak, akiknek néhány felismerte Manerville grófot. Csődbejutása e pillanatban éppoly híressé emelte, mint annakidején legendás gazdagsága. S az öreg Mathias, aki régi kliensét és barátját kikísérte a kikötőbe, tehetetlen fájdalommal kapta el az elszórt megjegyzéseket.

- Ez volna Manerville gróf? - álmélkodott az egyik.

- Ugyan kevéssé hasonlít az öt év előtti aranyifjúra, aki az eleganciájával egész Bordeauxot ámulatba ejtette.

- El se hihető!... Ez a köpcös, lüszterkabátos emberke, Manerville gróf?... De hiszen úgy néz ki, mint egy kocsis!

- Már pedig ő az, kedvesem. Aki a gyönyörű Évangélista kisasszonyt vette nőül. Azt mondják, egy garas nélkül megy Indiába új vagyont szerezni. Még poggyásza sincs.

- De hát hogy juthatott így tönkre!

- Hja!... Párizs... a nők... a börze... a kártya... a fényűzés!

- Nem emlékeznek, milyen gyenge, befolyásolható fickó volt világeletemben? Lány, mint a vaj! Higgyék el, ez az ember tönkrementésre született.

Paul megegyeszer búcsúzóon megszorította az öreg Mathias kezét és menekült a hajóra. A fedélzet korlátjára támaszkodva nézett vissza komoran, megvetően a parton egybegyűlt tömegre.

Mathias hosszasan nézett utána. S mikor a matrózok éppen nekiláttak a horgonyemelésnek, Paul látta, hogy az öreg úr kezeivel hadonászva integet, mintha valami mondanivalója volna. Azt is látta, hogy Mathias mester gazdasszonya e percben ért gazdája mellé, valamit odaszólt s ez okozta az öreg úr szokatlan izgatottságát. Paul kérésére a kapitány egy csónakkal egy matrózt menesztett vissza a partra, hogy megtudakolja Mathias mester fontosnak látszó üzenetét Paul számára. Mathias mester legszívesebben maga ment volna vissza a matrózzal a fedélzetre, de e szándékában köszvényes lábai megakadályozták.

- Jól idehallgasson, barátom! - magyarázta a matróznak, miközben a kezében tartott két levél közül az egyiket a kezébe nyomta. - Ezt a levelet, jól megnézze, ezt a pirospecsétet, különfutár hozta Párizsból. Érti? *Különfutár*... harminc óra alatt. Ezt jól megmondja. Mert ez a körülmény megváltoztathatja a gróf úr szándékát.

- Talán bizony vissza is jönne a partra! - dünnyögte a matróz.

- Úgy van, barátom! - felelte meggondolatlanul az öreg úr.

A matrózok általában mélységes megvetéssel viseltetnek a szárazföldiek iránt. A bretagnei viharcserezett vén matróz, a megrögzött tengeri fóká, miközben a két levelet zekéje zsebébe süllyesztette, fitymálva gondolta:

- Egyéb se kellene!... Visszajönni a partra! Hogy a kapitány egy jól fizető utast veszítsen. Ha az ember ezekre a nyámádiakra hallgatna, egyebet se tenne, mint fedélzetről partra szállítaná a behajózott utasokat. Talán bizony fél, hogy a fiacskája náthás lesz a tengeren!

A leveleket ugyan kötelességszerűen átadta Paulnak, de egyetlen szó magyarázat nélkül. Paul az egyiket a felesége, a másikon Marsay írását ismerte fel. Sejtette, hogy mi mondanivalójuk lehet s miután nem akarta végleges elhatározását befolyásoltatni önfeláldozó ajánlataiktól, látszólagos egykedvűséggel süllyesztette zsebébe a két olvasatlan levelet.

- Ilyen butaságokért késleltetik az embert! - döfött feléje a matróz, aki a kapitány mellett állva leadta a jelentését. - Hiszen ha az az írás csakugyan olyan fontos volna, akkor ez a grófnak nevezett úr nem dugta volna csak így, olvasatlanul a zsebébe.

Paul szomorú gondolataiba merülve integetett búcsúzóan öreg barátjának. Könnyfátyolon keresztül nézte Bordeaux egyre jobban távolodó látképét. Addig nézte, míg az est leszálló homálya el nem takarta tekintete elől. Ekkor aztán leült egy kötélcsomóra és elgondolkozott. Már sötét éjszaka volt s még mindig ott ült egyhelyben, álmodozásba merülten.

A sötétség meghozta a kételyeket. Nyugtalan tekintettel nézett a jövőbe, mindenütt csak veszélyt és bizonytalanságot látott. Utolsó morzsányi bátorságát is elveszítette és rettenetes kételyek gyötörték, mikor arra gondolt, hogy Natalie magára maradt. Megbánta elhatározását, sajnálta Párizst, régi életét.

Betetőzésül a tengeri betegség is elővette. Mindenki ismeri e betegség hatását. A legrettenetesebb, bár veszélytelen fájdalom, s az akarat, az energia teljes apátiája. Mintha a lélek megszűnnék működni, minden közönyössé válik. Az anya nem törődik gyermekével, szerelmes a szerelmesével s a legerősebb férfi erélytelen ronggyá rongyolódva gyötrődik. Paul három napig félig holtan feküdt a kabinjában. A kiszolgáló matróz olykor egy-egy korty grogot töltött a szájába, ez tartotta fenn az életerejét. Semmire se gondolt, semmivel sem törődött s egyetlen megkönnyebbülése az alvás volt. Aztán lassan-lassan lábbaállt.

Harmadik nap reggelén, mikor legyengülve feltámolygott a fedélzetre, hogy beszívja a jótékonyan ható friss tengeri levegőt, ahogy a zsebébe nyúlt, a papír megzizzenése jelezte a levelek ottpihenését. Észbekapva, kirántotta a zsebéből. Először természetesen Natalie levelét olvasta. De hogy ezt jól megértsük, ismernünk kell Paul levelét, amelyet közvetlenül elutazása előtt írt a feleségének. S amely a következőképpen hangzott:

- Drága szerelmem, mikor e sorokat olvasod, már távol leszek tőled. Minden valószínűség szerint a hajón, amely Indiába visz, ahol új vagyont akarok szerezni. Nem volt erőm előbb bejelenteni e távozásomat. Megcsaltalak. De nem így kellett-e cselekednem? Felzaklaltalak volna! A te nemes, nagy szíveddel nekem akartad volna áldozni a vagyonodat. Drága Natalie, ne érezz lelkiismeretfurdalást, mert én sem érzek sajnálkozást. Ha majd meghozom a milliókat, az atyád példáját fogom követni, s úgy, ahogy ő cselekedte anyáddal, mindenemet a lábaid elé fogom tenni e szavakkal: «...Minden a tied!...» Örültem szeretlek, Natalie! Nem félek ezt kimondani. Más asszony talán hatalmas növesztésére használná férje ez imádatát, de te első naptól kezdve kimutattad aranyszíved áldott önzetlenségét. Hogy is vádolhatnálak! Csak a bocsánatodat esdekelhetem. S talán egyetlen mentségem, hogy romlásom szövetségese a szerelem volt. A fanatikus játékos deliriumát éreztem e fokozatos tönkrejutásban. Ahogy a pénzem fogyott, úgy nőtt a boldogságom. Ahányszor neked örömet szerezhettem, ugyanakkor az én örömem százszorta nagyobb volt. Mindent csak önzésből cselekedtem. S legfeljebb azért neheztelhettem rád, hogy nem volt több szeszélyed, amit teljesíthettem volna. Tudatosan haladtam az örvény felé, örömtől koszorúzottan. Köznapi emberek nem érezhetik ez érzéseket.

- Azt tettem, amit a szerelmesek, akik egy kis tengermenti kunyhóban húzódnak meg kettesben és megfogadják, hogy ha kimerítették a gyönyörök óceánját, szerelmük és illúzióik minden ragyogásával költöznek a másvilágra. Ezek az igazán okos emberek, egyetlenem!

- Te nem tudtad, hogy *milyen* boldog vagyok s áldozataim milyen önzően mámorosítanak. Van-e nagyobb gyönyörűség, mint eltitkolhatni a szeretett lény előtt annak az árát, amire vágyik? Most, mikor már távol vagyok tőled, leleplezhetem e gyönyör titkát. Mikor e szerelemtől átitatott papírt a kezeden tartod, én már messze leszek. Igaz, megfosztom magam hálád kincsétől, de megerősítem szívemet attól az elgyöngüléstől, amelyet szemtől-szembe nem tudnék leküzdeni. Hogy a multat így lelepleztem előtted, részemről csak önző számítás, szerelmem. Mert ezzel szerelmünket kiterjesztem a jövőre. Ráderőszakolom, nem engedlek szabadulni az igájából.

- Hogy miért teszem.... magam sem tudom. A mi tiszta, szent szerelmünk nem ismer multat, jelent vagy jövőt, távolságot, tért, időt... Öröktől volt és öröktől lesz. Ah! Natalie!... Az imént abbahagytam az írást, íróasztalom mellől lábujjhegyen átlopóztam a szobádba, és néztelek, ahogy csendesen pihegve, mint egy bízó gyermek, aludtad az igazak álmát, álmodban is felém nyújtva kis kezedet... Egy könnycseppet hullattam boldogságunk bizalmas tanujára, csipkés

vánkosodra. Biztos, erős hittel megyek el, szerelmem, küzdeni, verekedni az élettel, a te ártatlan nyugalmad megőrzéséért. Olyan arányú vagyont gyűjteni, hogy boldogságunkat többé soha semmi meg ne zavarhassa és minden kívánságodat vakon teljesíthessem. Megszokott életünkről egyikünk sem tudna lemondani. Sem te, sem én. De én vagyok a férfi, az én szerepem a bátorság. S az én feladatom visszaszerezni e megszokott igényeinkhez szükséges vagyont.

- Ó, jól tudom, velem jöttél volna... talán utánam is jönnél. S éppen ezért titkoltam utazásom napját és célját s a hajó nevét, amelyen utazom. Ha itt lesz az ideje, egy barátom mindent fel fogja tární előtted. Imádlak, Natalie... úgy szeretlek, mint anya a gyermekét, mint szerető a kedvesét, minden érdek nélkül. Az én osztályrészem a munka, a tiéd a szórakozás. Az enyém a szenvedés, tiéd a boldogság. A kényelem.

- Mulass, élj tovább is úgy, mint eddig, járd színházba, társaságba, bálba. Megkövetelem. De ha visszatérsz a fészek magányába, ahol négy mámorosan boldog éven át szerettük egymást, mielőtt szép szemeidet fáradtan álomra húnnyod, egy pillanatig gondolj rám. Csak ezt kérem. Mert ezt én meg fogom érezni. Mert én a messze távolban, a forró égöv alatt, kettőnkért dolgozva, kettőnkért verejtékezve, a munkától holtrafáradtan, a visszatérés reményétől melengetve, mindig és mindenütt csak rád fogok gondolni, egyetlenem. És meg fog nyugtatni a tudat, hogy nincsenek gondjaid és zavartalanul élheted megszokott életedet.

- Kettős életet fogok élni. A testem távol Indiában lesz, a munka nyügében, de a lelkem Párizs könnyű, vidám levegőjében. India lesz a keserű álom és Párizs a gyönyörű valóság. Éjjel fogok élni és nappal álmodni. Emlékeim fognak éltetni, s strófáról-strófára fogom átismételni négyesztendei boldogságunk költeményét. És mindig látni foglak. Pompázatos báli ékességben vagy szerelmes fészünk szentélyének igézetes levetközöttiségében. Érezni fogom csóklakomáink ízét. Úgy megyek el, mint egy szent feladatra hivatott, akinek jutalma szerelme visszanyerése lesz. A mult a vágy álma lesz, amely a bírhatást megelőzi. S ha visszajövök, új asszonyt fogok találni, mert hiszen a távolság minden varázsodat új, mámorító köntösbe öltözteti. Új lesz és mégis a régi!

- Ó, Natalie, én hitvallásom, maradjak meg én is a te hitvallásodnak. Az ártatlanok álmát alvó, bizakodó gyermek maradj. Aki nem csalhatja meg vak bizalmamat. Ha ezt megtennéd, Natalie... ó, akkor sem kellene a haragomtól félned. Csendben, észrevétlenül félreállnék az utadból. Meghalnék. De a nő nem csalja meg a férfit, aki meghagyja a szabadságát. Mert a nő sohasem aljas. Szereti a zsarnokot játszani, de nem tudná megcsalni azt, akinek ezzel a halálát okozná. Soha!

- Egyetlenem, Marsay fel fog keresni. Névleg ő fogja bérelni házunkat, amelyben természetesen továbbra is zavartalanul te fogsz lakni. Ez a színleges bérleti szerződés a felesleges veszteségek elkerülésének célját szolgálja. A hitelezők, nem tudva, hogy követelésük kiegyenlítése csak idő kérdése, lefoglalhatták volna a bútorokat és házunk haszonélvezetét. Légy jó Marsayhez akinek a barátságában és becsületességében vakon megbízom. Ha tanácsra, védelemre lesz szükséged, fordulj te is bizalommal hozzá. Minden elfoglaltsága dacára, a te segítségedre mindig lesz ideje. Őt bízom meg a likvidálás vezetésével. A likvidálás körül felmerülő költségeket Marsay egyelőre a magáéból fedezi. Reád bízom, angyalom, hogy ezt a pénzt neki később visszatérítsed. Nem mintha reáderőszakolnám Marsay-t! Cselekedj mindent szabadon, a magad belátása szerint. Csak éppen, ha segítőre lesz szükséged, gondolj Marsay-re.

- Nem... nem beszélek továbbra is üzleti kérdésekről!... hiszen alig egy óráig maradhatok még melletted! Lesem a lélekzésedet, szeretném kitalálni álmaid gondolatait, minden lehelleted boldog, szerelmes perceinket juttatja emlékezetembe. Szíved minden dobbanására szívem egy dobbanásával felelek, lelkem rózsáit úgy hintem reád, mint ahogy Úrnapiján ártatlan gyerme-

kek rózsákkal szórják tele az oltár lépcsőit. Rádborítom az emlékeimet, a véretem szeretném a véredbe átömlesztetni, hogy teljesen az enyém légy, gondolatod a gondolatom, szíved a szívem. Felsőhajtottál álmodban... halk, érthetetlen szavakat mormogtál... mintha válaszoltál volna. Légy mindig olyan nyugodt és szép, mint amilyen e percben voltál. Ah! bár a tündérmesék varázsbotjával bírnék, amellyel, ha megérintenének, ilyen csodaszépen, nyugodtan pihegve aludnál tovább mindaddig, míg vissza nem térek, és bűvös pálcám érintésének erejével fel nem ébresztelek álmodból. Csókommal ébresztenének, mint a mesekirályfi Csipkerózsza királykisasszonyt! Milyen emberfeletti erőre van szükségem, mennyire szeretlek, hogy el tudlak hagyni, ilyen csodaszépnek látva!

- Ég veled, szerelmem, a te szegény Paulodat tovasodorja az élet vihara, de vissza fog repülni hozzád a szerencse szárnyain és akkor már örökké melletted fog maradni. Nem, kis Ninim, mégsem azt mondom: «Ég veled»... Nem búcsúzom, hiszen el sem hagylak. Nem te leszel-e minden törekvésem, gondolatom, cselekedetem lelke? Minden lépésemet az a remény fogja irányítani, hogy a boldogságodért dolgozom, a te nyugodt jólétedet hozom meg. Nem válunk el, egyetlenem, velem jössz, pillanatra sem távozol mellőlem. Nem India napja, hanem a te szemed tekintete fog hevíteni. Légy boldog, olyan boldog, amilyen egy asszony csak lehet, távol a szerelmesétől. Mohón, szomjasan vágyódtam még egy csókodra... De nem bírta el a szívem, hogy nyugodt álmodból felébredsz, én kis angyalom, édes kicsi Ninim! Ha felébresz, egy könnyemet fogod érezni fehér homlokodon... ez legyen a talizmánod. Gondolj, ó, gondolj arra, aki távol tőled, talán érted fog meghalni. Gondolj a férjedre... a szerelmesedre, aki e pillanatban Isten oltalmát könyörgi le rád...

Manerville grófnő válasza férjének:

- ...Drága szerelmem, milyen szörnyű lelkiállapotba döntött a leveled! Volt-e jogod ez elhatározáshoz, amely mindkettőnk egyformán sujt, anélkül, hogy engem megkérdeztél volna? Szabad vagy?... nem az enyém vagy?... elfelejtetted, hogy kreol vér folyik az ereimben?... A kreol nők nem félnek a kalandos élettől. Miért ne mehettem volna veled? Ezzel azt bizonyítod, hogy nem vagyok nélkülözhetetlen számodra. Mi bünt követtem el, Paul, hogy megfosztasz legszentebb jogaimtól? Mihez kezdjek egyedül Párizsban?

- Szegény drágám, magadra veszed az én hibáimat. Mintha a tönkrejutásodban mi szerepem sem volna. Az én esztelen költekezésem, hiúságom, cifrázkodási vágyam billentették félre a mérleget. Ó, igen... Gyűlölöm és átkozom a gondtalan, boldognak érzett életet, amelyet négy éven keresztül éltünk. Belehalok hatesztendei száműzetésed szörnyű gondolatába. S elég-e hat év a vagyonszerzésre?... Visszajössz-e? Mégis csak az én ösztönöm volt a helyes, mikor annyira elleneztem a vagyonszétválasztást, amit anyám és te követeltetek. Emlékezz csak vissza! Úgy-e, megmondtam, hogy ezzel minden hiba rázdúdul. Hogy tönkretesz a hiteledet. De te haragudtál s én, szegény gyenge asszony, mit tehettem?... engednem kellett.

- Paul, édes, egyetlen Paulom, tudod-e, hogy sohase láttalak ilyen hősiesen nagynak, mint most ez elhatározásod varázsában! Milyen talpig férfi vagy! Ereggy hát minden kétkedés nélkül, hódítsd meg a szerencsét! A te jellemeddel és akaraterőddel ez sikerülni fog. Milyen kicsi vagyok melletted... milyen elenyésző senki! A férfi, aki jó hittel bevallja a gyengeségét, aki ugyanabból az okból szerez újra vagyont, mint amely okból elfecsérelte, akit minderre szerelme, leküzdhetetlen szenvedélye készítet... ó, Paul, az ilyen férfi több, mint ember, mehatsz utadra. Keresztülgázolhatsz minden akadályon. Ha Nataliedban kételkednél, annyi, mintha önmagadban kételkednél. Szegény szívem, szerelmemben akarsz élni?... de hiszen én is csak szerelmedben élek! Veled megyek és mindenütt ott leszek, ahol te vagy. Amennyire fáj a leveled, éppúgy boldogított. Mert nemcsak a te szerelmed mérhetlen nagyságát olvastam ki belőle, hanem határtalan büszkeséggel kiolvastam azt is, hogy tudod, érzed, milyen

mérhetlenül szeretlek. Olykor azt hittem, hogy jobban szeretlek, mint ahogy te szeretsz. De beismerem, hogy legyőztél! Ebben is felettem állsz és én boldogan nézek fel elérhetetlen magaslatodra. Pedig nekem van több okom arra, hogy szeresselek.

- Leveled, ez a drága levél, amelyben lelkedet csupaszra vetköztetted, amelyben meggyőztél, hogy közöttünk mi sem változott s nem változhat soha, távolléted ideje alatt állandóan a szívemen fog feküdni. A szívedet szólaltattad meg benne. Ez a levél lesz életem tartalma, egyetlen öröme. Lanstracba fogok költözni, a mamához, a világ számára meghalok s minden garast össze fogok kuporgatni az adósságaid rendezésére. Ma reggel óta, Paul, más asszonnyá lettem. Búcsúzom a világtól, amelynek egyetlen olyan élvezetére sem vágyom, amelyet veled meg nem oszthatok.

- S ha még ez nem is volna így, Paul, akkor is el kellene hagynom Párizst, és visszavonulnom a falusi magányba. Mert tudd meg, drágám, hogy kettős ok vezethet a vagyonszerzésre. Bátorságot ad sarkallja a tudat, hogy másért is küzdened kell, nemcsak a te kis Ninidért!... Drága, egyetlen barátom, nem érted?... Nem találsz ki?... Gyermekek lesz, Paul!... Igen, uram, legforróbb vágya fog teljesülni. Nem akartam idő előtt, esetleg hamis hírrel felcsigázni az örömet. Hiszen már egynéhányszor megjártuk. Ezért hallgattam. Nehogy aztán a boldog hírt megint megcáfolni legyen kénytelen. De ma már biztosat mondhatok. Ezzel a fényes napsugárral világíthatom be szomorú utadat. Ma reggel, semmit sem sejtve, abban a hitben, hogy szokásodhoz híven a városban kószálsz, a Szeplőtlen Fogantatás templomába mentem, megköszönni Isten kegyelmét. Megsejthettem-e a rámszakadt katasztrófát? Ezen a reggelen minden rámmosolygott. Az élet csupa verőfényes boldogság volt. Mikor a templomból hazajöttem, házunk kapuja előtt éppen megállt a postakocsi, amelyet mama bérelt, hogy minden megtakarított pénzével, a csőd hírére Párizsba siessen és segítsen rajtad. Harmincezer frankot hozott, abban a reményben, hogy ezzel rendezheti adósságaidat. Legalább is a legsürgősebbjét! Milyen aranyszív, Paul! Mondom, boldog voltam! Két jó hírrel akartalak megörvendtetni egyszerre. Kedvenc helyünkön, a télikertben terítettem az ebédhez, legkedvesebb ételeidet főzettem, az aszalt is virágokkal ékesítettem. Méltó keretet akartam teremteni a kettős, nagy ujsághoz. S ekkor hozta be Augustine a leveledet...

- Levelet tőled, akivel ez éjjel még egy szobában aludtam... Ez csak rosszat jelenthetett. Végigborzongott a hideg... S aztán elolvastam a leveledet!... Zokogva olvastam s az anyám velem zokogott. Mennyire szerethetünk egy férfit, akiért sírunk. Hiszen a nőket semmi sem csúnyítja annyira, mint a sírás. Féltolt voltam. Ennyi szerelem és ennyi bátorság! Ennyi boldogság és ennyi nyomorúság! A szív végtelen gazdagsága s e pillanatnyi anyagi leromlás. Nem csókolhatni szerelmünket abban a pillanatban, amikor legjobban csodáljuk lelki nagyságát, van-e ennél nagyobb kínszenvedés egy szerelmes asszony számára? De te távol voltál tőlem, nem tehetted kezedet a szívemre! Pedig milyen nagyon jól esett volna. Nem nézhettél a szemembe, mélyen, úgy, ahogy megszoktam, nem örülhettél velem reményeid beteljesülésén. S én nem lehettem melletted, hogy csókjaimmal elaltassam, elfelejtessem a gondjaidat. Úgy, ahogy szoktam.

- Utánad akartam rohanni. De a mama figyelmeztetett, hogy a *Belle Amie* másnap indul. Hogy csak gyorspostával érhetnék utól és jelen állapotomban nem vetemedhetek ilyen örületekre. Félnapot s egy éjszakát rázattatni magam egy postakocsiban!... De én nem engedtem. Követeltem a lovak elővezetését. Anyám azzal nyugtatott meg, hogy intézkedni fog. Ki is sietett, de tévútra vezetett, megcsalt. S most már belátom, hogy okosan cselekedett, mert azóta máris jelentkezett az áldott állapot első időszakával együttjáró rosszullet. A sok izgalom ágyba döntött. E sorokat ágyból írom. Az orvos, különösen az első hónapokra, szigorúan elrendelte a nyugalmat. Az eddigi léha, könnyelmű életnek vége, angyalom. Anya leszek!

- Milyen kegyes a Gondviselés! Gyermekünk táplálása, gondozása, nevelése fogja enyhíteni távolléted miatti emésztő fájdalmamat. Gyermekünkben téged foglak szeretni. Gógösen fogom kikiáltani szerelmemet, amelyet eddig szégyenlősen titkoltunk. Ki fogom kiáltani az igazságot. Mindenkinek a szemébe! Mint egy nőtény tigris, úgy fogok szembeszállni azokkal, akik téged bántani merészelnek. Mama máris megcáfolt néhány, a te rovásodra költött rágalmat. S nemcsak a mama. Ó, vannak még barátaid! A két Vandenesse, Charles és Félix mindenütt és mindenkivel szemben megvédenek. Marsay barátod kevésbé. Egyenes visszautasító válasz helyett, csak könnyedén, csúfolkodva beszél támadóiddal. Nem szeretem az ilyen modort. Könnyedén, felületesen visszautasítani a komoly támadásokat! Nem csalódsz te, drágám, ebben a te Marsay barátodban?... Ám azért engedelmeskedem és én is barátommá fogadom.

- A becsületed, a jóhíred megőrzését illetőleg nyugodtan alhatsz, imádoztam. A te becsületed az én becsületedem is. A gyémántjaimat el fogjuk zálogosítani. Mamával mindent el fogunk követni, hogy az adósságaidat rendezzük és igyekezni fogunk a Belle-Rose szőlőbirtokot megmenteni. Mama, aki jobban ért az üzletekhez, mint egy tapasztalt közjegyző, zokon veszi, hogy nem tártad fel előtte őszintén a helyzetet. Ez esetben nem vásárolta volna meg a földjeid közé ékelt Grainrouge birtokot, amellyel neked akart örömet szerezni s inkább idekölcönözte volna a százharmincezer frankot. Elhatározásod kétségbeejti. Nagyon félt Indiától. Könnyörögve kéret, hogy őrizd meg a józanságodat és főleg, ne engedj a szép indiai nők csábításainak... Úgy-e, milyen mulatságos a mama?... képzelheted, milyen jóízűn nevettem. Hiszen úgy megbízom benned, mint saját magamban. Nemcsak nagy vagyonnal, de a régi hűséggel fogsz visszajönni hozzám. Csak én ismerem a lelkedet, legtitkosabb érzéseidet, csak én tudom, milyen csodálatosan tiszta ez a nagy, nemes lélek. Ki fogja szeretni, gondozni ezt a drága, folytonos gyöngédségre szoruló érzékeny lelket? Aki erre hivatott, a feleség... én, távol vagyok tőle. S ez a drága lélek talán máris szenved! És én, a feleség, az errehivatott nem oszthatom meg a szenvedést s a rád leső veszélyeket. Kivel fogod megosztani?... hogy tudtál megválni a lelked felétől?... miért tűrted, hogy a kárhozatos vihar elsodorjon, idegen talajba ültessen, ahol, ki tudja, milyen siralmasan fogsz tengődni?

- Úgy érzem, mintha két évszázad óta élnék egyedül. Fázom Párizsban. A könnyeimet már mind elsírtam. Hogy én okoztam a vesztedet!... szörnyű gondolat egy szerető asszony szívének. Úgy bántál velem, mint kényeztetett gyermekkel, akinek mindent megadnak, amit csak megkíván. Mint egy szeszélyes szeretővel, akinek a szeszélyeiért utolsó garasunkat is odaáldozzuk. Vagy csakugyan azt hitted, hogy nem tudnék megélni fényes ruhák, bálok, színház, hódolat és körülrajongás nélkül? Hogy nem tudnék komolyon gondolkodni s megosztani az élet terhét úgy, ahogy a gyönyöreit megosztottam? Ha nem volnál távol tőlem, szenvedőn, szerencsétlenül, haragudni tudnék. Ennyire lekicsinyelni a feleségedet! Istenem, miért jártam társaságba?... hogy a te hiúságodat legyezzem. Kinek szépítettem magam?... neked. Ezt jól tudod. Ha vétkeztem, most kegyetlenül megbűnhődöm. Távolléted kemény vezeklés boldogságunkért. Túlnagy volt a boldogságunk, el kellett jönnie egy nagy fájdalomnak... El is jött. A világ kíváncsi tekintetétől elrejtett szerelmi örületünk után mi maradt?... a magány!

- De a magány, egyetlenem, táplálja a nagy szenvedélyeket. Én élek! Élek a magányomban. Mit is keresnék a világban? Ki örülne a diadalaimnak? Ah! Lanstracban élni, azon a földön, amelyet atyád hagyott rád, a kastélyban, amelyet a te szerelmes gondosságod szépített számomra, ott élni, ott várni rád a gyermekeddel, ott imádkozni érted reggel és este a gyermekeddel, az ég leküldött kis angyalával, nem fél-boldogság lesz-e máris? Látod-e kis kezeit az enyémben kulcsolva? Látod-e az együtt imádkozó anyát és gyermeket? Fogsz-e te is minden este mindarra gondolni, amiket a leveledben írtál? Mert e leveled lesz az imádságos-

könyvem. Ó igen! hiszen egyformán szeretjük egymást. Ez a bizonyosság lesz a talizmánom. Nem kételkedem benned és te sem kételkedhetsz bennem.

- Mivel... hogy vigasztaljalak? Nagy kétségbeeséssel, összetört szívemmel... Mintha egy sivatagon kellene átkelnem, úgy nézek e szomorú hat év elé... De nem!... fel a fejjel! Már nem is vagyok szerencsétlen. Ezt a sivatagot a *mi* gyermekünk gügyögése fogja felélénkíteni. Fiút fogsz kapni tőlem, ezt megígérem.

- Ég áldjon, szerelmem! Minden szerelmes gondolatom nálad van, veled megy, el nem hagy. El tudod-e olvasni mindazt, amit e papírra ejtett könnyek beszélnek?... mind, amit szavakban kifejezni nem tudok? Szedd fel egyenként a csókjaimat... itt pihennek a papír alján.

Natalie.

Paul e levél olvasása után önfeledt, mámoros álmodozásba merült. Tízszer is elolvasta egymásután, minden szavát, betűjét szomjasan beszívta. De aki boldog, reszket a boldogságért. A gyenge lelkek boldogsága különösen érzékeny. Féltékenységre, nyugtalanságra fogékony. Az erős lelkek nem féltékenyek, nem is nyugtalankodók. A nagy emberek, akik önmagukban erősen hisznek, másokban is hinni szoktak. S ha csalódnak, mert hiszen a csalódás senkit el nem kerül, megvetésük kemény fejszevágásával fogadják a megcsalattatást. De az ilyen nagyság ritka kivétel. A legtöbb ember hallgat a lelke mélyén felhangzó kétkedés gyötrő szavára.

Paul hitt és kétkedett. Kezében Natalie szerelmének bizonyítékával, nem tudta leküzdeni a legszörnyűbb bizonytalanság tépelődő gondolatait. Újra és újra mohón falta a betűket, amelyek, bármennyire akarta, nem tudták tökéletesen meggyőzni. Hitt Natalie szerelmében és mégis félt.

Életének leggyötrőbb óráit, legádázabb lelkiharcát élte át a végtelen óceánon, egy idegen hajó fedélzetén, elhagyatva, egyedül... E harcból a lelkében viaskodó két érzés egyikének épen kellett kikerülni. Mint a végtelenül körülötte terjengő tengert, a feje felett tisztán világító határtalan égboltozatot, amelyet egy kósza felhő sem zavart, olyan símán, nyugodtan és zavartalanul boldognak látta felmerülő emlékeiben négyévi házasesetét. Ezek az emlékek megnyugtatták, visszaadták lelke egyensúlyát. A kétkedést félrevetette, fenntartás nélkül hitt és boldog volt e hitében, mint a bűneitől megtisztult, hívő keresztény lélek.

S csak nagysokára ötlött az eszébe, hogy egy második levél is fekszik a zsebében Marsay barátjától. A válasz az ő búcsúlevelére, amelyet Nataliehoz írt levelével egyidejűleg küldött barátjának.

Hogy Marsay levelét teljes egészében megérthessük, ugyancsak ismernünk kell Paul búcsúlevelét:

- Henri, kínos és szomorú hírt közlök, amely, tudom, baráti szívedet mélyen el fogja szomorítani. Tönkrementem. Mire e sorokat olvasod, már útban leszek a *Belle Amie*-n, Bordeauxból, Kalkuttába. Közjegyződnél egy kész szerződést fogsz találni, amelynek kiegészítésére már csak a te névalírásod hiányzik, s amelynek értelmében a házamat *színleg* hat évre kibéreled. E szerződés érvénytelenségét igazoló írásodat Natalienál kell letétbe helyezned. Ez óvatossági rendszabály azért kell, hogy Natalie békén maradjon otthonában és senki onnan ki ne üldözhesse. A hitbizományom jövedelmét négy év tartamára rádruházom, s ennek ellenében százötvenezer frank azonnali beküldését kérem, Mathias közjegyző címére Bordeauxba. Vagyis az átutalását egy bordeauxi bankhoz, csekk útján. A jövedelem kiszolgáltatásáért feleségem fog kezességet vállalni. Ha hamarabb kapnád vissza a pénzt, semmint gondolom, visszatérésemkor majd elszámolunk. A kért összegre mulhatatlanul szükségem van új életem

megkezdéséhez. Ha az vagy, akinek ismerlek, a pénzt hajóraszállásom előestéjén Bordeauxban pontosan ki fogják szolgáltatni.

- Amit teszek, kötelességem. Az én helyzetemben te is ugyanezt cselekednéd. Az utolsó pillanatig híven kitartottam anélkül, hogy bárki megsejthette volna anyagi romlásomat. Minden eszközzel megpróbálkoztam, még a kártyával is. Ha a véletlen a kezemre játszott volna, minden helyrezökken. De vesztettem.

- Hogy hogyan jutottam ennyire?... Tudatosan, öreg Henrim. Az első napokban tudtam, hogy a megkezdett életmódot nem folytathatom büntetlenül. Előre ismertem az eredményt. Én tudatosan húnytam be a szememet, mert nem volt elég lelkerőm ezt mondani a feleségemnek: «Hagyjuk el Párizst, költözzünk Lanstracba.» Miatta mentem tönkre, úgy, ahogy az emberek a kedveseikért tönkrejutnak. Ismétlem, tudatosan. Nem vagyok ostoba, se gyenge. Az ostobát nem vezetheti nyitott szemekkel a szenvedélye. S aki ahelyett, hogy az agyát szétloccsantsa, Indiába megy új vagyont szerezni, nem lehet gyenge, se gyáva. Vagy gazdagon fogok visszajönni, vagy sehogy. De miután csak őmiatta akarok új vagyont szerezni, miután meg akarom őrizni a tisztalátásomat, s miután hat esztendeig leszek távol, a feleségemet rádbízom, édes barátom. Felőled bizonyos lehetek. Tudom, hogy tisztelni fogod Nataliet úgy, ahogy a bennünket összefűző barátságot tiszteled. Jobb védelmezőt nem találhatnék Natalie számára. Gyermeünk nincs, Natalie magáramarad, egy udvarló megkönyékezése veszélyessé válhatna. Mert tudd meg, jó Marsaym, hogy eszem nélkül, határtalanul imádom Nataliet. Még a hűtlenségét is megbocsátanám. Csendesen, észrevétlenül mennék el az élők sorából, ó, nem mintha gyáva volnék és nem merném megtorolni a rajtam esett sérelmet, hanem mert annyira szeretem, hogy nem állnék a boldogsága útjába, ha már én nem tudtam boldogítani.

- De nincs mitől félnem. Natalie nemcsak imád, de becsül. Nemcsak szerelmese vagyok, de leghívebb barátja is. Mint elkényeztetett gyermekkel, úgy bántam vele. Minden érte hozott áldozatom a magam boldogsága volt. És szörnyeteg volna, ha ennyi áldozatért megcsalással fizetne. Gondolatnak is nevetséges! Szerelemért szerelmet nyerünk. Tudod-e, Henri, mit írtam neki a búcsúlevelemben? Hogy a szívem csupa remény, amelyet a kétkedés, a féltékenység árnyéka sem homályosít el. Egy olyan levelet írtam, aminőt a fiú írhat az anyjának, aki elől el akarja titkolni, hogy a halálba megy.

- Mert hazudtam, Marsay, hazudtam! De ezt csak neked vallom be. A pokol ég a szívemben s a legszerencsétlenebb ember vagyok e földtekén. Csak te hallod a feljajdulásomat, a fogaim csikorgását tehetetlenségemben, a kétségbeesett szerelmes fuldokló zokogását. Inkább hat esztendeig az uccát seperném az ablakai alatt, minthogy hatesztendei távollét árán újra milliomos legyek. Félek, rettenetesen félek és pokoli módon szenvedni fogok mindaddig, míg egy szavaddal meg nem nyugtatsz, hogy elfogadod a küldetést, amellyel a világon egyedül téged bízhatlak meg. S amelyet egyedül csak te teljesíthetsz.

- Marsay, a feleségem az életem egy része, a levegőm, napsugaram. Vigyázz rá, őrizd meg tisztán számomra, ha kell akarata ellenére is. Még a félboldogsággal is meg fogok elégedni. Légy a védelmezője. Benned megbízom. Győzd meg arról, hogyha megcsalna, közönségessé válna, hasonló a többi asszonyhoz. Építs a hiúságára. Magyarázd meg, hogy a hűség a kiváltságos lények erénye. Még elég gazdag ahoz, hogy megszokott életét gond nélkül folytathassa. De ha túlköltséges szeszélyei támadnának, vagy ha bármiben hiányt szenvedne, légy a bankárja. Sose félj, gazdag leszek.

- Ez aggályaim minden valószínűség szerint feleslegesek. Natalie az erényesség anyyala. Mikor Félix de Vandenesse, aki pedig tisztán és nemesen hódolt Natalie elbűvölő szépségének, e hódolatát akaratlanul is kimutatta, csak éppen figyelmeztettem Nataliet ez udvarlás elfogadásának a veszélyére s oly túlradó hálával köszönte e figyelmeztetésem, hogy meg-

hatottságomban magam is könnyeztem. Édes, naív gyermek! És milyen határtalanul finom-érzékű. Milyen okosan megmagyarázta, hogy asszonyi jóhírének többet ártana, ha valakit hirtelen kitiltana a házából. Ez nagy feltűnést keltene. De majd megtalálja az eltávolítás alkalmas módját, s valóban, oly hűvösen fogadta, hogy Vandenesse észére tért és minden feltűnés nélkül elmaradt a házunkból.

- Négy év alatt ez volt az egyetlen kis vitánk. Ha ugyan egy barátságos beszélgetést vitának mondhatunk. Isten veled hát, édes, öreg Henrim, úgy búcsúzom tőled, ahogy férfihez illik. E ráncszakadt csapást kikerülni nem lehet. Szembe kell néznem vele. Mindennel leszámoltam, mindent megfontoltam. Natalie és a nyomor összeférhetetlenek. Ahogy mondtam, vagy mint gazdag ember jövök vissza, vagy sehogy. De biztosan érzem, hogy az első eset fog bekövetkezni. És ne feledd!... ha a becsületedet valami váratlan veszély fenyegetné, reád számítok. Ha valami komoly közlendőd volna, leveleidet Kalkuttába címezheted. Az indiai kormányzó címére. Ott majd megőrzik számomra az Európából érkezett leveleket.

- Öreg Henri, ha visszajövök, olyannak akarlak viszontlátni, mint amilyennek elhagytalak. Mint aki mindent kicsúfol, de mégis mélyen érzi mások érzését, s a könnyelműnek látszó felszín alatt aranszívet rejteget. Boldog ember, te Párizsban maradsz! És én... Viszontlátásra, Henri!

Paul.

Henri de Marsay válasza Paul de Manerville grófnak:

- Hát ennyire jutottunk, gróf úr! Idevezetett a diplomáciánk! Szép dolog, mondhatom! Miért titkolóztál előttem, Paul? Szegény öregem, ha csak egy szót szóltál volna, az egész helyzetről felvilágosíthattalak volna. A feleséged nem vállalta a kezességet a százötvenezer frank visszafizetéséért. Talán ennyi is elég, hogy a szemed felnyíljon! De ha nem elég, egyebekkel is szolgálhatok. A váltóidat egy bizonyos Lécuyer úr perli, aki egy bizonyos Solonet nevű bordeauxi közjegyzőnek volt az első segédje. És tudod-e, ki rejtőzik e derék uzsorás neve mögött, aki azon frissiben érkezett Gascogne-ból a váltók perlésére? A te tiszteletreméltó anyósod. Ő a tulajdonképpeni hiteleződ. A jó asszony! Aki százezer frank kölcsön után csekély hatvanezer frank uzsorakamatot számított. Évangélistánéhoz arányítva, Gobseck papa, a híres uzsorás, bársonyos virágszirom, megnyugtató álomital, vaniliakrém, amerikai nagybácsi! A Belle-Rose szőlőbirtok, családot büszkesége, feleséged önagysága prédája lesz, akinek a kedves mama fogja odadugni a vásárláshoz szükséges pénzt. A Gaudet- és Grossou-majorokat maga a mama fogja megvenni, aminthogy a bordeauxi ház betáblázásai is tőle erednek, természetesen hamis néven. A falazókról a kitűnő Solonet, a mama hú barátja gondoskodott. Ilyen módon ez a két nagyszerű nő összeharácsolja a százezer frank jövedelmet, amennyit a vagyonodnak eddig is jövedelmeznie kellett, s ami most annak rendje s módja szerint az ő zsebükbe vándorol. Megtoldva azzal a harmincegynéházezer frank jövedelemmel, amit a kis macskák félrerakott, biztos pénzecskéjük után élveznek.

- Érted már, miért vált feleslegessé feleséged kezessége? Nevezett Lécuyer úr ma reggel nálam járt és felajánlotta a neked küldött összeg visszafizetését, kellő nyugta ellenében. A Belle-Rose pincéiben fekvő behordózott termésből ez összeg duplája is kifutja! A hölgyek, minden tehertől szabadultan, akarják élvezni a jólétüket! Arra számítva, hogy te már a messze, nyílt tengeren utazol. Én azonban keresztezem a számításaikat. S azért küldöm különfutárral a leveletem, hogy időd maradjon tanácsaim követésére. A bőbeszédű Lécuyert ma reggel, amennyire lehetett, kifaggattam s bár természetesen óvatos volt, beszédéből mégis csak kihámoztam azokat a szálakat, amelyek ez ellened tervezett összeesküvést összebogozták.

- Ma este a spanyol követségen estély lesz. Egyenest azért fogok elmenni, hogy az anyósodnak és a feleségednek udvaroljak. Hűtlen barátod leszek. Kígyót-békát fogok rád kiabálni. Óvatosan, természetesen, hogy ez a szoknyás diplomata keresztül ne lásson a szitán. Mivel is haragíthatad magadra? Ezt akarom éppen megtudni. Ha elég szellemes lettél volna ahhoz, hogy ne a leányt, hanem a mamát vedd feleségül, ma francia főrend volnál, Manerville herceg, talán madridi nagykövet. Ha mielőtt megnősültél, meghívtál volna, segítettem volna analizálni, kiismerni ezt a két nőt, akiket a nyakadba vettél. Közös megfigyeléseinknek meglett volna az épkézláb eredménye. Tőlem csak nem félthetted a menyasszonyodat? Se a feleségedet! Éppen azért hidegítettek el tőlem, mert kiismertek. S ha te ennek dacára hozzám húztál volna, nem falhattak volna fel.

- Azt sem tudtad, úgy-e, hogy mama és leány minden héten kétszer írtak egymásnak. S a mama e levelekben oktatta ki híven a leánykáját. De hát mindig ilyen voltál! Aki csak akart, port hintett a szemedbe.

- Megnyugtatlak, egy hónapba se telik és úgy összebarátkozom az anyósoddal, hogy tudni fogom, mi indította erre az engesztelhetetlen spanyol gyűlöletre, ellened, a világ legjámborabb fickója ellen. Gyűlölt-e már akkor is, amikor a leány még nem szerette Félix de Vandenesse-t, vagy pedig csak azért kerget Indiába, hogy a leánya olyan szabad legyen, amilyen csak Franciaországban egy vagyoni és testi közösségtől elválasztott asszony lehet? Ez itt a kérdés!

- Szinte látom, mekkorát ugrasz, és hogy felbőgsz, mikor tudomásodra hozom, hogy a feleséged örülten szereti Félix de Vandenesse-t. Ha nem utaztam volna Keletre néhány barátunkkal, éppen akkor, amikor ez a szerelem csírázni kezdett, ha tovább figyelhettem volna a fejleményeket, már jóval előbb felnyithattam volna a szemedet. De ki merészel avatatlan kezekkel érinteni ilyen kényes kérdést? Tönkretenni egy asszonyt? És főleg összetörni az illúziók tükrét, amelyben a legjobb barátunk olyan tetszelegve nézegeti egy boldognak vélt házasság csalóka tündérszép képeit. Az illúzió a szív gazdagsága. A feleséged, édes barátom, a szó legtágabb értelmében, nagyvilági asszony volt. Csak a sikereire gondolt, a ruháira, színházra, bálra. Későn kelt, délben a Bois-ban sétált, délután a vendégeit fogadta s este vagy házon kívül vacsorázott, vagy otthon rendezett fényes vacsorákat. Ez az élet a nők számára ugyanaz, mint a férfiaknak a háború. A nagyközönség csak a győzteseket látja, az elesetteket, halottakat elfelejti. Sok asszony esik ebben a küzdelemben, akik kibírják, vasszervezettel bírnak, kitűnő gyomorral és annál kevesebb szívvel. Innen ered a szalónok hideg, érzéketlen levegője. A szép lelkek a magányba húzódnak, a gyenge és gyengéd természetek letűnnek a színtérről s csak az erősek, könyörtelenek maradnak. Feleséged csodálatos módon bírta az iramot. Megszokta és mindig egyformán, nyugodtan friss és szép maradt. A következtetés egyszerű volt. Nem szeretted téged. Te pedig imádtad, mint egy bolond. Az ő esete Félix volt. Elég könnyű volt kitalálni, hogy te mennyire közönyös voltál a számára. A közönyösségtől az ellenszenvig egyetlen lépés az út. Egy semmiség, néhány vitás szó. Ennek előbb vagy utóbb be kellett következni. Szórol-szóra, mintha csak ott lettem volna, elmondhatnám a hálószobátokban esténként lejátszódott jeleneteket. Nincs gyermeked, barátom. Azt hiszed, ez a tény egy megfigyelőnek nem magyaráz meg sok mindent? Nagy szerelmedben hogy is vehetted volna észre a feleséged hidegségét? A külső máz alá rejtett igazi hidegséget! Férji együgyűséged szeméremnek nézte tartózkodását. Kiváltságosan ártatlannak hitted, ebben a világban, ahol a nők legyezőik mögött olyan dolgokról sugdolóznak, aminőket mi, férfiak, szégyelnénk kiejteni, amit egy tisztességes férj el nem mondana a feleségének.

- A házasságnyuította társadalmi előnyöket a feleséged nagyon szerette. Csak éppen a házasság terhét nehezeltte. S ez a teher te voltál. Virágokkal kitöltött örvények felett szédelegtél vak mámorodban, behódoltál a férjek törvényeinek, amelyektől pedig óvni akartalak. És

mindehez semmi egyéb sem hiányzik, mint hogy most nagy hangon feldícsérd Nataliet, hozsannákat zengj a szerelmedről, az áldozataidról beszélj:... «Nem lehet olyan hálátlan, hogy megcsaljon... Engem, aki ezt és ezt és ezt tettem érte, aki miatta megyek el Indiába stb., stb.»

- Ejnye, ejnye, Paul fiam! Hol éltél eddig? A holdban vagy Párizsban? Mire volt jó Henri de Marsay megtisztelő barátsága, ha még a legegyszerűbb dolgot, az asszonyi gépezet, vagy ha úgy tetszik, szív abc-jét sem ismered? Mindent megcsinálhatsz! Menj el egy asszonyért a világ végére, ölj embereket, szolgálj, mint Lábán, kelj át a sivatagon, rabolj, kerülj gályarabságra, mint Nelson, késs le a döntő csatáról, hogy megcsókolhasd lady Hamilton hattyú-nyakát, őrjöngj, mint Roland... De mi köze mindennek a szerelemhez? Ha ilyesmi volna a szerelem, az emberek boldogak lehetnének. Egy vágytól sarkalt hebehurgia örület elkövetésével elnyerhetnék az imádott nőt. A szerelem, öreg Paul, hitvallás! Olyan, mint ahogy a Szent Szűz szeplőtlen fogantatásában hiszünk! Magától jön, a lelkünkben hordjuk. Vagy hisszük vagy nem. Kiöntött vér tengere, aranybányák, dicsőség, semmi sem szülhet meg egy akaratlan érzést. Törvényes feleségeink kötelesek bennünket gyermekkel és az erényeikkel megajándékozni. De nem szerelemmel. A szerelem, Paul, a kapott és adott gyönyörök lelkiismerete, a kapás és adás biztonsága. A szerelem örökös vágy, örökké kielégített és kielégítetlen! Azon a napon, amikor Vandenesse megpendítette feleséged szívében a vágy húrját, amelyet te érintetlenül hagytál, a te szerelmi tirádáid, a pénzed zuhataga, minden áldozatod, csak emlékké homályosult. Csókos éjszakáitok... füst!... Önfeláldozásod... kellemetlen lelkifurdalás! Te magad... oltárraszánt áldozat! Eddigi életed... árnyék! Szenvedélyed minden kincse... ócskavas! Ő, Félix, kapott meg mindent, szenvedélyt, szépséget, áldozatot, mégpedig ingyen. Mi sem természetesebb, mint hogy anyósod a szeretőt pártolta és nem a férjet. Titokban vagy nyíltan, lehúnyta szemét, vagy kinyitotta, ezt bajosan tudhatom, de bizonyos, hogy a lányához húzott és nem hozzád. Mióta a társaságban élek, több mint tizenöt év óta, s az embereket figyelem, sose tapasztaltam, hogy egy anya hasonló helyzetben cserbenhagyta volna a lányát. Ez az elnézés örökség, amelyet minden nő örököl a másikatól. Melyik férfi vetheti ezt a szemükre? Legfeljebb egy törvénykönyv megírója, aki paragrafust lát ott, ahol csak érzések vannak. A feleséged szépsége, a magad hiúsága, gyengeséged és befolyásolhatóságod, kezükbe játszották az eszközöket, amelyek árán könnyű szerrel és kényelmesen megszabadulhattak tőled.

- Mindezekből, kedves barátom, levonhatod a következtetést, hogy megbízatásodat, amellyel megtiszteltél, s amelyet egyébként már a humor kedvéért is a legnagyobb készséggel vállaltam volna, nem teljesíthetem. Az a baj, amitől a feleségedet óvnom kellett volna, már megtörtént. *Consummatum est*. Bocsáss meg, öregem, hogy csak így, a magam módján, ahogy te szoktad mondani «Marsay módra» írok ezekről a neked annyira komolynak tetsző dolgokról. Ne gondold, hogy diadaltáncot járok egy barát sírján, mint a nevető örökösök a gazdag nagybácsién. De azt írtad, hogy férfivé értél. Ezt hinni akarom. A férfihoz beszéltem és nem a szerelmeshez. Mindig arra gondolj, hogy egy gondtól megszabadultál. Egy súlyos gondtól. Eddig a házasság igazott le téged, most te igazod le a házasságot.

- Paul, én a szó minden értelmében barátod vagyok. S ha már előbb rendelkezél volna ezzel az energiáddal, amely, sajnos, túlkésőn buzdult fel benned, be is bizonyítottam volna barátságomat, olyan dolgok leleplezésével, amelyeknek tudatában fölényel nézhettél volna le a nyüzsgő emberiségre. De te az élet minden tréfáját komoly regénynek vetted. Szegény fiú! A jelen helyzetben legalább tiéd a szebb szerep és pillanatig se hidd, hogy vesztéttél az értékedből. Nemcsak szeretem, de tisztelem is a megcsalt embereket. Emlékszel arra a történetre, amit egyszer elbeszéltem egy ügyvédről, akit váltóhamisításért gályarabságra ítélték. Aki azért hamisított, hogy a feleségének harmincezer frank jövedelmet biztosítson. S akit e tulajdon felesége jelentett fel, hogy megszabaduljon tőle és kedvére élhesse világát a szeretőjével. Tyhú, de fel voltatok akkor háborodva ti fiúk, akikkel együtt vacsoráztunk. Szegény öregem, az az ügyvéd, a gályarabságot leszámítva, te magad vagy. S a baráti köröd kegyetlensége felér

egy törvényszék szigorával. Vandenesse nővére Lisomère grófné s egész nagy köre, Lemont báróné, akinek a szalónjában Charles de Vandenesse a hős, Lenoncourt grófné és valamennyi udvarlója, az egész spanyol követség, ez az egész társaság, ahol Évangélistáné a befolyását érvényesíthette, mind téged ócsárol. Könnyelmű vagy, kártyás, lump, felfaltad a vagyonodat. Feleséged, az erényes angyal, aki már több ízben rendezte az adósságaidat, még most, a vagyonszünet után is tisztára mosta a nevedet és kifizette az adósságaidat. Ugyan melyikük sejtetheti, hogy a hitelező a mama volt. Még szerencse, hogy magad szolgáltatással igazságot és eltűntél szem elől. Mert ha így folytattad volna, szegény angyali feleségedet, házastársi odaadásának áldozatát is koldusbotra juttattad volna. Aki hatalomra jut, az minden erénnyel ékeskedik, aki mélyre bukik, annak ezer bűnét ismerik. Ha tudnád, milyen félelmetes Don Juan hírében állsz! Börzén játszottál, kártyáztál, szerelmi eltévélődéseid, amelyekről csak suttogva illik beszélni, vagyonokat emésztettek fel. Hajmeresztő uzsorakamatokat fizettél. A két Vandenesse nevetve híreszteli, hogy Gobseck hatezer frankért vásároltatott meg veled egy kis elefántcsont-hajócskát, amelyet az inasoddal száz frankért visszavásároltatott, hogy aztán újra eladja neked. Hogy ennyi pénzért egy igazi tengeri hajót is vásárolhattál volna. Ez a történet ugyanis Maxime de Trailles-jal esett meg kilenc év előtt, de valahogy úgy a testedre szabták, hogy mindenki elhiszi felőled. Maxime pedig készséggel ruházta rád az elefántcsont-fregatt kapitányságát.

- Így hát aztán mindenki megérti és elfogadja Félix de Vandenesse gróf vigasztalását. A feleségednek szédítő sikerei vannak. Mindenki sajnálja és egyben csodálja. Tegnap az operában Gartrandné kezdte éjig magasztalni, párhuzamosan téged a sárba rántva. De én megelőztem és közbevágtam: - «Hátha még mindent tudnának! Paul kirabolta a bank pénztárát, megdézsmálta a királyi kincstárt, a Saint Denis ucca hírhedt dámái közül hármat személyesen meggyilkolt és - de ezt igazán a legmélyebb titokban árulom el, - a híres «Tízezrek» bandájának a tagja. A nevezetes Jacques Collin szövetségese, akit, mióta harmadízben megszökött a gályarabságból, a rendőrség nem tud kézrekeríteni, Paul jóideig a házában rejtegette. Ilyen ember, elhihetik, mindenre képes. A kormányt is kijátszotta. A banditával együtt mentek Indiába, hogy a Nagy Mogult kirabolják és a legmodernebb aritmetika alapján bizonyítsák, hogy tizenhárom és nyolc, összesen huszonhárom!» A szép Gartrandné elbiggyesztette a száját és hátat fordított. Láthatóan megsértődött a csúfolódásom miatt. De én nem sokat törődtem vele. Aminthogy senkivel sem törődöm. És ha valamennyiükkel szembe kell szállnom, akkor sem hagyom cserben a legjobb barátomat, akivel együtt estünk át a pezsgőkeresztelés szertartásán, együtt kaparintott markába a játék ördöge s aki ha bajba került, ha húsz családon kellene keresztüljárnom, akkor is kirántanám a bajból. Ha nemcsak egy szép asszony, hanem az egész tiszteletreméltó társadalom hátat fordítana neki, akkor is kiállnék érte a sorompóra! Mert szeretlek, öreg Paul! Ezt már azért is elhiheted, mert talán életemben sem írtam még ilyen hosszú levelet. Olvasd is át figyelmesen, azt is, amit eddig írtam, és azt a keveset, amit még írni akarok.

- Bizony, Paul, lassan-lassan egészen leszokom a levélírásról és magam is megkomolyodom! A politikára fanyalodom. Nem lehetetlen, hogy öt év múlva miniszter leszek, vagy talán nagykövet, aki a magam fantáziájára igazgatom a rámbízott politikát. Eljön a kor, mikor az ember nemzetét a legszebb szeretőnél is szebbnek látja. Sejtetheted, hogy én, a felforgató, a régi rendszert félrerúgó politika híve leszek. Politikus leszek, Paul! Az ember a hazája s a saját boldogságáért sok mindenre képes. Nagykövet! Nem is volna rossz! Tudod, hogy az utazás, főleg a Kelet mindig varázserővel csábított. De hogy «nagykövetségem» miért vált időszerezővé, rögtön megmagyarázom.

- Harmincötévi mély álom után, szeretve tisztelt anyám felébredt és eszébe ötlött, hogy van egy fia, akire büszke lehet. Furcsa, úgy-e? Az anyám, aki látszólag már régen kitépett a szívéből, egyszerre visszaplántált a fejébe, vagyis az emlékezetébe. Ötvenhatéves korára elég

öregnek ítélte magát ahoz, hogy többé ne törődjék más férfival, mint a fiával. Ezen lelkiállapotában valamiféle fürdőhelyen összetalálkozott egy elragadó angol vénleánnyal, akinek kétszáz ezer frank az évi jövedelme, s akiben ennél fogva jó anyám felgerjesztette a vágyat, hogy a feleségem legyen. A puritán nevelésű, szende, harminchét éves leányka természetesen minden házasságtörő asszonyt máglyárávalónak ítél. «Hol találnak elég fát ennyi máglyához a földön?» - jegyeztem meg. A kétszáz ezer frank jövedelem dacára se törődtem volna vele, mert a személyes szabadságomat úgy a jelenben, mint a jövőben többre értékelem. De van egy vénpodegrás nagybácsija Londonban, akinek féllába már a sírban lóg s akinek a kicsike egyetlen örököse. E nagybácsija után ugyanannyit fog örökölni, mint amennyije már van. Vagyis négyszáz ezer frank évi jövedelme lesz a biztos tőkéje után. Ez előnyén kívül az orra lilavörös, a szeme olyan, mint egy halódó kecskéé, annyira sovány, hogy ha elesne, azt hiszem, menten három darabba törne s arcszíne kifejezetten rezes. De a férjét imádni fogja, házunkat, földjeinket, fogatjainkat és telivéreinket igazi angol szellemben, példásan fogja rendben tartani. Példás erényű lesz. Olyan egyenesen ül, mintha nyársat nyelt volna. Szereti az arisztokrata nőt játszani, elfelejtve, hogy egész mivoltában csak a vagyona arisztokratikus. Az intelligenciája sem nagyobb, mint amilyent egy asszonyban szeretek. Sőt! Mondjuk ki kereken, ostoba. De az ostoba nők mindig a gyengéim voltak. A neve Dinah és sohasem fogok csalódní benne. Sohasem fog ellentmondani, úgy fog feltekinteni rám, mint egy magasabb lényre. A legkitünőbb angol gyártmány. Talán Manchesterben gyártották, ahol most azokat az újfajta angol gépeket gyártják. Eszik, jár, iszik, gyermekeket fog szülni, gondozni, nevelni fogja őket, mégpedig kitünően. Mint egy tökéletes gép.

- Mikor anyám bemutatott neki, mingyárt azt is megjegyezte, hogy Miss Dinah Stevens a jövedelméből csak harmincezer frankot költ évente és takarékoságból utazik hét év óta. Minden símán ment s ma már a dolgok annyira előrehaladtak, hogy a kihirdetés küszöbön áll. Már «my dear love»-nek nevezzük egymást és Dinah úgy pislog rám, mint egy szerelmes harcsa. Miss Stevens az én vagyonom iránt nem érdeklődik, ellenben a saját vagyonából létesít egy százhuszezer frankot jövedelmező hitbizományi birtokot és vásárol egy gyönyörű házat. A házassági szerződésben feltüntetett hozomány kerek egy millió. Ennek ellenében én is nagylelkű vagyok, mert meghagyom neki a nagybácsiját. A bácsi afeletti örömeiben, hogy unokahuga francia arisztokrata felesége lesz, első gyermekünk, - vagyis fiánk születésekor bizonyára hajlandó lesz némi áldozatra. Minden pénzt földbe fogok fektetni. Ilyen módon lesz körülbelül hatszáz ezer frank jövedelmem.

- Láthatod, Paul, hogy nemcsak a barátainak szolgálók jótanácsokkal, hanem magam is követem őket. Ha rám hallgattál volna, te is kaphattál volna egy angol leányzót, valami nábobkisasszonyt, aki mellett megőrizhetted volna a legényfüggetlenségedet és szabadon hódolhattál volna politikai ambícióidnak. Ha nőtlen volnál, átengedném neked a menyasszonyomat.

- No, de hagyjuk a tréfát! Mindezt nem azért mondtam el, hogy a magam kis életkörülményeivel szórakoztassalak. Hanem hogy megértessem veled, hogy a jelen helyzetben, a helyett, hogy Indiába hajózol, sokkal egyszerűbb volna, ha a Szajrán konzerveket hajóztatnál velem együtt. Higgy nekem! Ha valahol, úgy Párizsban tudnál leghamarabb újra vagyont szerezni. Itt fekszenek az indiai kincsesbányák a Vendôme téren, a Vivienne vagy a Rivoli uccában. Bárhol másutt a világon véres verejtékkel kell felépítened a sóvárgott új vagyont. Itt a gondolat is elég. Itt egy közepes szellemű ember, vacsora után, fogpiszkálás közben, papucsáival a lábán, a kályha előtt, lefekvéskor vagy ébredéskor, felfedezheti az aranybányát. Van-e a világnak még egy pontja, ahol egy jó gondolat, akármilyen ostoba, jobban értékesíthető, mint Párizsban? Ahol hamarabb megértik és felkapják? Vagy azt hiszed, ha feljutottam a létra tetejére, nem fogom lenyujtani hozzád a felsegítő kezét? A hadvezéreknél még fontosabbak a szárnysegédek, főleg a politikában. A bizalmi ember, akinek mindent megmondhatunk s aki mindent elvégezhet számunkra.

- A következőket tanácsolom hát. Hagyd útjára a *Belle Amie*-t, siess ide vissza. Meg fogsz verekedni Félix Vandenesse-szel. Én leszek a segéded. Mint sértett félnek, az első golyó joga a tiéd lesz. Úgy le fogod puffantani, mint egy galambot. Franciaországban a sértett férj, aki vetélytársát megöli, köztiszteletnek örvend. Senki sem meri kinevetni. A félelem, kedvesem, a legerősebb társadalmi kényszer. A megfélemlítés sikere előtt mindenki meghunyászkodik. Én, aki soha, senkitől sem félttem, annál szabadabban megfigyelhettem ez érzés kiváltotta hatást embertársaimnál. Az egyik megszokott szórakozásainak elvesztését félti reszketve, a másik az imádott nőt. A kalandorok faja kihalt! Kihalt a világ, amelyben az életet csakúgy dobálták, mint egy lyukas cipőt! Ma a megfélemlítéssel ragadjuk torkon az embereket. Az emberek félnek!

- Öld meg Vandenesse-t és reszketni fog a feleséged, az anyósod, mindenki... Rehabilitálva leszel! Ordítsd ki nagyhangon, hogy milyen bolondul imádod a feleségedet és mindenki el fogja hinni. Hős leszel! Ez Franciaország! Segítségére leszek, hogy legsürgősebb adósságaidat rendezhesd, kimássz a csödből, kiegyezz hitelezőiddel. Most hogy feleséged való jellemét eléd világítottam, egyetlen szavaddal kormányozhatod. Sose félj, meg fog hunyászkodni! Ameddig vakon szeretted, nem bírál megküzdeni az erejével, de most kiábrándultan, te leszel az erősebb. Az anyósod megszéledését is vállalom. Megvannak hozzá az eszközeim. Megnyugtathatlak, olyan szelíd leszel, mint egy kezes bárány.

- Tégy le hát eszelős kivándorlási terveidről. Ha most elmész és kitérsz az útjuktól, a rágalmak egész zuhatagát fogod magadra zúdítani. A játékos, aki pénzt megy keresni azért, hogy a játékhoz visszatérjen, mindent elveszít. Csak olyan ember játsszék, akinek az aranyai a zsebében vannak. Indiába méssz, új aranyakat keresni a régi játék folytatásához! Rossz rendszer! Egészen rossz. Az élet nagy játékasztalánál másként kell keverni a kártyákat. Gyorspostával siess vissza Párizsba és kezd újra a játszmat. Nyerni fogsz, mert Henri de Marsay lesz a partnered. Henri de Marsay tud akarni és tud lesujtani, ha kell.

- Ide hallgass! Az én természetes apám ezidőszerint angol miniszter. Jó anyám bizonyára ezért óhajtotta, hogy angol vérrrel keveredjen és angol pénzt vagyis leányt vegyek feleségül. Évangélistáné révén a spanyol nagyhatalmakkal is összeköttetésbe juthatunk. Ha az anyósod meg én egyszer összemértük a karmainkat, önagysága rá fog eszmélni, hogy két olyan ördög, mint mi ketten, ő, meg én, nem küzdhet egymás ellen. S így, egymás mellett, egymást segítve fogjuk a te utaidat egyengetni. Montriveau tábornok hadügyminiszteri kinevezése csak napok kérdése, öregem. Ronquerolles, Martial, Grandville, Féraud, valamennyi jó emberünk benn ül valami jó zsíros, nagyhatalmú állásban. Az egyik államtitkár, a másik nagykövet. Azt hiszem, ők maguk sem értik, hogy juthattak ilyen magas polcra. Ilyen összeköttetésekkel nincs mitől félnünk. Előtted az élet, a gyönyörű jövő!... A hitvány pénzzavarokat áthidaljuk... S a nő? Mi egy nő?... Vagy még mindig nem nőttél ki a diákéveidből? Ha egy nő az életünk, mi akkor az egész élet? Gálya, amelyet nem kormányozhatunk, amelyet idegen erők elemei táncoltatnak, ellenszelek fujása irányít...

- Rúgd félre ez örületeket! Tépd ki lelkedből az elgyengülést. Szeszélyből, szenvedély hevében pillanatnyilag engedelmessékedhetünk egy nőnek. De egy nő rabja lenni egy életen át!... Inkább a nő törjön össze, semmint az én akaratom!

- Az élet nagy titka, öreg Paul, hogy az ember minden kornak, amelyen keresztülhalad, learassa a javát. Tavasszal a zsenge leveleket, nyáron a virágot, ősszel a gyümölcsöt. Mind... valamennyit! Eddig mulattunk, ha kellett verekedtünk, semmit meg nem tagadtunk magunktól. Most elérkezett a gyümölcsöt érlelő kor. Rázzuk meg hát a fát, szedjük be a termést. Siess vissza, Paul, hogy ebből a termésből neked is részed jusson. Gyere vissza, Paul, a te régi, öreg barátodat a helyén találod.

Henri.

Mikor Paul e levelet végigolvasta, hajója már messze járt... E levél minden egyes szava egy-egy kalapácsütés volt, amely szétrombolta reményei, illúziói, szerelme felépített várát.

Fuldokolt haragjában. Hideg, kétségbeejtőn tehetetlen dühében.

- Miért tették?... Mivel bántottam őket? - lihegte.

A gyengék feljajdulása!... A gyengéké, akik nem tudnak látni, se előrelátni.

- Henri!... Henri!...

Hiába hívta a hű barátot, a szó beleveszett a tenger morájába. Más talán eszét veszítette volna. Paul lement a kabinjába és lefeküdt. A halálos testi és lelki kimerültség tompán-mély álmát aludta. Azt az álmot, amelyet Napoleon alhatott a waterlooi csata után.